

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KENTLİ HAKLARI KAPSAMINDA
KAMUSAL ALANIN KULLANIMINA YÖNELİK
KATILIMCI BİR MODEL ÖNERİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ezgi ARSLAN

Disiplinlerarası Kentsel Tasarım Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

MAYIS 2014

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KENTLİ HAKLARI KAPSAMINDA
KAMUSAL ALANIN KULLANIMINA YÖNELİK
KATILIMCI BİR MODEL ÖNERİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Ezgi ARSLAN
519101010**

Disiplinlerarası Kentsel Tasarım Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Işıl HACİHASANOĞLU

MAYIS 2014

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 519101010 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Ezgi ARSLAN**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**Kentli Hakları Kapsamında Kamusal Alanın Kullanımına Yönelik Katılımcı Bir Model Önerisi**” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Işıl HACİHASANOĞLU**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. Hatice AYATAÇ**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Y. Doç. Dr. İlker Fatih ÖZORHON
Özyeğin Üniversitesi

Teslim Tarihi : **5 Mayıs 2014**
Savunma Tarihi : **29 Mayıs 2014**

Anneme ve Babama,

ÖNSÖZ

Yüksek lisansımı tamamlama sürecinde desteği ve olumlu eleştirileri sebebiyle danışmanım Sayın Prof. Dr. Işıl Hacıhasanoğlu'na;
Hayatımın sadece beş yılında değil, karakterim ve düşüncelerimin şekillenmesinde de çok büyük rol oynamış Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ne, Mimarlık fakültesindeki tüm hoca ve arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.
Ömrüm boyunca attığım her adımda desteklerini hissetmenin sonsuz güveni sebebiyle anneme ve babama, bir kız kardeşten çok öte olan en yakın arkadaşım Ceren Arslan'a minnettarım. Teşekkür az gelir...
Kardeş gibi dostlar vardır. Hayatımda olmalarını bir şans saydığım Çiğdem Çoban, Perinur Tuğral, Melike Atıcı, Berrak Pınar Ünal, Hande Çöplü, Derya Dinçel ve Görkem Rabia Kanat Evkaya'ya,
Hayatımda çok ayrı bir yeri olan dostum Mehmet Burak Çelebi'ye,
Desteği, sabrı, sevgisi ve dostluğu sebebiyle Buket Koç'a,
Son olarak da; yüksek lisans tezimi tamamlayamama endişesi yaşadığım bir süreçte bana aradığım ilhamı veren, kente ve kent hakkına dair çalışmama sebep olan Gezi Parkı direnişi ve tüm güzel insanlarına en içten teşekkürlerimi sunarım...

Mayıs 2014

Ezgi Arslan
Mimar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xvii
SUMMARY.....	xix
1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı.....	1
1.2 Çalışmanın Yöntemi.....	2
2. KENT, KENTLEŞME VE KAMUSAL ALAN KAVRAMLARI.....	5
2.1 Kent Kavramına Ait Bazı Tanımlar	5
2.2 Kentleşme Kavramı ve Tarihsel Gelişim Süreci.....	7
2.2.1 Dünyada kentleşme kavramının evrimi	8
2.2.2 Türkiye’de kentleşme süreci	11
2.3 Kamusal Alan Kavramı	14
2.3.1 Kamusal alanı deneyimleme pratikleri üzerinden kentte varoluş	15
2.3.2 Kamusal mekan, kamusal alan, özel alan kavramları.....	16
2.4 Bölüm Sonucu	17
3. KENTSEL HAKLAR, KENTLİ HAKLARI VEYA KENTTE İNSAN HAKLARI.....	19
3.1 İnsan Hakları Kavramının Tanımı ve Tarihçesi	19
3.1.1 Dünya tarihindeki gelişim süreci.....	20
3.1.2 Türkiye tarihindeki gelişim süreci.....	22
3.2 Üçüncü Kuşak İnsan Haklarından “Kentsel Haklar” Kavramı.....	23
3.2.1 Kentsel hakların tarihçesi.....	25
3.2.2 Bir kentsel hak olarak katılım hakkı.....	26
3.3 Kent Hakkı Eylemlerine Örnekler	27
3.3.1 Paris Komünü.....	28
3.3.2 Sao Paulo direnişi.....	32
3.3.3 Dikmen Vadisi direnişi	35
3.3.4 Gezi Parkı direnişi	37
3.4 Bölüm Sonucu	41
4. BİR KENTSEL HAK OLARAK KULLANICI KATILIMI KAVRAMI VE KENTTE YANSIMALARI	43
4.1 Kullanıcı Katılımı Kavramı ve Kapsamı.....	44
4.1.1 Yönetişim kavramı	44
4.1.2 Aktif yurttaşlık kavramı.....	44
4.2 Tasarımcının Katılım Konusundaki Rolü.....	45
4.3 Kullanıcı Katılımı Kavramının Tarihsel Gelişim Süreci.....	47
4.3.1 Dünya tarihindeki gelişimi.....	48

4.3.2 Türkiye tarihindeki gelişimi	50
4.4 Kullanıcı Katılımını Sağlayan Organizasyonlar	51
4.5 Kullanıcı Katılımına Örnekler	55
4.5.1 Porto Alegre	55
4.5.2 Dominik Cumhuriyeti	57
4.5.3 Fatsa	58
4.5.4 Karşıyaka	60
4.6 Bölüm Sonucu	62
5. KENTLER İÇİN KATILIMCI BİR MODEL ÖNERİSİ	65
5.1 Modelin Amacı	65
5.2 Katılımın ve Kentsel Muhalefetin Aktörleri	67
5.3 Katılımın ve Kentsel Muhalefetin Yöntemleri	71
5.4 Kullanıcı Katılımı Örneklerinin Model Bağlamında Değerlendirilmesi	74
5.5 Modelin Değerlendirilmesi	77
5.6 Bölüm Sonucu	78
6. SONUÇLAR	81
KAYNAKLAR.....	85
ÖZGEÇMİŞ.....	90

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ÂİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
BM	: Birleşmiş Milletler
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TDK	: Türk Dil Kurumu

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 : Türkiye’de kentsel-kırsal nüfusun gelişimi ve oranları	13
Çizelge 2.2 : Türkiye’deki kentsel nüfus artış hızları ve mutlak artış miktarları.....	14

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : 1935-1950 yılları arasında Türkiye’deki bazı kentlerde nüfus artış hızı..	12
Şekil 2.2 : 1985-2000 yılları arasında Türkiye’deki bazı kentlerde nüfus artış hızı..	12
Şekil 3.1 : Barcelona’da bir işgal evi.....	27
Şekil 3.2 : Paris Komünü sırasında bir barikat.....	30
Şekil 3.3 : Sao Paulo’da ulaşım hakkı eylemlerinden bir kare	33
Şekil 3.4 : Brezilya direnişinden bir kare	34
Şekil 3.5 : Brezilya direnişinden bir kare	34
Şekil 3.6 : Brezilya direnişinden bir kare	35
Şekil 3.7 : Dikmen Vadisi’ne ait bir fotoğraf	36
Şekil 3.8 : Gezi direnişine ait afişlerden biri.....	38
Şekil 3.9 : Taksim Gezi Parkı direnişçilerinin açıkladığı 5 talebi gösteren afiş	38
Şekil 3.10 : “Gezi Gençliği”ni anlatan bir fotoğraf.....	39
Şekil 3.11 : Gezi Parkı kütüphanesi	39
Şekil 4.1 : Tasarım Atölyesi Kadıköy’den bir görüntü	54
Şekil 4.2 : Porto Alegre/ Yönetişim kongresi	56
Şekil 4.3 : Santo Domingo’da mahalle dernekleri	58
Şekil 4.4 : Santo Domingo/ barınma hakkı protestoları	58
Şekil 4.5 : Fatsa’da “Çamura Son”kampanyası	59
Şekil 4.6 : Karşıyaka Kent Konseyi	60
Şekil 5.1 : Katılımcı kentsel politikaların bileşenleri	66
Şekil 5.2 : İdeal katılım modelinde işbirliği	67
Şekil 5.3 : Katılım örneklerinin model bağlamında incelenmesi	75

KENTLİ HAKLARI KAPSAMINDA KAMUSAL ALANIN KULLANIMINA YÖNELİK KATILIMCI BİR MODEL ÖNERİSİ

ÖZET

Dünyada 18. ve 19. Yüzyıllardan itibaren gerçekleşen sanayi devrimi ve sonrasında, kentleşme oranları hızla artmaya başlamıştır. Bu süreç Türkiye’de farklı iç dinamikler sebebiyle daha kısa sürelerle sıkışmış, dolayısıyla sonuçları da daha özgün olmuştur. Kırdan kente göç oranlarının hızlı artışı ile beraber, altyapı olarak bu dramatik büyümeye hazır olmayan kentler, çarpık kentleşme gibi sonuçlar doğurmuştur. Kırdan kente göçmüş insanlar için yeni toplu yaşam alanları, çalışma alanları, kentsel alanlar inşa edilmesi gerekmiştir. Kentleşme süreci aynı zamanda “kentlileşme” süreci henüz olamamış Türk insanı için tüm bu değişim, kentle ilişkisinin en başından kopuk bir şekilde kurulduğu (veya kurulamadığı), kendi yaşam tarzlarına göre tasarlanmamış tip evlerde yaşamaya mahkum edildiği, kentte nefes alma, sosyalleşme, tanıdığı ve tanımadığı insanlar ile ilişki kurma şansını yakaladığı alanlardan mahkum bir kent hayatına dönüşmüştür. Gene bu süreçte, aynı zamanda birey olma, temel haklarını elde edebilme, ekonomik ve sosyal alanlarda var olabilme mücadelesini sürdüren, belki bir Avrupalı’nın, yokluğunun nasıl bir şey olduğunu hayal dahi edemediği temel insanlık meseleleri, kendi yaşam kavgasının tamamını oluştururken, kentli hakları veya kentsel hak gibi kavramlar, onun yaşamını çoğunlukla teğet geçmiştir. Dünya literatüründe dayanışma hakları olarak da geçen, 3. kuşak insan haklarından sayılan “kentli hakları” veya “kentsel haklar”ı en temel başlıklarda sıralayacak olursak; sağlıklı, aydınlık, yeterli büyüklüklerdeki evlerde yaşama; yeterli yeşil alan, sessizlik gibi önemli çevre gerekleri, kentsel işlevler arası bağlantılar, kültürel olanaklar, spor ve dinlenme aktiviteleri, sosyal gelişim, özgür dolaşımın sağlanması, yoksullukla savaşıma, engelliler için uygun, sağlıklı çevrelerin yaratılması, güvenlik, refah, iş ve eğitim olanaklarına, kültür ve tarih mirasına sahip olabilme ve yönetime katılabilmek hakları öncelikli olarak söylenebilir.

20. yüzyıldan itibaren dünyada yükselen ekonomik kriz ve kentlinin hayatında daha fazla çalışmayan küreselleşme, globalleşme gibi kavramlar ile neo liberal kent politikaları, yerellik kavramının artan bir ivme ile daha fazla önem kazanmasına, kentlinin çeşitli sivil veya politik örgütlenmelerle beraber kent hakkına sahip çıkma yolunda bilinçli ve aktivist bir hak talep etme sürecine girmesine sebep olmuştur. Bu süreçte dünyanın pek çok ülkesinde yükselen kentsel muhalefetin sesleri ve haklarını geri almak için mücadele eden kentlinin oluşturduğu eylemlilik hali, teknolojik olanaklarla beraber dünyanın bambaşka yerlerinden yakın olarak izlenebilmektedir. Kentsel haklarla beraber “kullanıcı katılımı” kavramının kentsel politikalara dahil edilmesi de bir gereklilik ve zorunluluk olarak bu çağda yerini almıştır.

Kullanıcı katılımı kavramının kentsel politikalarda yer almadığı ve kentli haklarının ihlal edildiği durumlarda karşılaşılan kent kaynaklı direnişlerin dünya çapındaki farklı örnekleri incelenerek ve sebepleri anlaşılacak, hem otoriteler, hem de bireyler için belirli modeller oluşturulmalıdır. Kentler, onu oluşturan kentliden bağımsız düşünülmemeli, planlanmamalıdır. Kentsel haklar ve özellikle katılım hakkı, ulusal

ve uluslararası politikalar ve denetim mekanizmalarıyla korunma altına alınmalı, tehdit altında olduğu durumlarda kentli için bu hakları yönetimlerden ve otoritelerden talep edebildiği yol haritaları olmalıdır. Tez çalışmasında da, dünyanın farklı yerlerindeki kentsel mücadeleler ve katılım örnekleri incelenmiş, bu sayede kentler için katılımcı bir model önerisi oluşturulmuştur.

A PARTICIPATORY MODEL PROPOSAL FOR CITIES, IN TERMS OF RIGHT TO THE CITY CONCEPT

SUMMARY

Cities exist by their dwellers who experience city life and seize the spirit in it. Technological, cultural, social and economical developments not only affect people but also have a great impact on cities, too. Cities change according to developing world conditions, due to its organic nature.

Industrial revolution starting from 18th and 19th centuries, has caused a dramatic increase in the urbanization ratios all over the world. There has been a rapid rise at using the technological tools in industry and daily lives, too. This urbanization process; has been pushed to much less period in Turkey, because of its own specific dynamics; and that has caused its results uniquely. The infrastructures of the cities in Turkey were not exactly ready for all the high urbanization ratios, when people has started to migrate from the rural to the urban sites. These new inhabitants of the cities needed place for housing, public space, labor, transportation and all the other urban services. The rapid urbanization process that Turkey has been through, has caused many different socio-economical classes to appear and these diversities were unfortunately not a kind of a variety that enrich the urban culture. Many difficulties has been started to be seen from housing to culture; from services to diversities. These struggles have come together and found some urban movements in many cities of the world with new worldwide mottos such as “Right to the city”, governance, user participation.

In 20th century, a very recent phenomenon has been added to the human rights; the Right to the city. The neo-liberal economic urban policies were not working for the contemporary needs of the urban dwellers any more. As a democratic demand, people wanted the authorities to have good governance principles and to be more active and forceful in the public matters that relate to himself. This phenomenon called “right to the city” meant much more than a right to live, right to health or housing rigths. Right to the city means; to have a right to comment on the public issues that relate to the people living in that place. It is not a simple task to found that system working together with the user, it should be established and protected by some national and international systems and laws.

In developed countries all over the world, user participation methods are in use by many urban policies. Although, having specific and different socio-cultural origins and contemporary conditions, there should still be a common guide for cities to make its dwellers participate in the governance. Participation in all the public issues relating to themselves, is the right of all citizens and should exist in the new urban policies of the cities. This participation issue should be realized and accepted with city-dwellers, local administrations, authorities and designers together. User participation should necessarily be entegrated to the city policies as a democratic approach of this century.

The right to the city concept is much beyond the basic human needs. Since the social needs of people are much deeper; it consists not only issues like housing, labor, transportation or urban services; but also the need for security, necessary openings and the green areas, the place for play or independence, or even some adventure and romantic relations. The right to the city concept exist to satisfy those notional needs of today's people, whose needs are much beyond the basic ones.

When looked at the history; according to some, both the architects and the planners had a role such as "assign a lifestyle" for the public or "decide in someone's stead". Because it was thought to be more ideal as a lifestyle if it was assigned by a professional. But in 21th century, this theory no more exists since its much more important to design together with the user. No matter how professional is the designer; he may not always know the best for the people living in "Favelas or Bahamas". This must be the first that he/she should be aware and conscious of. Design should be a process both the designer and the users are efficiently exist in all the stages of it. User participation is one of the most important phenomenons of the 21th century's cities; especially in the public issues and the public projects. The "Rigth to the city" concept of Henri Lefebvre, first said in 1968, focuses on the idea of how important where someone lives in and how much he/she has a right to speak on it. This deeply affects the ratio of satisfaction within our lives in cities.

In a public project; starting from the very initial phases which is the presentation stage; all the actors such as designers, contractors, media and users should be in corporation. Both for the project itself and also to increase the awareness about this participation subject; many organisations must be held. To present the projects to the public; technological tools can be very practical solutions. If necessary; the written information about the projects should be translated into many languages; renders and visual documents, interesting presentation technics should be prepared and presented to the people, in order to increase their dominance about the projects. Online galleries, web based systems may be other subsidiary methods. After presentation, there is the evaluation stage which may be much more effective by the help of the designer; for example with some workshops including the users. The designer should also be aware of the fact that; the user is not also a single voice, its much more a choir consisting of different voices. It is only possible to get meaningful answers by asking correct questions to the users. Also it's known that; what the user expects from this process is not only fill out some questionnaires but to be told about all different aspects and thoughts and decide in the final analysis. An ordinary person may not easily understand a project's drawings fully, so that the designer should make them understand correctly, by the presentation techniques. With this process, it is the feedback stage that the users form their decisions and thoughts. To give their feedbacks, again the technological tools are the most practical ways for the ones who do not want to spend their whole day in a meeting or who feel nervous about speaking in front of the public. Television, radios, telephones, internet are all the ways of this feedback phase.

To practice user participation; its mainly the designer who should build a bridge between authorities and the users; then it will be his/ her professional success and a gain for the participation history. The designer who is thought to be the major actor of this process, should have some important features as quick comprehension, true address form and ability to motivate; so that the user can be easily adapted to the process and the projects. To spend more time with the user on the projects will

increase the ratio of embracing those public issues. These characteristic features of the designer side, will help the users experiencing the participation period.

With the guideness of the article “The Right to the city” and more, the thesis examines eight different case studies all over the World. First four cases are the struggles resulting from the lack of these rights, the first one is the famous French Commune which is thought to be the ancestor of the city movements; the other is from Brazil and the two examples are from Turkey; one struggle from the capital city; Dikmen Valley in Ankara; and a very recent one, Taksim Gezi Resistance in 2013. The common property of all the urban movements is that they have risen from a lack of an urban right. This has affected people’s lives somehow; and after a stage, a spontaneous or more organized urban movement has started to be seen. These examined famous urban movements have affected the histories of today’s cities deeply.

The second group of four examples in the thesis; are the cases that experience urban participation in their own ways. The first is the famous Porto Alegre experience from Brazil with its specific participatory budget concept; the second is from Dominican Republic that had risen from the urban transformation based destructions. Again the last two cases are from different parts of Turkey, experiencing good governance in local scale; Fatsa/ Ordu in Black Sea region, and Karşıyaka from İzmir. In the last two cases from Turkey, there are two good examples of local government and city council’s activities. These are the promising experimentings of participation phenomenon.

The aim of this study is; to establish a good governance model in the light of the “Right to the city” concept. Both by the help of the literature review about this subject and the eight solid cases from all over the world; the framework of the participatory model has been constituted and prepared. The analysed urban resistances were helpful to see when a movement is succesful, by which factors and actors are most likely the crucial ones; or when a movement is condemned to fail. To learn from the history is always a good idea in order not to repeat a mistake that has been experienced before. With the light of a common model helping the user participation come true; the content and themes of the public projects will also evolve accordingly; they will be enriched inside, they will represent the dwellers’ ideas and characteristics more. This changing of the projects in content, will increase the self satisfaction of people within their city life, which is a desired philosophy of 21th century.

1. GİRİŞ

Bireyin kentle olan ilişkisi, sürekli devinim halinde olan organik bir ilişkidir. Kentsel bazı haklara sahip olmak ve kentler üzerinde söz sahibi olmak gibi kavramlar, 21. Yüzyıl kentlisi için vazgeçilemez gerekliliklerdir. Tıpkı insanların, yüzlerce yıldır üzerinde tartışılan ve sınırları genişletilmek istenen pek çok insan hakkına sahip olması gibi; yaşama hakkı, sağlık hakkı, barınma hakkı, çalışma hakkı gibi temel hak ve özgürlüklerinin ötesinde de bazı hakları vardır. Bu haklara günümüz kaynaklarında 3. Nesil insan hakları veya dayanışma hakkı da denmektedir. Kentle olan ilişkimiz, kavramdan habersiz bir birey için ilk etapta soyut bir kavram gibi görünmesine rağmen, nasıl mekanlarda yaşadığımız, çalıştığımız, nerelerde sosyalleştığımız (veya sosyalleşemediğimiz), kimlerle tanıştığımız gibi birebir etkileriyle aslında yaşamımızın tamamını oluşturmaktadır.

1.1 Çalışmanın Amacı

Pek çok ünlü kent bilimcisine, sosyoloğa, akademisyene ve bilim insanına göre, kentsel haklar da 3. Nesil denen insan hakları grubu içerisinde yer almalıdır. Bu tez de, “hak niteliği” taşıyıp taşımadığı tartışmalı olan “kentsel hak” kavramının, dayanışma hakları da denilen 3. Kuşak insan haklarından biri sayılması gerektiğini içermektedir. Önceleri sadece yaşama hakkı, barınma hakkı, insani muamele hakkı, seyahat hakkı, sağlık hakkı, çalışma hakkı gibi hakları içerdiği düşünülen insan hakları, zaman içerisinde yaşamımızı önemli ölçüde etkileyen kente dair bazı haklarla beraber düşünölmeye başlanmış, dayanışma hakları denen üçüncü kuşak insan haklarının da yasal düzenlemelerle güvence altına alınması gerektiği düşüncesi gelişmiştir. Dünyanın pek çok yerinde, temel insan haklarına sahip olamayan bir bireyin, dayanışma haklarını devletten talep etmesi bilinci ve eylemliliği kendisinden beklenemez; fakat özgürlükler çağı olması gereken bir yüzyılda hem insan hakları, hem de kentsel hakların devletler tarafından sağlanıyor olması, yurttaşlarının da demokratik haklarının bilincinde olarak bunları talep edebiliyor olması gerekmektedir. Demokrasi alanında kazanımların artması söyleminin hakim olduğı

bir çağda, kentler artık kentliden bağımsız bir şekilde planlanmamalıdır. Kent üzerinde taleplerde bulunma ve söz söyleme hakkının da ülkeden ülkeye büyük oranda değiştiğini düşünecek olursak; tarihe bakarak kentler üzerinde etkin olan bazı mücadelelerin, kentli hakları konusunda gelişime ihtiyaç duyan başkaları tarafından referans niteliğinde kullanılması için bazı değişkenler ve prensipler belirlenebilir. Her zaman belirli bir dünya görüşüne sahip olan mimarlık mesleği, kentlerin ve toplumların, alınının akıyla çıkması gereken bu süreçte yol gösterici bir nitelikte olmalıdır.

Tezin sağlaması hedeflenen faydaları arasında kentsel hakların neler olduğu konusunda kentliyi bilgilendirmek, farkındalığı artırmak, hak talep edebilme özgürlüğüne yarar sağlamak en önemli amaçlardır. Çoğu kez, temel insan haklarını elde edebilme aşamasında ömrünü geçiren insanlık, birincil ihtiyaçları karşılanmadan, kentsel hakları da olduğuna veya bu hakların neler kapsayabileceğinden bihaber şekilde kentte hayatını sürdürmektedir. Halbuki, kentte sürdürdüğümüz yaşam, nasıl bireyler olduğumuz, nasıl yaşamlar sürdürdüğümüz, bizden sonraki nesillere nasıl bir insanı miras bıraktığımızla birebir ilişkilidir.

Kentsel haklarının neler olduğu öğrenmesi ve katılım hakkını kullanabilmesi yolunda kentlinin en büyük yardımcısı; mimarlar, plancılar, kısaca tasarımcılar olmalıdır. Genelde katılımın önündeki engelleri oluşturduğu söylenen; ekstra zaman, ekstra çaba, ekstra maliyet gibi kaygıları gidermek için nasıl yol haritaları belirlenebilir sorusu tasarımcının birincil odağı olmalıdır.

1.2 Çalışmanın Yöntemi

21. yüzyıl kentlerinde, kent hakkı ihlallerinin ve kullanıcı katılımı kavramı eksikliğinin artık gözlenmemesi gerektiği görüşünden yola çıkarak; tezin amacı doğrultusunda başarılı bir katılım modeli oluşturulması hedeflenmiştir. Kent hakkı ve kullanıcı katılımı kapsamındaki kavramlar; disiplinler arası alanlarda tarihi ve teorik kaynaklardan okunmuş, belirli bir metodoloji doğrultusunda çalışmanın kurgusu oluşturulmuştur.

İkinci bölümde kent, kentleşme, kamusal alan gibi kavramlar ile, kentlerin geçirdiği dönüşümler irdelenmiştir. Önerme kapsamında, tarihsel süreç ile güncel kent dinamikleri bir arada değerlendirilmektedir.

Ardından üçüncü bölümde, dünyada kentsel hak kavramı doğana kadar geçen insan hakları aşamaları incelenmiş ve sonrasında kent hakkı ihlallerinde gözlenmiş olan dört farklı örnek analizi ile bu bilgiler somut veri niteliği kazanmıştır. İki örnek dünyada farklı kentlerden, diğer iki örnek ise Türkiye’den seçilmiştir. Dördüncü bölümle beraber, bir kent hakkı olan kullanıcı katılımı konusu araştırılmış ve kentsel katılımın uygulanabildiği, gene ikisi dünyadan ikisi Türkiye özelinden olmak üzere dört örnek irdelenmiş, böylece toplamda iki bölümde sekiz farklı örnek detaylı olarak incelenmiştir.

Son olarak da beşinci bölümde; literatürdeki teorik veriler, incelenmiş kentsel mücadeleler, geliştirilmiş katılım modellerinin ışığında ve bilimsel veriler doğrultusunda, kentler için genel bir katılım modelinin oluşturulması hedeflenmiştir. Daha önce incelenmiş olan kentsel mücadele örneklerini modeldeki parametreler doğrultusunda değerlendirerek, bir kentsel hareketi başarıya veya başarısızlığa götüren değişkenler tartışılmıştır.

2. KENT, KENTLEŞME VE KAMUSAL ALAN KAVRAMLARI

İngiltere’de 18. yüzyılda başlayan başlayan Sanayi devriminin sonrasında, dünyada ve ülkemizde hızla artan kentleşme oranları kente dair pek çok çalışmanın yapılmasına sebep olmuş; kentleşme, kamu ve kamusal alan gibi kavramlar ile bunların kapsamaları kent literatürlerinde çokça tartışılmıştır. Hızlı kentleşme; batıda ve ülkemizde farklı ekonomik, toplumsal, tarihsel süreçler geçirdiği için, kente dair sonuçları da farklılaşmıştır. Bu sonuçları doğru analiz edebilmek için öncelikle sebeplerini, gelişimlerini ve kente dair bazı temel kavramları iyi bilmek gerekmektedir.

2.1 Kent Kavramına Ait Bazı Tanımlar

İngilizce’deki “kent” (city) terimi, (Fransızca’da cite, İtalyanca’da citta, İspanyolca’da ciudad), Latince’deki yurttaşlık (civitas) ve hemşerilik gibi bir dizi kavramdan türetilmiştir (Ertan ve Ertan, 2013, s. 47-48). En genel kapsamıyla kent (veya eş anlamlı kabul edilen Farsça kökenli “şehir”) nüfusun çoğunluğunun tarım dışı faaliyetlerle geçimini sağladığı, heterojen yapılı, büyük yerleşim alanları anlamına gelir (TDK, 2006).

Kentin tanımlarından biri Louis Wirth (1938) tarafından "nispeten büyük, yoğun ve sosyal olarak heterojen bireylerin kalıcı yerleşim yeridir" şeklinde yapılmıştır (Tekeli, 2011’de atıfta bulunulduğu gibi, s. 8). Tanımdaki büyüklük ve sayı kavramları kentin fiziksel özelliklerine, heterojenlik ise sosyal yapısına işaret etmektedir. “Bir şehir farklı tür insanlardan oluşur; benzer insanlar bir şehir meydana getiremezler” diyen Aristoteles’e göre (URL-1) de kenti oluşturan insanların heterojen yapısı kentin en önemli özelliklerindendi.

Max Weber; daha erken dönemde kentin varlığından bahsedebilmek için şu kıstasları öne sürmüştür; sur duvarlarının varlığı, piyasaların (pazarın) varlığı, bir mahkeme sistemi ve yasalar, vatandaşlık hissi; belli bir düzeyde siyasi özerklik (Weber, 1921). Weber’in kente dair yaptığı bu tanımlama “sur duvarlarının varlığı” ve diğer

maddelerle beraber günümüz tanımlarına nazaran daha temel bazı özelliklerden bahsetmektedir. Tanımda fiziksel okunurluk, belirli bir nüfus büyüklüğünün üzerinde olma ve tarım dışı faaliyetlerle geçimini sağlama gibi öğelerin yanı sıra, kentsel kültürü simgeleyen vatandaşlık ve aidiyet hissi ile birlikte yasalarla düzenlenmiş kentsel yaşam gerekliliği de bulunmaktadır.

Türk plancı ve sosyolog İlhan Tekeli kenti “belli bir tarım dışı üretim, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme düzeyine (bu düzeylerin saptanması ayrıntılı araştırmaları gerektirir) varmış ya da bu düzeyi aşmış insan yerleşmesidir” şeklinde tanımlar ve ekler:

Kent, mekan ve zaman içinde insan yerleşmesinin, belli özellikler taşıyan bir öznel durumu olarak anlatılabilir. Bu öznel durumu tanımlayabilmek için önce genel durumu, başka bir deyişle insan yerleşmesini, bu yerleşmeyi karakterize eden bütün öğeleri, değişkenleri tanımlamak, sonra bu değişkenlerin tek tek ve birlikte hangi değerleri almaları durumunda insan yerleşmesinin bir kent olarak tanımlandığını belirtmek gerekir. (Tekeli, 2011, s. 16-18)

Amerikalı ünlü Kent sosyoloğu Robert Park (1967) ise kent kavramına önceki tanımlardan farklı bir açıdan da yaklaşmaktadır: “Kent, insanın içinde yaşadığı dünyayı, arzularına daha uygun hale getirebilmek için verdiği çabaların en tutarlısı ve bütününe bakıldığında en başarılısıdır” (Harvey, 2012’de atıfta bulunulduğu gibi, s. 43). Park’ın sözünü ettiği; çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha derinlemesine incelenecek olan “kent hakkı”, “kentli olma”, ve “aidiyet” gibi bazı kavramlara sahip yeni bir kent tanımı ortaya koyar.

Lefebvre, kent üzerine onlarca yıl boyunca konuşulacak düşüncelerini yazıya dökerken; onun organik, belirsiz ve değişken özelliklerine de odaklanmıştır: “Nesnemiz olan kenti ne kadar tarif etmeye çalışırsak çalışalım, o hiçbir zaman aklımızda tamamen ve bütünlüklü bir şekilde oluşmayacaktır. Diğer nesnelere göre kent, eylemsel ve potansiyel olarak çok daha karmaşık araştırılmayı hedefleyen, kendini azar azar ortaya çıkaran, çok az yorulan belki de hiç yorgun düşmeyen bir karaktere sahiptir” (Lefebvre, 1968). Tüm tanımlarda bulunan ortak noktalar; belirli bir büyüklüğün üzerinde olma, içerisinde yaşayan insanların tarım dışı faaliyetlerle geçimini sağlaması ve heterojen bir yapıda olması, aynı zamanda kendine ait bir kent kültürüne sahip olma gibi özellikler bakımından örtüşmektedir.

2.2 Kentleşme Kavramı ve Tarihsel Gelişim Süreci

Kentlerin ortaya çıkmaya başladığı, M.Ö. 2500- 3000 yıllarından itibaren, kavramın bugün ulaştığı tanımlarından çok daha basit de olsa bir kentleşme kavramından bahsedilmeye başlanabilir. Keleş (1998) kentleşmeyi şu şekilde tanımlar, “Sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerin de kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir.” (Keleş, 1998, s. 19) Tıpkı kent tanımında olduğu gibi, kentleşme kavramı da tek başına fiziksel veya sayısal bir artışı değil, artışla beraber değişen ve gelişen bir kent kültürünü de ifade etmektedir.

İlhan Tekeli, kentleşmenin temel öğelerini şu şekilde sıralar: “Heterojenlik, hareketlilik, yarışma (rekabet), anonim ilişkiler, işbölümü, yoğunluk, ihtisaslaşma, çeşitlenme” (Tekeli, 2011, s. 17). Burada da kentleşme kavramı; hem ülke içindeki kentlerin sayısının artışı, hem de bu kentlerin kendi içinde yaşadığı değişim ve gelişimlerin bütününe ifade eder. Kentleşme sürecini genel anlamda dört evreli olarak tanımlayacak olursak; bunlardan ilki insanın ilk defa yerleşik düzene geçmesi ise, sonrasında kentin doğuşu, üçüncül olarak sanayi kentinin oluşumu, son etapta da sanayi kentinin de aşılması metropolitenleşmenin gerçekleşmesidir denilebilir (Tekeli, 2011, s. 29). Bu öğeler, ilk tanımlarda bahsedilen ortak özelliklere (heterojenlik, yoğunluk, çeşitlenme gibi) ek olarak, kent kültürüne ait “iş bölümü”, “ihtisaslaşma” gibi artı bazı nitelikleri içerir.

Ünlü İngiliz sosyal kuramcı ve aktivist David Harvey ise kentleşmeyi şu şekilde tanımlar: “Kentleşme, kentsel bir ortak alanın (veya onun gölge biçimleri olan kamusal alanlar ve kamu mallarının) hiç durmadan üretilmesi, ve özel çıkarların buna hiç durmadan el koyması ve bunu yok etmesi sürecidir” (Harvey, 2013, s. 133). Bu tanımla beraber kentleşme kavramını günümüz kapitalist ekonomik düzeniyle de ilişki içerisinde gören bir bakış açısı görülebilmektedir. Kente dair farklı tanımlamalarda bir takım ortak ölçütler ve kabuller olduğunu görüyoruz. Örneğin heterojenlik; nüfusun hem belli bir büyüklük ve yoğunluğu aşmış olması, hem de bu nüfusun tarım dışı faaliyetlerle uğraşıyor olması kentleşme esaslarından ilkidir. Başka bir ortak nokta ise kent kültürüne dair söylemle; yani bireylerin anonim

ve faydacıl ilişkilere sahip olması, laik bireyci ve akılcı tutumların egemen olduğu, kent kültürü denen tutum ve davranış biçimlerinin gözlemlendiği durum kent tanımlarının olmazsa olmaz bileşenlerindendir.

2.2.1 Dünyada kentleşme kavramının evrimi

İnsanların tarımsal üretime başlamaları M.Ö. 8000’li yıllara denk gelirken, kentin doğuşu için MÖ 2500-3500’lere uzanmak gerekir. Neolitik dönem sonunda Çin, Mezopotamya, Mısır, Hindistan’da su kenarlarındaki verimli arazilerde ilk yüksek sayılı yerleşim bulgularına rastlanmaktadır. Sanayi öncesinde kentlerin nüfusu genellikle 5000-10.000 arasındaydı. 100.000’in üzerinde, hatta 25.000-100.000 nüfuslu kentler ise çok enderdi, ve bu kentler genellikle imparatorluk başkentleri idi. Sanayi öncesi kentlerde tarım dışı üretim içerisinde iş bölümü, ticaret yaparken belirli bir uzmanlaşmış sınıfın doğması 12. yüzyıldan itibaren gözlenmektedir (Tekeli, 2011, s. 29-32). Sanayinin olmadığı, fakat bazı zanaat ve uzman sınıfların görüldüğü bu yüzyıllarda; kentler arası üretim alışverişi, üretimde usta-çırak ilişkisinden, işveren- işçi ilişkisine doğru evrilmeye başlamıştı.

17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise keşifler ve uluslararası gelişmeler, ticaret ve özellikle deniz yolu sayesinde ilerledikçe üretim ve ticari ilişkiler de hız kazanmaya başlamıştır. Sanayi alanında öncü ülke İngiltere’de, buhar gücünün hem ulaşım hem de üretim amaçlı olarak kullanılmaya başlaması, tarımda modernleşmeye ve sanayi devriminin ilk adımlarının atılmasına sebep olmuştur. İnorganik enerjiye bağlı üretimin başlaması ve iş bölümü çerçevesinde dağılması, aynı zamanda ulaşım ve haberleşme kanallarının gelişmesi ile birlikte 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren sanayi devrimini gerçekleştirmiş olan İngiltere’de ilk sanayi kentleri de kurulmaya başlandı (Tekeli, 2011). Sanayi kentinin ortaya çıkması ile beraber, kentlerde ihtiyaç duyulan iş gücünün artmasından, ilk defa “kırsal iticiliği” , “kentin çekiciliği” gibi kavramlardan, ve kırsaldan kente göç ile beraber hızlı bir şehirleşmeden söz edilebilmektedir.

1960’larda dünyada konut ve kira dengesizlikleri ve soylulaştırmanın ilk adımları olan fordizm (İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra görülmeye başlanan kapitalist endüstrileşme) mantıklı zonlama (bölgelere ayırma) ile beraber kentsel muhalefet de kentlerde kendini göstermeye başladı. Öğrenciler, savaş karşıtları ve sol düşünceli insanların temelini attığı kentsel muhalefet hareketlerinin ilk örnekleri dünyada

çeşitli protestolar şeklinde gerçekleşmekte idi (Mayer, 2011). 1980’lerde Neoliberalizm (rekabetin piyasayı yönettiği ekonomik sistem) kentler üzerindeki etkisini hissettirmiş ve kemer sıkma politikaları artmışken, kentler artık protestoları bırakıp, kentsel programlar oluşturmaya yöneldi. Kentsel hareketler ile yerel yönetimler arasında daha önce çatışmaya yönelik bir eğilim varken uzlaşma yöntemi benimsenmeye başlandı (Mayer, 2011). 90’larda neoliberalizm, 80’lerdeki öğretilerden alacağını alarak çok daha güçlenmiş bir şekilde, kentleri kalkınmak için birbiriyle yarışan ve metalaşan birer obje haline getirmeyi başarmıştı. Buna göre kentlinin en birincil hakları olan haklara sahip olabilmesi ve kentlerin kalkınabilmesi için diğerlerinden “ayrışması” “farklılaşması” ve bunu “hak etmesi” gerekiyordu. Yeni reform söylemleri (kentsel yenileme projeleri, projelerde kamu ve özel sektör ortaklıkları gibi) kamu hizmetleri için yeni kurum, kuruluş ve hizmet biçimleri benimsenmeye başlanır oldu. Mayer (2011) bu dönemi şöyle tanımlar;

Soylulaştırma karşıtı dalgalar New York, Paris, Amsterdam, Berlin ve ardından İstanbul ve Zagreb gibi şehirleri defalarca sarmış, “Geber, yuppi pislik!” gibi sloganlar kelimenin tam anlamıyla küreselleşmiştir. Sokakları Geri Al (Reclaim the Streets) ve küreselleşme karşıtı hareketlerin buna benzer seferberlikleri “Başka bir dünya mümkün!” ve tabii “Başka bir şehir mümkün!” gibi sloganları geniş kitlelere yaymışlardır. Eş zamanlı olarak, eskiden alternatif olan ve giderek profesyonelleşen mahalli örgütler, mahalleleri canlandırmaya ve yenilemeye dönük yeni stratejilere dahil edilmişlerdir. (Mayer, 2011, s. 158)

David Harvey ise 2000’lerde gelişmekte olan ülkelerde şehri şu şekilde betimlemektedir;

Şehir birbirinden ayrı kısımlara bölünmüştür, ve bunların her biri küçük birer devlet görünümü arz eder. İmtiyazlı okullar, golf sahaları, tenis kortları, 24 saat devriye gezen özel güvenlik görevlileri gibi her tür hizmetten istifade eden varlıklı semtler ile, suyun yalnızca mahalle çeşmesinden temin edilebildiği, kanalizasyon sisteminden mahrum, elektriği yalnızca imtiyazlı birkaç evin, o da kaçak olarak kullandığı, yağmur yağdığında yollar çamur deryasına dönen, çoğunlukla bir evde birden çok ailenin yaşadığı kaçak yerleşmeler iç içe geçmiş durumdadır. Her bir kent parçası özerk bir yaşam sürer, hayatta kalmak için verdiği gündelik mücadelede elde edebildiği ne varsa ona sıkı sıkıya tutunur.” (Harvey, 2012, s. 58)

2000’lerin başı hem neoliberalizmin gücünün doruklarında olduğu, hem de dünya çapında bir ekonomik krizin uç vermeye başladığı bir dönemdir. Bu yıllar kentlere dayatılan, insan ihtiyacının çok ötesindeki adetlerde alışveriş merkezlerinin, polisleşen güvenli büyük sitelerin, spor ticaret eğlence merkezlerinden oluşan mega projelerin, en uç seviyelere ulaştığı dönemdir (Mayer, 2011). Bu şekilde bir

kentleşme politikasının en doğal ve birincil sonuçlarından biri kent çeperine itilmiş ve görmezden gelinen mahallelerin ortaya çıkmasıdır. Neoliberalizmin doruk noktasındaki tüm bu projeler ve kentsel politikalar pek çok olumsuz sonuç doğurmakla birlikte, 1960'lardan beri ilk defa kent hakkı söylemi çerçevesinde pek çok yerel ve sivil örgütlenmeyi tekrar bir araya getirmiş ve bir mücadele ruhunun doğmasına sebep olmuştur: "2008 krizinin sonuçları ve ulusal hükümetlerin bu kriz karşısında, ikircikli de olsa izledikleri yollar, kentsel hareketlerin siyasileşme sürecine daha da katkıda bulunmuştur. Atina'dan Kopenhagen'e, Reykjavik'den Roma'ya, Paris'ten Londra'ya, tüm Avrupa'daki protestoların sloganı "Krizinizin faturasını biz ödemeyeceğiz!" olmuştur." (Mayer, 2011, s. 160)

Görünmez duvarlarla zengin ve fakirin kentsel mekanda birbirinden ayrıldığı bu yıllarda, düşük gelirli ve yevmiyeli çalışan insanların sosyal, kültürel, demokratik haklarının günden güne azalması ile beraber, kent hakkı kavramı çevresinde birleşen farklı grup ve topluluklar, daha organize bir kentsel muhalefet yapmaya başlamışlardır. Çeşitli toplumsal hareketlerin ve sivil toplum kuruluşlarının ortak çabalarıyla, kent hakkını yasalaştırarak güvenceye almaya yönelik çalışmalar görülmeye başlanmıştır. Tüm bu kentsel muhalefet hareketlerinde yer alanlar katılımcılar daha çok aktivistler, öğrenciler, sanatçılar, sol gruplar ve çeşitli sosyal güvencesiz insanlardır. Özellikle gelişen teknoloji ve internet üzerindeki sosyal medya araçları yardımıyla da, insanlar kendilerinden bambaşka hayatlar yaşayan "öteki" kimselerden haberdar olmuş, sınıfsal farklılıkların gündelik yaşam üzerindeki yansımaları arttıkça insanların tepkileri büyümüş ve organize olmak çok daha mümkün ve kolay olmaya başlamıştı. Bu da 2000'lerde kent hakkı kavramı çevresinde toplanan kentli insanların organizasyonlarının birbirleri ile ilişki içerisinde olabilmesini sağlamıştı. Aynı zamanda, uluslararası sivil toplum kuruluşları ve hak örgütlerinin "Kent Hakkı" için daha yasal bir düzenlemenin sağlanmasına yönelik çabaları belirgin bir ivme kazanmaktaydı.

Modern kentin insanı daha fazla bireyselliğe sevk ederek yalnızlaştıran doğasıyla ilgili, daha 1844 yılında Engels şöyle söylüyordu; "Hiç kimsenin aklına bir bakışla bile diğerini şerefliendirmek gelmiyor. ... Bu hayvani ilgisizlik ve özel çıkarları içinde her birinin duygusuzca yalıtılması, bireylerin sayısı sınırlı bir yer içinde kalabalıklaştıkça daha itici, daha da çirkin bir hal alıyor." (Engels, 1974, s. 89) Kentte yaşayan tüm bu kalabalığın tek ortak noktası adeta "karşıdan gelen kalabalık

akınların yolunu kesmemek için herkesin kaldırımın kendi tarafında durması gerektiği" konusunda konuşmadan anlaşmış olmaları diyordu Engels.

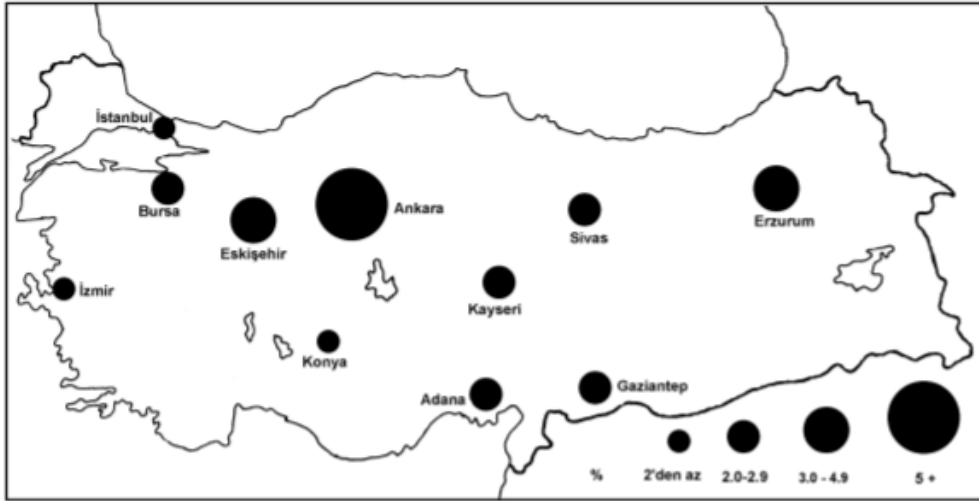
İçinde bulunduğumuz çağda yaşadığımız kentleşmeyi ekonomik parametrelerden bağımsız düşünmek imkansızdır. Kentleşmeyi Marx'ın kapitalizme dair teorileriyle beraber ele alan Harvey'in de dediği gibi; "Mülksüzleştirme ve yerinden etme süreci, kapitalist kentsel süreçlerin çekirdeğini oluşturur. Sermayenin kentsel yenileme aracılığıyla soğrulmasının aksetmesidir bu" (Harvey, 2013, s. 60). Harvey; yaratıcı yıkım süreçlerinin kurbanı olan ve kentte her türlü haktan mahrum bırakılmaya başlanan bu kitlenin, kentsel başkaldırıların birincil öznesi olduğunu düşünmekteydi. Ona göre bu kitle; 1871 Paris'ini (meşhur Paris Komünü'nü) örnek alarak şehirlerini geri almak için başkaldırıyordu.

"Geleneksel kentin öldüğünü" söyleyen Lefebvre de bunu kast ediyordu. Kentler; onu samimi olarak hissetmek isteyenler için bile "anlamını" ve "ruhunu" kaybetmiş, kısa süreli turiste hizmet eden şov mekanlarının bir bütünü haline gelmişti (Lefebvre, 1972). Özgünlük ve bütünsellikten uzak bu yeni kentler; kentsel dönüşüm adı altında, nitelikleri tartışılır tarzda bir takım projelerle doldurulmuş, tarihsel gelişim süreci artık herhangi bir yere bile varamıyordu.

2.2.2 Türkiye'de kentleşme süreci

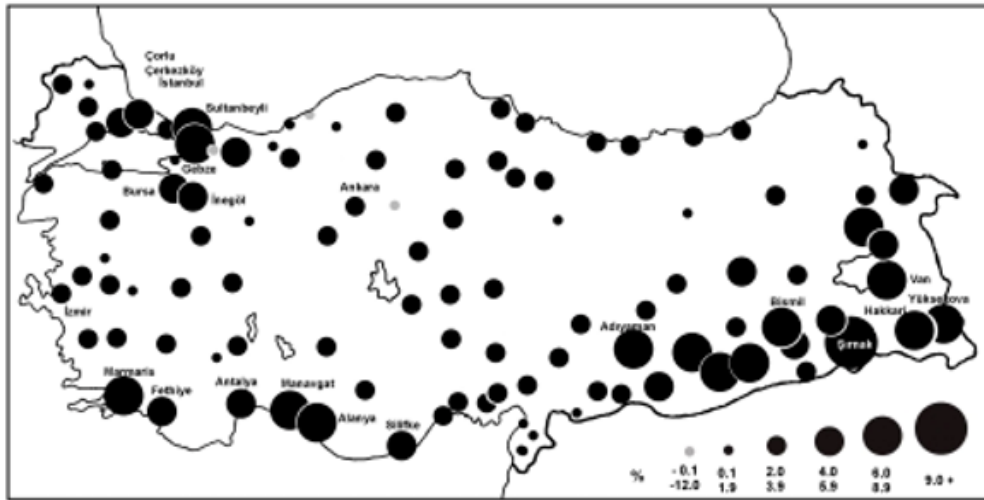
Türkiye kentleşme tarihini anlamak için belli bazı tarihlerdeki sayı ve oranlara bakacak olursak; 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanından 1950'li yıllara kadar çok düşük olan kentsel nüfus artış hızının, 50'li yıllar itibariyle ne denli büyük bir sıçrama gösterdiğini gözlemleyebiliriz. Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra, 1927 yılında Türkiye'nin nüfusu 13.648.270 kişi idi, ve bu nüfusun % 75'i köylerde yaşarken, % 25'i şehirlerde yaşamaktaydı; ki bu oran nüfusun büyük çoğunluğunun dönem itibariyle köylerde yaşadığını gösterir. 1935 yılında nüfusumuzun % 23. 53'ü şehirlerde,% 76.4'ü kırsal kesimde yaşamaktaydı.

1950 senesinde Türkiye'nin kent nüfusu 5,2 milyon iken kır nüfusu 15,7 milyon idi, bu da demektir ki insanların yalnızca %25'i kentlerde yaşamaktaydı. Kentleşme oranının, 1950'li yıllara kadar kayda değer bir artış göstermediği sayısal verilerle de net bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

Şekil 2.1 : 1935-1950 yılları arasında Türkiye’deki bazı kentlerde nüfus artış hızı (URL-2).

Türkiye’de 50’li yıllarda kentlerdeki nüfus oranının birdenbire artan bir ivme kazanmasına sebep olan “kıyın iticiliği ve kentin çekiciliği” süreci II. Dünya Savaşı’ndan sonra başlamış ve özellikle 1948’de Amerika Birleşik Devletleri’nin Türkiye’ye yaptığı Marshall yardımları (ABD’nin 2. Dünya savaşı sonrasında ekonomisi ağır tahribat altındaki on altı ülkeye yaptığı iktisadi yardım) sonrasında hız kazanmıştır.

Şekil 2.2 : 1985-2000 yılları arasında Türkiye’deki bazı kentlerde nüfus artış hızı (URL-2).

2000 yılında şehir kapsamındaki yerleşim yerlerinin oranı daha da artarak % 64.90’ü bulmuştur (DİE Türkiye İstatistik Yıllığı, 2000: 48, akt. Sağlam, Türkiyat Araştırmaları). Bugün ise kent nüfusu 54,8 milyon kişi iken kıy nüfusu 17,7 milyon kişidir ki bu oran nüfusun %75’inin kentlerde yaşadığını göstermektedir. Tüm bu

sayılar Türkiye’deki hızlı kentleşmeyi açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye kentleşme tarihini, batıdan ayıran en önemli özelliği; bir insan ömrünün şahitlik etmeye yetecek kadar hızlı gelişmiş olmasıdır.

Çizelge 2.1 : Türkiye’deki kentsel- kırsal nüfusun gelişimi ve oranları (URL-2).

Yıllar	Kentsel Nüfus	%	Kırsal Nüfus	%
1927	3.305.879	24,2	10.342.391	75,8
1935	3.802.642	23,5	12.355.376	76,5
1940	4.346.249	24,4	13.474.701	75,6
1945	4.687.102	24,9	14.103.072	75,1
1950	5.244.337	25,0	15.702.851	75,0
1955	6.927.343	28,8	17.137.420	71,2
1960	8.859.731	31,9	18.895.089	68,1
1965	10.805.817	34,4	20.585.604	65,6
1970	13.691.101	38,5	21.914.075	61,5
1975	16.869.068	41,8	23.478.651	58,2
1980	19.645.007	43,9	25.091.950	56,1
1985	26.865.757	53,0	23.798.701	47,0
1990	33.326.351	59,0	23.146.684	41,0
2000	44.006.274	65,0	23.797.653	35,0

Bu durum, Türkiye tarihine “kentleşme” ve “kentlileşme” gibi farklı kavramlar yerleşmesi şeklinde yansımış, kavramın kentli olmaya dair kültürel özellikleri içeren kentlileşme ayağında problemlili ve sancılı bir yakın geçmiş gözlenmesine sebep olmuştur. Hızlı kentleşme sonrası ortaya çıkmış olan sınıf farklılıklarında temel bir gruplama yapacak olursak, özellikle 90’lı yıllar itibariyle üç farklı büyük gruptan söz edilebilir; kentin çeperinde yaşayan ve çoğu zaman yaşam savaşı veren kent yoksulları, genellikle kooperatif yöntemiyle ev sahibi olmuş ve daha fazlasını kazanmaya çalışan orta sınıf, ve kentin en nitelikli yerlerindeki kapalı sitelerde korunaklı hayatlar yaşayan üst sınıflar (Pınarcıoğlu, 2011).

90’lı yılların başında benimsenmeye başlanmış olan yerellik ve sivil topluma dair gelişmelerden 2000’li yıllardan itibaren uzaklaşmaya başladığını görüyoruz (Ökten ve diğ., 2013). Dünyada da yükselen ekonomik krizlerle beraber, ulusal ekonominin büyük ölçüde inşaat sektörüne dayalı olması kentler için kaçınılmaz olan bir takım “ultra- mega” sembollü dönüşüm projelerinin doğmasına, kent merkezlerinin soylulaştırmaya başlanarak yoksul kesimlerin kentin çeperlerine itilmesi şeklinde bir süreç başlamıştı. Tüm bu çeşitli “rezidans”, alışveriş merkezi, toplu konut projeleri, kent içindeki boş ve yeşil alanlara, ormanlara göz dikilerek planlanmaktaydı. Bu gibi yeni projeler ve kentsel dönüşüm projelerinin sadece

mekânsal değişikliklere değil, yaşıya ve günlük yaşam pratiklerine, aynı zamanda kentlerin bireyler üzerinde sahip olduğu sembollere ve anlamlara da müdahale anlamına gelmesi; ve tabii konunun birincil muhatabı olan kentlinin fikrinin alınmaması kentlerde yükselen bir kent hakkı mücadelesinin ilk tohumlarını atmaya sebep olmaktadır.

Çizelge 2.2 : Türkiye’deki kentsel nüfus artış hızları ve mutlak artış miktarları (URL-2).

Dönemler	Kentsel Nüfus Artış Hızı (Binde)	Mutlak Artış
1940-1950	18,8	898.088
1950-1960	52,4	3.615.394
1960-1970	43,5	4.831.370
1970-1980	36,1	5.953.906
1980-1990	54,5	13.681.344
1990-2000	26,8	10.679.923

Türkiye tarihinde kentleşme kavramı yalnızca sanayileşmeye değil, siyasi, ekonomik, politik ve toplumsal değişimlere de işaret eder. Türkiye’nin kentleşme tarihini batınıkinden ayıran önemli bir özellik, nüfusun oransal dağılımındaki bu hızlı artıştan kaynaklanan bir çarpık kentleşme, topluma sınıfsal farklılıklar şeklinde yansıdır.

2.3 Kamusal Alan Kavramı

Modernizm’in savunucularından, kamusal alanı (public sphere) kuramsallaştırmada ilk akla gelen isim olan  nl  Alman toplumbilimci Jürgen Habermas (1962); kamusal alan tanımını ilk defa şu şekilde yapmıştır:

Kamusal alan, modern toplum kuramlarında, toplumun ortak yararını belirlemeye ve gerçekleştirmeye yönelik düşünce, söylem ve eylemlerin  retildeği ve geliştirildiği ortak toplumsal etkinlik alanına işaret etmek için kullanılan kavram ve özel şahışların, kendilerini ilgilendiren ortak bir mesele etrafında akıl yürüttükleri, rasyonel bir tartışma içine girdikleri ve bu tartışmanın neticesinde o mesele hakkında ortak kanaati, kamuoyunu oluşturdukları araç, süreç ve mekanların tanımladığı hayat alanı. (Y kselbaba, 2012’de atıfta bulunduğu gibi, s. 89)

Bu tanımlamada Habermas; her türlü çıkardan arınmış, herhangi bir yetki, göreve sahip olmayan herkesin eşit bir şekilde politika yapabildiği, kentli olma bilinciyle fikir yürüten ve tartışan insanların oluşturduğu, devlet otoritesinin baskısı ve buyruklarından, sermaye egemenliğinden bağımsız bir alanı betimler. Habermas'ın düşüncesinin başlangıç noktası Marksist gelenektir. Frankfurt Okulu'yla olan ilişkisi onu Marksizm'e yöneltmiş ve Marksizm'i derinleştirmek adına Hegel'e ve oradan da Kant'a taşımıştır. Habermas'a göre Kamusal alan, 18. Yüzyılda burjuvazinin alanı olarak doğmuştur ve 18. yy'da Fransa'daki cafelerde burjuva kesiminin politik sorunları tartıştığı "kamusal alan"ın varlığı sayesinde parlamenter demokrasi gerçekleşmiştir. Yani kamuoyu oluşturulan bu alanlarda insanlar bir araya gelerek fikir alış verişleri yaşamalarıdır insanlık, yerel ve merkezi yönetimlerde söz sahibi olma ve tarihi demokrasi sürecini başlatamaz, bireyler de sosyal yaşamda var olmasını sağlayacak temel haklarını elde edemezlerdi.

Kamusal alanın en önemli özellikleri; coğrafi değil sosyolojik bir kavram olması, siyasal alana değil "toplumsal" olana işaret etmesi, birlikte yaşayan insanlar arasında var olan bir takım ahlak kuralları ve yaşam biçimlerini belirleme süreçlerini de içermesidir (Keleş, 2012, s. 10-12). Bireyler tarafından en bilinen örnekleri genellikle meydanlar, sokaklar, açık alanlar, yeşil alanlar, tarihi kalıntılar, eğitim kültür, sanat tesisleri olan kamusal alanın vazgeçilmez özellikleri arasında; kentli tarafından hizmetlere özgür ve adil erişim, karar süreçlerinde yer alma (katılım), toplumsal eşitlik de yer almalıdır.

2.3.1 Kamusal alanı deneyimleme pratikleri üzerinden kentte varoluş

Yerin ruhu, fiziksel özelliklerine değil, orada deneyimlenen yaşama bağlıdır. Habermas'a göre; yurttaşlar ancak toplum yararıyla ilişkili sorunlar hakkında tartışma, fikrini söyleme, örgütlenme durumunda kamusal alanın bir parçası olabilirler (Keleş, 2012'de atıfta bulunduğu gibi, s. 10-12). Her ne kadar kamusal alanlar, kentlinin eşit ve adil bir şekilde diğer tüm insanlarla beraber kullanması gereken alanlar da olsa; bu alanların tümü sınırsız erişime açık veya kural ve düzenlemelerden bağımsız değildir (Harvey, 2012, s. 123). Soluduğumuz hava gibi bazı ortak alanlar kısıtsızken; caddeler, sokaklar, meydanlar; devletin polis gözetiminde kontrol altında tutma hakkına sahip olduğu mekanlar olması bakımından kendi içlerinde ayrışır.

Hardt ve Negri de kamusal alanları “dinamik” özelliği ile açıklamaktaydı: “Hem emeğin ürettiği bir şeydir, hem de gelecekteki üretimin araçlarını içerir. Bu ortak alan paylaştığımız yeryüzünden ibaret değildir, aynı zamanda meydana getirdiğimiz dilleri, tesis ettiğimiz toplumsal pratikleri, ilişkilerimizi tanımlayan toplumsallık tarzlarını ve benzer unsurları da içerir” (Harvey, 2012’de atıfta bulunduğu gibi, s. 124). Kamusal alan ile ilgili anlatımlarda gördüğümüz ortak söylem; kenti var eden kentliye ait olan kamusal alanların da kendi içinde alt gruplara sahip olduğudur. Fiziksel özellikleri (açık veya kapalı mekanlar olabilmeleri), özerklik dereceleri, kentlinin kullanım oranı, kamuoyu oluşturma oranı gibi pek çok bağlamda farklı kamusal alanlar bulunabilmektedir.

2.3.2 Kamusal alan, kamusal mekan, özel alan kavramları

Türk Dil Kurumu’nun güncel Türkçe sözlüğünde kamu sözcüğünün anlamları şu şekildedir; “1. Halk hizmeti gören devlet organlarının tümü, 2. Bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme ve 3. (sıfat) Hep, bütün” olarak belirtilmiştir (URL-3).

Kamusal kelimesi ortaçağ fermanlarında “hükmetme, hükmetmeyle ilgili” anlamında, publicus (kamusal) kelimesiyle eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. “Hükmeden adına el koymak” publicare olarak ifade edilmekteydi. İlk olarak ‘Res publica’ olarak kullanılan kamusal kelimesi o dönemde ‘ortak fayda’ ve ‘ortak varlık’ anlamına geliyordu” (Geuss, 2003, s.51). Kamu sözcüğünün bir başka tanımı da şu şekildedir; “Devlete ait, halka ait, umuma ait, genel, yaygın. Sözcük etimolojik olarak herkesin önünde olmayla (pubes-entis), aynı zamanda açıklıkla, açık olmayla (de publico: toplum hesabına, in publico: açıkça herkesin önünde, publice: devlet adına, hesabına, hep beraber, birlikte) bağlantılı” (Kabağağaç, 1995, s. 490-491).

Sözlükteki tanımlara baktığımızda, kamunun halkı işaret etmesi kadar, devlet ve devlete ait olanı da anlattığını görürüz. Bu şekliye “özel karşıtı” bir anlama da sahiptir. Bu durumun sebebi, kavramın özünde yer alan “alenilik, herkese açıklık” gibi unsurlardır. Özel kelimesinin latince açılımına baktığımızda şu açıklamayı görürüz: “Privatim: kişisel, bireysel olarak, özel olarak; evde; privatus: resmi olmayan, kişi için özelliği olan, bireysel, kişisel, özel, hususi, mahrem” (Kabağağaç, 2005, s. 149).

Toplumda; sınırları konusunda belirsizliklerin ve kullanımında karmaşanın sık yaşandığı kamusal alan kavramı, mimarlık dünyasında belli bazı mekanları

tariflemek için kullanılan kamusal mekanla da sıkça karıştırılmaktadır. Arkitera.com’da yayınlanan “Kamusal Mimarlıkta Muhafazakarlık” başlıklı gündem dosyasında Ömer Kanıpak, kamusal alan ve kamusal mekan farklılığını şu sözlerle açıklar:

Kamusal alanın, modern toplumlarda bağımsız sivil kuruluşlar tarafından oluşturulan, eleştirel ve özgürleştirici ifadenin hayat bulduğu metaforik platformlar olarak görmemiz gerektiğini gördük. Kamusal mekan ise, özellikle biz mimarların gözünden nispeten daha tanımlı ama yine de henüz sınırları ve potansiyelleri tam belirlenmemiş bir kavram. Yine de kamusal mekan denince, toplumda herhangi bir ayırım yapılmadan her bireyin kullanımı düşünülerek yapılmış açık veya kapalı mekanlar algılanır. Çoğu kez bu tip mekanların sahibi ve işleticisi devlet veya yerel yönetimler olduğu için de (adliyeler, toplu taşıma istasyonları, okullar vb.) yanlış bir ifade ile bu mekanlar kamusal alan olarak adlandırılırlar. (Kanıpak, 2007, URL-4)

Habermas’a göre kamusal alanın en önemli özelliği devlet ideolojisinden bağımsız olması, hatta devlet ideolojisinin karşısında duracak tartışmaların üretildiği bağımsız ve özgürlükçü mekanlar olmasıydı. Yani bu alanlar sivil örgütlenmeler tarafından oluşturulmalı, insanlar tamamen özgür ve eşit bir paylaşım ve tartışma içerisinde kamuoyu oluşturabiliyor olmalı idi. Fakat Habermas’ın kamu tanımına ve batıdaki çıkış anlamlarının aksine, Türkçe’de yaygın kanı olarak kamu kavramı devlete ait, resmi, bürokratik çağrışımlar yapar. Kamusal mekan ise; genel olarak mimar ve plancıların, açık veya kapalı, ev vb. özel mekanların dışında, insanların bir arada ve ilişki içerisinde olduğu, Pazar, okul, hastane, caddeler, sokaklar, kent meydanları, devlet daireleri gibi; sahibi veya işletmecilerinin devlet kurum ve kuruluşları olduğu alanlardır. Dolayısıyla, daha geniş bir anlamlar bütününe sahip olduğu için kamusal alan kamusal mekan kavramını kapsıyor denilebilmektedir.

2.4 Bölüm Sonucu

Kentli olmaya ve kentte sahip olduğu bazı kent haklarını talep etmeye başlamış bireyin tarihsel geçmişini ve geçirdiği evreleri daha iyi anlayabilmek adına, öncelikle kent, kentleşme, kamusal alan ve kamusal alanı kullanmaya dair kavramsal betimlemeler ve tarihsel süreç anlatımları yer almaktadır. Değişen dünya düzeniyle beraber insan hakları temel bazı hakları kapsamaktan çıkmış, artık bireyin yaşadığı kente dair söz söyleyebilme ve hak talep edebilmesi söz konusu olmuştur. Tabii ki bu durum birdenbire gerçekleşmemiş; öncesinde kente dair çalışmalar yapan pek çok

toplumbilimci, mimar, plancı, siyaset bilimci ve farklı disiplinlerden çalışmalarla katkıda bulunmuş olan insanlar sayesinde belli bir seviyeye erişilen bu yaşayan süreç devam etmektedir. Tezin bu bölümünün, kent hakkının geliştirilebilmesi sürecine katkıda bulunmayı amaçlayan sonraki bölümler için bir kavramsal çerçeve niteliği oluşturması amaçlanmaktadır. Kentsel yenileme, dönüşüm projelerinin önemi, asla sadece mekanların dönüşümüyle ilgili olmamasıdır; kentliyi, yaşayışı, kültürü, günlük yaşam pratiklerini birebir etkiler ve bu anlamda devrimci bir yönü de bulunur.

3. KENTSEL HAKLAR, KENTLİ HAKLARI VEYA KENTTE İNSAN HAKLARI

21. yüzyıla ait önemli kavramlardan olan kentsel haklar veya kentli hakları; çok aktörlü ve çok stratejili bir kazanımlar sürecini ifade eder. İnsan hakları günümüzde; barınma, çalışma, konut, sağlık hizmetlerinden yararlanma gibi temel hakların yanında; eğlenme, dinlenme, bilgi alma, sağlıklı doğal çevrelerden faydalanma, yönetime katılma, fikir beyan etme, dönüştürme gibi pek çok yeni nesil hakları da kapsamaktadır. “Kentsel kazanım” veya “kent hakkını inşa etmek” demek; bireylerin kente dair kendilerini ilgilendiren her süreçte duruma müdahil olmaları, bölgesel dirençlerini artıran eylemlilik hallerinin korunmasını, kısacası kendi yaşam alanlarını şekillendirebilme hakkını kullanması demektir.

3.1 İnsan Haklarının Tanımı ve Tarihçesi

Hak kavramı; hukukta, “bir insanın isteyebileceği, ileri sürebileceği veya kullanabileceği bir durum” olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla da “bir şeyi yapma ya da yapmama serbestliği’ni” anlatan özgürlük kavramından daha geniş ve daha kapsamlıdır (Ertan ve Ertan, 2013). Hak; devletten, özel ya da tüzel kişilerden bir takım somut edimleri kapsayan, oldukça geniş kapsamlı bir kavramdır. Sözcüğün, “gerek İngilizcede (“right”) gerekse başka dillerdeki karşılığında (İtalyanca “diritto”, İspanyolca “derecho”, Fransızca “droit”) iki temel ahlaki ve siyasi anlam taşıdığı söylenmektedir: Doğruluk ve yetki. Doğruluk, bir şeyin ya da eylemin doğru (haklı) olmasını; yetki ise, bir kimsenin bir hakka sahip olmasını ifade eder” (Donnelly, 2011’de atıfta bulunulduğu gibi).

İnsan hakları kavramı ise; insanın birey olmasından kaynaklanan olmazsa olmaz haklarının bütünüdür. Bu kavram, en genel tanımıyla tüm insanların, herhangi bir ayırım yapılmadan sadece insan oluşlarından ötürü eşit, özgür ve onurlu yaşama hakkına sahip olmasıdır (Tezcan ve diğ., 2011). Bu haklar; ırk, din, milliyet, cinsiyet, toplumsal statü fark etmeksizin, tüm insanların doğuştan sahip olduğu vazgeçilemez ve devredilemez haklardır. Dünyaya gelmiş olmak, insan haklarına sahip olmak için

yeterli ve gerekli olan tek sebeptir. Amacı insanın onurunu korumak, maddi ve manevi gelişimini sağlamaktır. Bu haklar ülkeden ülkeye, veya kültürden kültüre farklılık göstermeyip, evrensel, özgürlükçü, eşitlikçi, barışçı haklardır.

İnsan Hakları'nı bir bilim olarak kabul eden Rene Cassin'e göre bu bilim; insan onurundan hareketle, hakları ve özgürlükleri belirleyerek, insanlar arasındaki ilişkileri inceler (Soysal, 2013'te atıfta bulunulduğu gibi). Dolayısıyla kavram insan ilişkilerini ve toplumsal ilişkileri inceleme sürecinde kilit bir noktaya sahiptir. Bireylerin kendilerini ifade edebilmeleri, maddi ve manevi anlamda gelişebilmeleri, beraber yaşadığı insanlarla aynı hukuki koşullara sahip olursa gerçekleşebilecek bir durumdur. Temelini etik kavramından alan insan hakları, toplumda zayıf ve güçsüz olanları öncelikli olmak üzere tüm insanları korumayı sağlayan bir araçtır.

3.1.1 Dünya tarihindeki gelişim süreci

İnsan hakları, geçtiğimiz yüzyıllar içerisinde üzerinde çokça düşünülmüş, çalışılmış, ve zaman içerisinde soyut bir kavram olmaktan çıkarak, somut belgelerle güvence altına alınmıştır. Hak ve özgürlük kavramların tohumlarının iki bin yıldan daha uzun bir geçmişe sahip olmasına karşın, insan haklarının modern tarihi ve çeşitli yasal belgelerle güvence altına alınması sadece iki yüz yıllık bir tarihe sahiptir (Ökmen, 2013). Tarihte, insanın salt insan olmasından kaynaklanan değişmez bazı hak ve özgürlüklerinin bulunması fikri, ilk kez Aydınlanma dönemi filozofları sayesinde anayasalarda yer bulmuştur (Tezcan ve diğ., 2011). Yüzyıllar boyu insan hakları kavramı, bir iç mesele olarak ele alınmış, uluslararası ve evrensel boyutta güvence altına alınması çabaları çok sonra ortaya çıkmıştır. Dünya tarihine bakıldığında, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın insan hakları açısından bir dönüm noktası olduğunu görürüz. Savaşın öncesi ve savaş sırasında yaşanan soykırım, ölüm, işkence, sürgün, toplama kampları gibi olaylar tüm dünya çapında insanlığın tepkisini çektiğçe, bu hakların uluslararası düzeyde de korunmaya altına alınması ihtiyacı doğmuştur. Bu sebeple insanlık tarihinin en kanlı zamanlarından olan bu dönemdeki gelişmeler, insan hakları açısından yeni bir döneme girilmesine neden olması bakımından faydacıl olmuştur.

İnsan hakları alanındaki en önemli belgeler şunlardır;

- Magna Carta Libertatum (1215, İngiltere)
- İngiltere Haklar Bildirgesi (1689)

- İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi (1789, Fransa)
- ABD Haklar Bildirgesi (1789/1791)
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1679)
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950)
- Kanada Haklar ve Özgürlükler Şartı (1982)
- Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (2000)

1215 tarihli Magna Carta Libertatum (İngiliz Büyük Şartı) (Latince: Büyük Özgürlük Fermanı) bildirgesi, tarihte ilk defa siyasal iktidarın gücün sınırlayan yasal bir belge niteliğindedir. Bu belge ile ilk defa İngiltere kralının yetkileri sınırlandırılmış, hukukun üstünlüğü kabul edilmiş, halka bazı hak ve özgürlükler tanınmıştır. Fakat sonrasında Aydınlanma Çağı'na kadar bu anlamda önemli bir gelişme olmamıştır. 16. yüzyıldaki Rönesans ve Reform hareketleri ile beraber insanın devletten beklentileri değişmiş, gene İngiltere'de görülen bazı hukuki gelişmeler ile beraber (1627 Tarihli Petition of Rights, 1679 tarihli Habeas Corpus ve 1688 tarihli Bill of Rights belgeleri) keyfi tutuklamalara karşı bireyi koruyan bir takım güvenceler kazanılmıştır. 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin en önemli kazanımı ise bireyin ve doğal hakları öğretisinin esas alınarak düzenlenmiş olmasıdır (Erdem ve diğ., 2011). Fransız devriminin temel metinlerinden birini oluşturan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi (Fransızca: *La Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen*) 26 Ağustos 1789'da demokrasi ve özgürlük sebep gösterilerek yayımlanan temel metinlerden birisi olmuştur. Bildiri; insanların özgür doğduğunu ve eşit yaşamaları gerektiğini, insanların zulme karşı direnme hakkı olduğunu, her türlü egemenliğin esasının millete dayalı olduğunu ve mutlak egemenliğin bir kişi ya da grubun elinde bulunamayacağını, devleti yönetenlerin esas olarak halka karşı sorumlu olduğunu, hiç kimsenin dini inancı veya yaşantısı yüzünden kınanamayacağını ortaya koymaktaydı.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulmasına kadar da insan hakları alanında önemli bir gelişme gözükmemektedir (Tezcan ve diğ., 2011). BM genel kurulunun 1948 tarihinde kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ise, hukuki bir yaptırımı olmayan, fakat insan hakları alanında uluslararası

bir yol gösterici niteliğinde, sonrasında pek çok anlaşılmaya da ilham kaynağı olmuş olan, siyasi, ahlaki ve etik önemli çok büyük olan bir insan hakları kaynağıdır.

İnsan hakları evrensel beyannamesine göre; “Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir akide, milli veya içtimai menşe, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin işbu Beyanname’de ilan olunan tekmil haklardan ve bütün hürriyetlerden istifade edebilir” (URL-5).

Bu alanda evrensel ölçekte önem taşıyan bir başka belge, BM genel kurulu tarafından 1966 tarihinde kabul edilen (ayrıca Türkiye bu belgeyi 2000 yılında imzalamıştır) Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’dir (Tezcan ve diğ, 2011). Bu sözleşme, İHEB’de yer alan maddeleri daha somut bir şekilde detaylandırıyor, eklemeler yapıyor ve uluslararası platformda denetime tabii tutulmayı sağlayan yaptırımlar ekliyordu.

2000 tarihli Avrupa Birliği Anayasası’nın ikinci bölümünde yer alan “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı’nın ilk başlığında temel haklar, ikinci başlığında özgürlükler, üçüncü başlığında eşitlik hakları, dördüncü başlıkta dayanışma hakları, beşinci başlıkta vatandaşlık hakları, altıncı başlıkta adalet hakları yer alıyordu (Tezcan ve diğ, 2011). Kent hakkı bölümünde daha detaylı yer verilecek olan dayanışma hakları başlığı, genel olarak kente, çevreye, insanın yaşadığı çevreyle olan ilişkisine dair bazı maddeleri de yasal olarak güvence altına alması açısından önem taşımaktadır.

İnsan haklarının korunması alanında en önemli yaptırım gücüne sahip kurumların başında gelen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise; 1959 yılında Avrupa Konseyi’ne bağlı olarak kurulmuş olan uluslararası bir mahkemedir (Tezcan ve diğ, 2011). Fransa’nın Strazburg şehrinde bulunan mahkeme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ona bağlı bir takım protokollerle güvence altına alınmış olan hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi durumunda, bireylerin, sivil grupların, kurumların ve tüzel kişiliklerin belirli prosedürler çerçevesinde başvurabileceği şekilde düzenlenmiştir. Bir davanın AIHM tarafından değerlendirilebilmesi için, kişi veya kurumun öncelikle kendi ülke sınırları içerisinde hakkını aramış olması birincil kuraldır, başvuru başka da pek çok kriteri sağlama ön koşulu arar.

3.1.2 Türkiye tarihindeki gelişim süreci

İslami kurallara göre yönetilen Osmanlı İmparatorluğu’nda, 1839 tarihli Tanzimat Fermanı’na kadar insan hakları alanında bir gelişmeden bahsedilemez. Tanzimat

Fermanı'nda ise, kişilerin yargılanmadan ceza alamayacağı maddesi ile beraber kişi güvenliği açısından önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. 1876'da imzalanan 1. Meşrutiyet Anayasası ile beraber kişi özgürlüğü, dokunulmazlığı, basın özgürlüğü, dilekçe hakkı, ticaret serbestisi, eğitim özgürlüğü, kanunlar önünde eşitlik, memuriyet hakkı, mülkiyet hakkı, konut dokunulmazlığı, işkenceye maruz kalmama hakkı gibi bazı haklarla beraber insan haklarının kapsamı genişletilmiştir (Tezcan ve diğ, 2011).

Cumhuriyet dönemine geldiğimizde, 1921 anayasasında açıkça değinilmeyen insan hakları konusuna, 1924 anayasasında dar bir kapsamla yer verilmiş, sosyal ve ekonomik anlamda bireyi koruyan ve haklarının kapsamını genişleten mevcut eksiklikler 1961 anayasası ile giderilmiştir. 1961 anayasasında elde edilen bu kazanımlar, 1982 anayasası ile tekrar sınırlandırılarak, olağanüstü durumlarda temel hak ve özgürlüklerin durdurulabilmesi maddesiyle beraber Türkiye insan haklarında anayasal alanda bir adım geri gitmiştir (Tezcan ve diğ, 2011). İkinci dünya savaşı sonrasında Türkiye, insan haklarına saygılı, barışçıl, insancıl bir yaşam kurma amacıyla kurulan Avrupa Konseyi'nin kurucu üyeleri arasında yer almış ve 1954 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni imzalamıştır. Türkiye'nin bu sözleşme doğrultusunda insan hakları kavramı ölçütünde sergilediği tutumlar, hem bireyin devlete olan güveni, ilişkisi, hem de uluslararası ilişkiler bakımından son derece önemlidir.

3.2 Üçüncü Kuşak İnsan Haklarından Olan “Kentsel Haklar” Kavramı

İnsan hakları; değişmez maddelere veya durağan bir sürece sahip olmayan, aksine çağın gerekleri ve güncel ihtiyaçlar doğrultusunda yeni hakların eklenmesini gerektiren dinamik bir niteliğe sahiptir. İnsan haklarının 3 evresinden bahsedilebilir;

1. kuşak temel insan hakları; yaşam hakkı, bireye ait kişisel alan hakkı, bireyi devlete karşı koruma gibi birincil ve kişisel hakları kapsar. 2. kuşak insan haklarında sağlık hakkı, konut hakkı, çalışma hakkı gibi, devletin vatandaşına sunması gereken pozitif insan hakları sayılabilir. 3. kuşak insan haklarında ise; çevre hakkı, barış hakkı, insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı, kent hakkı, kalkınma hakları gibi bazı haklar yer almaktadır, ve dayanışma hakları olarak da adlandırılır (Ertan ve Ertan, 2013, s. 45-70). Bu haklar, 1980'li yıllardan itibaren yasal platformlarda da yer

almaya başlamış, Unesco gibi dünyaca önemli örgütlenmeler tarafından da üzerine pek çok görüş geliştirilmiştir.

Kent hakkı kavramı; kentleşme süreçleri üzerinde, şehirlerimizin nasıl şekillendirildiği konusunda bir tür belirleyici güç talep etmek ve “bunu kökten ve radikal bir biçimde yapmaktır” (Harvey, 2013, s. 45). Bu hak, basit bir ziyaret hakkı ya da geleneksel kente geri dönüş olarak düşünülemez. Bu sadece dönüştürülmüş ve yenilenmiş bir kentsel yaşam hakkı olarak formüle edilebilir. Kentsel hakları en temel başlıklarda sıralayacak olursak; sağlıklı ve ödenebilir konut üretimi, kent içi ulaşım hizmetlerinden faydalanma, katı ve atık su bertarafı gibi bazı çevre hakları, çocuklar ve kadınlar için sosyal hizmet hakları, sağlık tesislerinden, park ve yeşil alanlardan yararlanabilme, kentsel kararlara dair bilgi alabilme ve fikir beyan edebilme, kültürel olanaklar, spor ve dinlenme faaliyetleri, özgür dolaşımın sağlanması en önemliler olarak söylenebilir. Aynı zamanda, “yoksullukla savaşıma, engelliler için uygun sağlıklı çevrelerin yaratılması, güvenlik, refah, iş ve eğitim olanaklarının, kültür ve tarih mirasına sahip olabilme haklarının sağlanmasını destekler” (İçişleri Bakanlığı, 1996).

“Başarılı mekan = mutluluk mekanıdır” diyen ve kent hakkı kavramını ilk defa 1968’de aynı isimli makalesinde kullanan Lefebvre’e göre; kentlinin hak ettiği kentsel mekanları sorgulayacak olursak; bu mekanlar ne salt sağlıklı bir fiziksel çevre, ne de kendisine yeter bir konutta yaşama, bir fabrikada, işte, ofiste çalışmak değildir. Kentlinin hak ettiği aynı zamanda sosyal, kültürel, hatta romantik ilişkilerinin kurulmasına fırsat veren, yaratıcı etkinlik, bilgi ve haberlere erişme, “oyun” ihtiyacı gibi başka bazı ihtiyaçlarının da karşılanmasıdır (Lefebvre, 1972). Kentsel hak veya kentli hakları kavramlarının doğuşunu şu şekilde açıklayabiliriz; “Kentli hakları, bireylerin kişiliklerini çok yönlü geliştirmek yanında, oturma, üretme, dinlenme ve dolaşma etkinliklerini de yerine getirmelerine olanak tanıyan bir kentsel yaşam çevresi gereksiniminden doğar” (Ertan ve Ertan, 2013, s. 56). Bu haklar, aynı zamanda kentsel hizmetlerin herkes için adil ve sürekli bir şekilde işlenmesini de amaçlamaktadır.

Harvey’e göre ise “Şehir hakkı”; şehrin barındırdığı kaynaklara bireysel veya kolektif erişim hakkından çok daha öte bir şeydir: Şehri gönlümüze göre değiştirme ve yeniden icat etme hakkıdır bu” (Harvey, 2012, s. 45). Bu bağlamda, nasıl bir kent hayal ettiğimiz; nasıl insanlar olmak, ne tür ilişkiler kurmak, nasıl hayatlar yaşamak

istediğimizle son derece ilişkilidir. Şehri nasıl yaşadığımız gerçeği, hayatımızı nasıl yaşadığımızın bir cevabıdır aslında; yaşam kalitemiz, günlük pratiklerimiz, sosyal ve kültürel ilişkilerimizi belirler, bizi olduğumuz kişi yapan etmenleri oluşturur.

3.2.1 Kentsel hakların tarihçesi

Geçtiğimiz yüzyıla hakim olan hızlı kentleşme ve kentsel dönüşüm kavramlarına karşı kentli birey son derece edilgen bir pozisyonudadır; kendisi için belirlenmiş (veya zaman zaman doğaçlama ilerleyen) büyüme süreçleri içerisinde nerede yer aldığına dair bir fikri olmadan veya bu kentsel büyüme politikalarına karşı herhangi bir söz söyleme, müdahale etme hakkı olmadan hayatını sürdürmüştür. Peki bu kentleşme oranları konunun birincil muhatabı olan kentliyi nasıl etkiler; onu daha zengin mi yapar, daha entelektüel mi, daha mutlu veya daha iyi insanlara mı dönüştürür, bilinmez. Ya da Harvey'in dediği gibi "Bir şehir denizinin içinde çalkalanan monadlardan ibaret hale mi getirmiştir?" (Harvey, 2013, s. 44).

1960'lardan itibaren dünyada artan soylulaştırma projeleri ile konut-kira dengesizliklerinin tetiklemesiyle, kentlerde bir takım muhalefet hareketleri kendini göstermeye başlamıştı (Mayer, 2011). Özellikle 1980'lerden itibaren sisteme boyun eğdirilmiş olan kentlerin kalkınmak için kendilerini göstermesi başka bir deyişle kentlerin kendilerini pazarlaması gerekiyor, ve kentler arasındaki bu yarış onları köleleştiriyordu (Sadri, 2013). Bu dönemde Avrupa'daki hareketlerin çoğu "Şehri alalım!" (Lotta, 1972) söyleminden etkilenmişken, daha pragmatik bir felsefeyle ilerleyen Kuzey Amerika'daki hareketlerin büyük çoğunluğunda yaygın olan slogan "Mahallene sahip çık" idi (Fainstein ve Fainstein, 1974). Avrupa'daki hareketlere çoğunlukla gençler, öğrenciler ve göçmenler öncülük ederken, ABD'deki isyanlarda genellikle Afro Amerikalılar başı çekiyordu. Bu hareketler sadece kentsel hizmetlerin iyileştirilmesini değil, bunlar tasarlanırken işleyen karar alma sürecinde daha çok katılım hakkı istiyorlardı.

90'ların başında uluslararası habitat koalisyonu (HIC), kentsel reform için Brezilya ulusal forumu (FNRU) gibi ulusal ve uluslararası örgütler "adil, demokratik, sürdürülebilir şehirler için" yasa tasarımları önermeye başlamış; 1995'ten itibaren Unesco da benzer örgütlenmelerin yanında olmuştur. Brezilyalı örgütler 2001'de Dünya Sosyal Forumu'nda dünya çapında bir kent hakkı sözleşmesi çalışmalarında bulunmuş, bu tasarımlar kent hakkı konusunda dünyadaki çalışmalara da ivme

katmıştır. 2003'te bazı uluslararası örgütler ve Unesco beraberce İnsan Hakları için Dünya Sözleşmesi'ni hayata geçirmiştir. 2005 yılında Porto Alegre'deki dünya sosyal forumunda, kentte insan hakları için dünya sözleşmesi kabul edilmiştir (Mayer, 2011). Dünya çapındaki bu yasalarla tanınırlık, elbette kent hakkı kavramının kent üzerindeki pozitif etkilerinin artması açısından son derece önemli ve diğer dünya kentleri açısından teşvik edicidir.

Görünmez duvarlarla zengin ve fakirin kentsel mekanda birbirinden ayrıldığı bu yıllar; düşük gelirli ve yevmiyeli çalışan insanların sosyal, kültürel, demokratik haklarının günden güne azalması ile beraber, kent hakkı kavramı çevresinde birleşen farklı grup ve toplulukların daha organize kentsel muhalefet yapmaya başlamasına sebep olmuştu; “2009'da Hamburg'da, eski ticaret bloklarının dönüştürülmek üzere sermayeye teslim edilmesinin ardından ortaya çıkan işgal ve protestolar ile “bizim adımıza değil” manifestosu, Almanya'da media spree yapısına karşı farklı toplulukların organize olmasına ve karşı çıkması ile beraber oluşan geniş koalisyon, Zagreb'te çiçek meydanını modern bir plazaya dönüştürme projesine karşı 3 yıl boyunca çalışan kent hakkı organizasyonu, New York, Los Angeles, Boston ve Abd'nin çeşitli eyaletlerinde birbiriyle de iletişim halinde olan büyük bir örgütlenme ve kent hakkı organizasyonları örnek verilebilir” (Mayer, 2011, s. 161-162). Bu kentsel muhalefet hareketlerinde yer alanlar katılımcılar ise daha çok aktivistler, öğrenciler, sanatçılar, sol gruplar ve çeşitli sosyal güvencesiz insanlardı.

3.2.2 Bir kentsel hak olarak katılım hakkı

Lefebvre'in kent hakkı, felsefi bir kavram olmakla beraber, geleceğin kentine yönelik bir ütopya olması bakımından çok önemlidir. En önemli araçları kentsel katılım hakkı, ve işgal etme (Occupy) hakkıdır. İşgal etme ve kendine mal etme; kentsel mekanı işgal ederek dönüştürme, onu kendi kullanımına göre yeniden yorumlama, kentin sanat eseri kimliğini sürdürme hakkıdır. Kent hakkı kavramının dünya tarihçesindeki en önemli yöntemlerinden olan “işgal et” eylemleri, kentlinin kendine ait olanı geri alma, aktif kullanımla değerlendirme eylemleri, terk edilmiş kamusal bazı alanlara yerleşerek orayı kullanım hakkını ele geçirmektir. Genellikle herkese açık olan bu işgal mekanları birer dayanışma sembolü şeklinde işlediği, evsizleri, yardıma ihtiyacı olan insanları, göçmenleri barındırabildiği gibi, eğlence, kültür sanat aktiviteleri, mahalle meclisleri amaçlı olarak da kullanılmaktadır.

Şekil 3.1 : Barcelona’da bir işgal evi (URL-7).

Türkiye’deki işgal eylemlerine, Boğaziçi Üniversitesi Starbucks işgali, gene Boğaziçi Üniversitesi ING Bank işgali, Kazova işçilerinin yaptığı fabrika işgali, Galata Meydanı cumartesi anneleri işgalleri verilebilir. Tekel işçilerinin Kızılay işgali ise, genel olarak sistemdeki eşitsizliklere karşı bir mücadele örneğidir, Türkiye’deki “İşgal etme” eylemlerinin ilki olarak kabul edilebilir ve kitleleri arkasına almış bir eylemdir. Türkiye’de ilk işgal evi örneği ise, Gezi Parkı protestolarından alınan ilhamla Kasım 2013 yılında Kadıköy’de Yel değirmeni mahallesinde kurulmuştur. Müteahhidinin beş farklı kişiye sattığı için 25 yıldır hukuki süreci devam eden ve kullanılmayan bir bina tespit edilerek, gönüllüler tarafından temizlenmiş, onarılmış, duvarları resimler, şiirlerle donatılmış ve yeni haline kavuşturulmuştur. Kent kaynaklı işgal et eylemlerinin ekonomik, toplumsal, tarihsel, birbirinden farklı pek çok sebebi olabilir.

3.3 Kent Hakkı Eylemlerine Örnekler

Marksist sosyolog ve kent bilimci Henri Lefebvre’nin 1968’de Paris Komünü’nden hemen önce ortaya attığı “kent hakkı” kavramı, sonraki yıllarda da dünya çapında devrim sloganlarının çoğuna ilham kaynağı olmuştur. Katılımcı olmayan kent politikaları, daha fazla çalışmayan merkeziyetçi yönetim anlayışı, soylulaştırma amaçlı kullanılan kentsel yenileme projeleri gibi sebeplerle, dünya kentlerinin pek çoğunda 19. Yüzyıldan itibaren yayılmacı bir şekilde ilerleyen ”kent hakkı eylemlerinin” doğduğunu görmekteyiz. “Kent menşeli sınıf mücadeleleri hayret

verici bir tarihe sahiptir.” Diyen David Harvey’e göre; “Paris’te 1789’dan, 1830 ve 1848’e, oradan da 1871 Komünü’ne dek birbiri ardına sıralanan devrimci hareketler 19. Yüzyıldaki en bariz örneği oluşturur. Daha sonraki hadiseler arasında, “Petrogard Sovyeti, 1927 ve 1967 Şanghay Komünü, 1919 Seattle Genel Grevi, Barselona’nın İspanyol İç Savaşı’nda oynadığı rol, 1969 Cordoba ayaklanması, ve 1960’larda ABD’de genelinde baş gösteren kentsel ayaklanmalar, 1968’in kent temelli hareketleri (Paris, Chicago, Mexico, Bangkok, “Prag Baharı” tabir edilen hareket ve aynı sıralarda İspanya’da Franco karşıtı hareketlerin ön saflarında yer alan Madrid mahalle derneklerinin yükselişi) sayılabilir” (Harvey, 2013, s. 172-173).

Yakın tarihteki bazı kentsel eylemlilik örneklerini Mayer şöyle betimler; “2008 krizinin sonuçları ve ulusal hükümetlerin bu kriz karşısında, ikircikli de olsa izledikleri yollar, kentsel hareketlerin siyasileşme sürecine daha da katkıda bulunmuştur. Atina’dan Kopenhagen’e, Reykjavik’den Roma’ya, Paris’ten Londra’ya, tüm Avrupa’daki protestoların sloganı “Krizinizin faturasını biz ödemeyeceğiz!” olmuştur” (Mayer, 2011, s. 156). Bu eylemlilik halinin görüldüğü kentlerde gösteri ve protestoların temelini genellikle öğrenciler, savaş karşıtları ve sol düşünceli insanlar oluşturuyordu.

Dünya kent tarihine yön vermiş, kentlerin gelişimine bir şekilde etki etmiş tüm bu hareketlerin önemi büyük olmakla beraber, seçilmiş bazı örnekleri daha detaylı incelemek, kentte doğan direnişlerin doğasını ve ilerleyişini anlamak açısından daha doğru olacaktır.

3.3.1 Paris Komünü

Paris Komünü (Fransızca: *La Commune de Paris*) Paris’te 18 Mart’tan (resmi olarak 26 Mart) 28 Mayıs 1871’e uzanan kısa sürede iktidarda olan sosyalist hükûmet (Vikipedi, 2014, URL-8).

1853 yılında Paris sokaklarını yeniden düzenlemek üzere görevlendirilen Georges-Eugène Hausmann’ın kent için yaptığı sadece meydanları ya da bulvarları düzenlemek değil, kente yeni bir yaşam biçimi ve karakteri saptamak idi. “Işıklar kenti” Paris; bir moda ve alışveriş cenneti haline getirilmeye, mağazalar, kafeler, sergiler, yani bir tüketim ve keyif turizminin merkezi olmaya başlamıştı. Ekonomik olarak bu düzeyde olmayan kentliye dayatılan yeni yaşam tarzı sonucunda kredi yapıları 1868’de iflas etti. Harvey’e göre (2003); 1870’de III. Napolyon’un

girdiği ve yenilgiyle sonuçlanan savaşın sonucu olarak Almanya'nın işgal ettiği Paris'te, bu boşluktan istifade edilerek kurulan Komün, dolaylı bir şekilde de olsa Hausmann'ın eseri olan kentin o günkü koşullarında yoksullaşmış olanlar için kenti geri alma ve hak ettikleri yaşantıya kavuşma arzusu ile ortaya çıkmıştır (alıntılayan Şakacı, 2009). Savaşta yenilgisi sonrasında Paris teslim olduktan sonra, cumhuriyetçi hükümet halkından korkmaya başladı, çünkü işçi sınıfında çoktan isyan ruhu canlanmış idi. Paris'te savaş dönemi ve öncesinde, ağırlaşan yaşam koşullarından en fazla etkilenen kesim olan Parisli işçiler ve zanaatkarlar, tezgâhlarına, dükkanlarına sessiz sedasız geri dönmeyi reddediyordu. 18 Mart 1871 günü yaşanan çatışmalarda işçi sınıfı galip gelmişti; ve başkentte Komün olarak bilinen hükümet kuruldu (URL-9).

Fransa'yı şimdiye kadar yönetenler ülkemizi ve bizleri yıkıma ve onursuzluğa sürüklediler. Otorite, can ve iş güvenliğini sağlamaktan yoksundur. Ülke genel bir çöküntü içinde. Emegi yeni baştan örgütleyerek, özgürlük, eşitlik ve dayanışmaya dayanan yeni temeller üstünde yeni bir düzen kurmalıyız. Komün Devrimi, bu ilkeleri koyarak gelecekte çıkar çatışmaları doğurabilecek nedenleri önceden ortadan kaldırıyor. Biz, emekçilerin boyunduruktan kurtulmasını istedik. Bunun tek garantisi de bucak temsil kurullarıdır. Her yurttaş, hakkını en iyi ancak bu sistemde savunur. Her yurttaş, temsilcilerin eylemlerini en etkili bir biçimde ancak bu sistemde denetler. Toplumsal reformlar, sırasıyla ancak bu şekilde gerçekleşebilir. Her bucağın özerk oluşu, toplumsal isteklerin saldırgan bir karaktere bürünmesini önler ve cumhuriyet ilkelerini en yüce anlamıyla dile getirir. Emekçiler! İstediklerimiz nedir? Kredinin, ticaretin, derneklerin emekçiye emeğinin tam karşılığını verecek biçimde örgütlenmesini istemektedir. Herkes için, parasız, laik ve tam eğitim istedik. Toplantı ve dernek kurma hakkını, yurttaşın ve basın özgürlüğünün istedik. Polisin, güvenlik güçlerinin, silahlı kuvvetlerin, sağlık hizmetlerinin belediyeçilik açısından düzenlenmesini istedik. Paris halkı uyandı, dadısının yönettiği bir çocuk olmak istemiyor artık. Kendi kendimizin efendisi olmak hakkımızdır. 26 Mart Pazar günü yapılacak seçimde Paris halkının, oylarını Komün için kullanması onur borcudur (Alkan, 1996'da atıfta bulunduğu gibi).

Komünün içerisinde politikacı bulunmuyor, komün bir hükümet olmaya çalışmıyordu. İlk icraatler olarak basın özgürlüğü ve siyasal af ilan etmiş, sıkıyönetim ve harp divanlarını kaldırmışlardı (Cangızbay, 2003). Her 20 bin kişiye 1 temsilci esası bulunan 85 kişilik komünün 21'i burjuva, 30'dan fazlası ise işçi temsilcisiyken, kalanlar ise memur, gazeteci, doktor, öğretmen, sanatçı ve aydınlardan oluşuyordu (Şakacı, 2009).

Şekil 3.2 : Paris komünü sırasında bir barikat, (URL-9).

Komünün, kent hakkı ve kentsel katılım bağlamında incelenecek en önemli özelliği, çeşitli şekil ve düzeylerde katılıma izin veren esnek ve organik yapısı idi. “Devlet sırrı bilmeyen ” komünde tüm kararlar, gündemler, tartışmalar ve her türlü girişimle ilgili halk periyodik olarak bilgilendiriliyordu. Komün; kira ödemelerini ertelemiş ve evlerinden çıkarılmış kiracılara üç ay süre ile evlerine geri yerleşebilme hakkını vermiştir. Mülk sahiplerini kiracıları rızasızken ev veya otellerden çıkarmayı yasaklayan bir düzenleme yapması, kiralık ev ve pansiyonlara, evsizleri ve savaş sırasında evini kaybetmiş olan halkı yerleştirmeye yönelik çalışmış olması da komünün barınma hakkına yönelik diğer düzenlemeleridir. Bu sürede tüm kiliseler boşaltılmış, devletin kurumları dağıtılmış, ordu kaldırılarak halk silahlanmıştı. Komün eğitimi kiliseden bağımsız kılmak için çalışırken bu işi kendi tekelinde çözmek gibi bir ütopya da olmayıp; yerel yönetimlere devretmiştir. Bir diğer önemli amacı tiyatroları, güzel sanatlar fakültelerini kendi içerisinde örgütleyerek devletin sanata müdahale etmesini engellemektir (Cangızbay, 2003). Komün, imparatorluk bürokrasisini tamamen dağıtmıştır çünkü idari görevlere seçimle gelinmesini, ve halkın seçtikleri kişiyi her an görevden uzaklaştırma yetkisine sahip olmalarını hedeflemiş, ayrıca bu görevlilerin maaşlarını işçi ücretleri ile eşitlemiştir. Tasfiye olunan sürekli ordunun yerine kendi ordusunu kurmaya da yönelmemiş, silahlı gücün yalnızca gönüllü halkın elinde bulunması kuralını getirmiştir. Hiçbir lideri olmayan Komün’ün paradoksal başarılarının ve hatalarının ilk sebebi pek çok insana göre budur (Cangızbay, 2003). Tamamen kolektif çalışmalarla, şeffaf bir

şekilde ilerleyen gelişim süreci aynı zamanda belirli bir program dahilinde gidememesine de yol açmıştır.

Sadece 71 gün sürebilen komün, 28 Mayıs 1871’de kanlı bir şekilde bastırılarak 20 bin kadar insanın ölümüyle sonuçlandığında; çok kısa sürmüş olan varlığına rağmen, kent mücadeleleri tarihindeki en önemli olay olarak kaldı. İlk kez bu deneyimle beraber, dünya bu denli büyük bir kent isyanını yakından izlemişti. Paris Komünü, kısa sürmüş ve sınırlı bir alanda gerçekleşmiştir; ama kendisinden sonra var olanlara (Rus Sovyetleri, İtalyan İşçi Kurulları, İspanya İç Savaşı...) soyut bir anlam taşımanın çok ötesinde kurucu bir nitelik oluşturmuştur (Mısır, 2003). Komünün bir diğer önemli özelliği; farklı durumlara uyarlanabilir, stratejik ve faydacıl bir çerçeve ile beraber sadece kendi durumuna özgü değil, evrensel bir model oluşturma çabasıdır, (Cangızbay, 2003). Yol gösterici niteliği buradan gelir.

Marx’ın “bir işçi sınıfı hükümeti” ve “devlet erkinin halk kitleleri tarafından geri alınması” olarak tanımladığı Komün’ün sosyal, ekonomik ve toplumsal sebeplerden bağımsız olarak, sadece Haussman ve kente dair yaşananların bir sonucu olduğunu kimse iddia edemez, kentliyle olan ilişkisi bu süreci ne derece yönlendirmiş olursa olsun. Kentli, kendisine dayatılan, yaşadığı hayattan sonra derece huzursuz olduğu uzun yıllar süren bir geçmişin sonucunda bu isyanı başlatacak seviyeye ulaşmıştı. Komünün ardından Marx şunları söylemiştir: “Paris Komünü, 19. yüzyılın en büyük festivaliydi. 1871 baharındaki olaylara, isyancıların kendi tarihlerinin efendisi oldukları duygusu damgasını vurmuştur – ama bu, “iktidar” politikası düzeyinde değil, gündelik hayat düzeyinde yaşanan bir duygudur. [...] “Komün’ün en önemli toplumsal ölçütü, eylemlerde kendini gösteren varoluşudur” (URL-10).

Katılımcı demokratik temeller üzerinde kurulmuş özgür toplumun ilk örneği olarak da görülen Komün, devrimci ve yenilikçi bir kentçiliğin günümüze dek hayata geçirilmiş yegâne örneğidir. 71 günde Paris, geleceğin toplumunun işaret fişğini yakmış, dünya kent hareketlerine bir rol model olarak tarihteki yerini almıştı. Komünün sonucu veya başarısı/ başarısızlığı konusunda, Guy Debord’nun (1962) söylediği şu sözler komünün değerini anlatır niteliktedir: “Bu hareketi, (klasik romanlarda olduğu gibi) her şeyi bilen ilahî bir bakışla inceleyen kuramcılar, Komün’ün nesnel olarak yenilmeye mahkûm olduğunu ve hiçbir zaman başarıyla sonuçlanamayacak olduğunu rahatlıkla gösterebilirler. Ama şunu unutuyorlar:

Komün'ü gerçekten tecrübe etmiş olanlar için, o *zaten* başarıyla sonuçlanmıştır” (URL-11).

3.3.2 Sao Paulo direnişi

Farklı ekonomik ve sosyal sınıfları barındıran toplumsal yapısı sebebiyle direniş kültürüne çok yabancı olmayan Brezilya’da, sivil hareketlenmeler sonucunda devlet tarafından da ciddiye alınmış ve organize edilmiş olan pek çok etkinlik görülmüştür (Mayer, 2011). 2000 yılında Brezilyalı neo-liberalizm karşıtı aktivistler tarafından gerçekleştirilen eylemlerin sonucunda, sekiz farklı örgütün temsilcilerinin katıldığı bir anlaşma imzalanmış, 2001 yılında Porto Alegre ve Davos’ta paralel iki “Dünya Sosyal Forumu” düzenlenmiştir. Bu forumların ana başlıkları şu şekilde olmuştur;

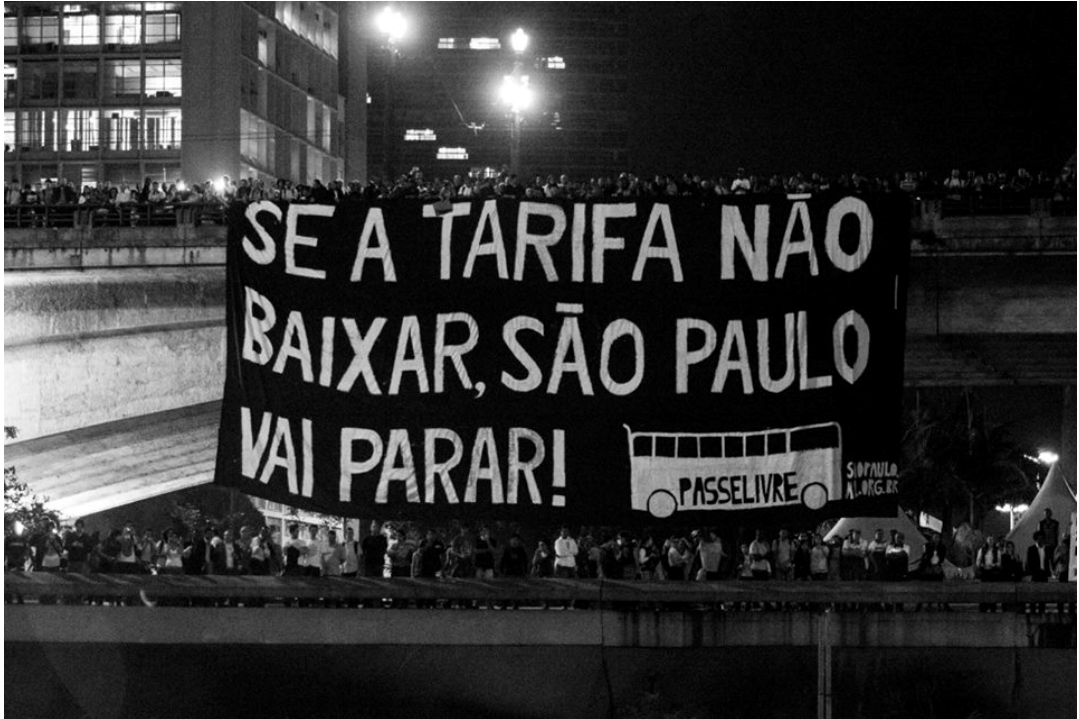
- Toplumsal üretim
- Kaynaklara erişim ve engeller
- Sivil toplum ve kamusal alan
- Siyasal erk ve yeni toplumda etik (Beşirli, 2004, s. 128).

Öncelikle favelalardaki (Brezilya’daki gecekondu mahalleleri) yaşam koşullarını protesto etme amacıyla mücadeleye başlayan kentliler daha sonra anayasa değişikliği ve yasaların detaylandırılmasında da doğrudan söz sahibi olmak istemiş ve 2001 anayasasında amacına ulaşmıştır.

Brezilya’nın en büyük kenti olan Sao Paulo’nun bir örnek olarak incelenmesinin en önemli sebebi; pek çok yönden İstanbul ile gösterdiği benzerliklerdir. Yüz ölçümü, ekonomisi, nüfusu (merkezde yaklaşık 12 milyon, toplamda ise 20 milyon kişiden fazla olmak üzere) bakımından İstanbul ile pek çok ortak noktaya sahip olan Sao Paulo’da trafik sorunu, kentin ciddi bir problemini oluşturmaktadır. Ekonomik anlamda da tıpkı Türkiye gibi, farklı sosyal sınıfları barındıran Sao Paulo’da, zengin halkın trafik problemi sebebiyle helikopter kullanması, kenti dünyanın en çok helikopter kullanılan şehirlerinden biri yapar (Adanalı, 2013). Zaten trafikte saatlerini geçiren kentli ise; ulaşım ücretleri ile ekonomik anlamda da bu durumun mağduriyetini yaşarken, bardağı taşıran damla olan son bir ulaşım zammı ile beraber Haziran ayında sivil direnişlerine başlamışlardır.

Zamanlamaları ve şekilleri itibariyle de Türkiye’deki Gezi direnişi hareketiyle de son derece benzeşen Brezilya protestolarında, Los Angeles Times gazetesine göre “Aşk bitti. Burası artık Türkiye” diye slogan atılmıştır. Sokaklarda gösteriler ve yürüyüşler gösteren direnişçiler zaman zaman Türk bayrakları ile yürüyerek, bir başka kent hakkı ihlalden çıkan Türkiye direnişine de selam göndermişlerdir (URL-12).

Hareketin sonuçlarına baktığımızda ise; Brezilya hükümetinin; eğitim, sağlık ve ulaşım hizmetleri için daha fazla bütçe ayırma kararı alarak kentliye istediğini verme sözü iletmış olması önemli bir kazanımdır (URL-13). Kendi yaşamını bu denli doğrudan etkileyen konularda kentsel muhalefet hakkını kullanan Brezilya halkı için, bu anlamda eylemleri amacına ulaşmış denilebilmektedir. Özellikle mahalle dernekleri, sivil örgütlenmeler, sivil toplum kuruluşlarının ortaklaşa başarısı olan örnek; tüm dünyada medyanın yoğun ilgisiyle beraber duyurululuğunu artırmış, direniş tarihinde kendine önemli bir yer bulmuştur.

Şekil 3.3 : Sao Paulo’da ulaşım eylemleri (URL-13).

Şekil 3.4 : Brezilya direnişlerinden bir kare (URL-13).

Şekil 3.5 : Brezilya direnişlerinden bir kare (URL-14).

Şekil 3.6 : Brezilya direnişlerinden bir kare (URL-14).

3.3.3 Dikmen Vadisi direnişi

Türkiye planlama literatürüne 70’lerde giren kentsel dönüşüm kavramının ilk örnekleri 80’li yılların başında görülmeye başlanmıştır. Kamu ve özel sektör ortaklığı ile hayata geçirilen kentsel yenileme projelerinin ilk örneklerinden olan Dikmen Vadisi, ilk olarak 1957 yılına ait Uybadın-Yücel Planında yeşil alan olarak tasarlanmış, fakat 1960’lı yıllardan itibaren bölgeye hızlı bir gecekondulaşma hakim olmuştur (Sönmez, 2006). Daha sonra, Ankara Büyükşehir Belediyesi ve Çankaya Belediyesi tarafınca kurulan Metropol İmar AŞ.’nin hazırladığı Dikmen Vadisi Konut ve Çevre Geliştirme Projesi; 1989 yılında onaylanarak uygulamaya koyulmuştur. Proje beş kilometre uzunluğundaki Vadide yaklaşık 300 hektarlık bir alanı kapsamaktadır (Sönmez, 2006). Projenin büyük önemi; vadideki gecekonduları yeşil alan olarak görerek ve yok sayarak hazırlanmış olması idi, bu sebeple gecekondularda yaşayan insanların sahip olduğu haklardan ötürü ilk etapta uygulanamamıştı. Sonrasında gecekondu sahiplerine projeden daire vermek şartıyla projeye uygulanması da başlamış oldu. Kentsel dönüşümün doğası gereği artan arazi değerleri ve rant hesapları ile beraber yıllara yayılmış olan projede, gecekonduda kirada yaşayan insanların herhangi bir haklarının gözetilmemiş olması öncelikle bu kişilerin mağduriyetini doğurmuştu. Sonrasında gece kondu sahiplerinin konut değer farkından kaynaklanan şekilde borçlandırılarak ev sahibi yapılmış olmaları, zaman içerisinde yaşayışın, profilin değişmeye başladığı bölgedeki yüksek ısınma, güvenlik vb. giderleri ödeyememeye başlamış olması bu insanları yaşadıkları yerden eden

sebeplerin başında gelmekteydi. Ekonomik eşitsizlikler dışında, sosyal ve kültürel bir çatışma da gözükmekteydi, önceden bölgede yaşayan halkın %68'i sadece ilkokul mezunu iken, alana yeni gelenlerin %75'i üniversite mezunu idi (Sönmez, 2006). Bu da geçmişte sahip oldukları komşuluk ilişkilerinin yerini yepyeni bir yalnızlaşmanın almasına önemli sebeplerden biri olmuştur.

Amacı en genel ifadesiyle insanca bir yaşam talep etmek olan Dikmen Vadisi halkının 1 Mayıs'ı İstanbul'a giderek Taksim'de kutlaması, sadece kendi semtleri için değil tüm insanlar için barınma hakkını, toplu taşıma ve şehir suyunun indirimli kullanma gibi mücadelelerin içinde bulunmaları, örgütlenmelerinin salt "barınma hakkı"nın çok ötesinde politize olduklarının bir göstergesidir.

Dikmen halkı, mahallelerindeki elverişli toprakları tarıma açmışlar, KESK yardımıyla binlerce ağaç fidanı dikmişlerdir. Bir çocuk parkı, futbol sahası, halk okulu, toplantı salonu, kolektif tarım bahçesi ve kümes inşa etmiş, aynı zamanda 2009'dan beri her yıl düzenledikleri "festivadi" festivali ile aralarındaki bağları da kuvvetlendirmektedir. festivallerinde çeşitli sanat atölyeleri, gösteriler, söyleşiler gibi etkinlikler düzenlenmektedir. Direniş halkı amaçlarını şu şekilde ifade eder;

Onlar, kentin her yerine beton dikerken, biz ağaç dikeceğiz. Onlar, çelik ve cam binaların içinde sahte yaşamlarla avunurken, bizler kuşun sesini duyup göğün mavisini göreceğiz. Onlar, daha fazla para ve güç elde etmeye çabalarırken, bizler insanlığımızın derinliklerine yolculuk edeceğiz. Onlar yalnızlaşırken, biz daha da kardeşleşeceğiz. (Baysal, 2011'de atıfta bulunulduğu gibi, s. 47)

Şekil 3.7 : Dikmen Vadisi'ne ait bir fotoğraf, (URL-15).

Süreç boyunca Dikmen halkı belediyelere, iktidara, proje sahipleri ve müelliflerine, medyaya, direnişlerinin farkında olmayanlara örgütlü bir şekilde tepki göstermekteydi. Cihan Baysal'ın (2011) da dediği gibi “Dikmen Vadisi’ndeki mücadele, zaman içinde ülke genelindeki diğer toplumsal hareketler ile yolunu ortaklaştırarak, sınıfsal bir yörüngeye oturtmayı başarmış özgün bir örnektir. Dikmenlilerin kendilerini tanıtip mücadelelerini anlattıkları internet sayfası , “yaşanabilir konut/ insanca yaşam/ güvenli gelecek” talepleriyle, barınma hakkının ötesinde sosyal adalet odaklı bir sisteme dönük talepler içerir. Vadi halkı kendini tanıtırken, mücadelesini diğer toplumsal mücadelelere eklemeler”:

Bizler Dikmen vadisi halkıyız. Evet, hak ve kazanımlarımızı savunmak için bir araya geldik, örgütlendik. Tıpkı çocuklarının okuduğu okullar ve bütün bir eğitim sistemi paralı hale getirilen öğrenci velileri gibi; tıpkı kendilerine “paran kadar sağlık” denilen hasta yakınları gibi; tıpkı sosyal-ekonomik kazanımları yok sayılan kamu çalışanları, işçiler gibi; tıpkı ürünleri tarlalarında kalıp açlığa yokluğa itilen Karadenizli fındık üreticileri, Çukurovalı Egeli çiftçiler gibi; tıpkı siyanürlü altına karşı çıkan Bergamalı köylüler, nükleer santral istemeyen Sinop halkı gibi. (URL- 16)

Direnış halkının oluşturduğu bu düşünsel çerçeveyi okumak, sadece kendi problemlerine değil, diğer kentlerde yaşanan haksızlık ve mağduriyetler karşısında da nasıl bir pozisyon aldıklarını anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

3.3.4 Gezi Parkı direnişı

2011 yılının Haziran ayında, “İstanbul hazır, hedef 2023” sloganıyla beraber kamuoyuna sunulan projeler arasında iki göze çarpan önemli proje Taksim’e aitti: Meydandaki trafiği yer altına alarak meydanı tamamen yayalaştırmak ve Taksim’e Topçu Kışlası’nı yeniden inşa ederek burayı avm olarak kullanmak (Turan, 2013). Bu projelerin önemi; halktan ve ilgili meslek odalarından gelen olumsuz tepkilere rağmen projelerin yürürlüğü ile ilgili ısrarcı olunması, kentlinin seçme veya muhalefet etme hakkının göz önünde bulundurulmamasıydı.

31 Mayıs 2013 gecesi Gezi Parkı’na iş makinelerinin girmesinin ardından, ağaçların kesimine engel olmak için parkta çadırlarda sabahlayan insanlara sabaha karşı ilk polis müdahalesi gerçekleşmiş, böylece haftalar boyu sürecekte olan direnişin ilk fitili de atılmış oldu. Bu süreç boyunca, başta yalnızca parkın park olarak kalmasını talep etmek amacıyla eyleme giden insanlara gösterilen polis şiddetine, dayatmacı iktidara, yaşam tarzına karışılmasına, İnönü Stadı’nın, Emek Sineması’nın yıkılmasına, diğer

soylulaştırma amaçlı kentsel dönüşüm projelerine tepki duyan on binlerin katılımıyla beraber protestoların süreci ve biçimi dönüşerek büyüdü.

Şekil 3.8 : Gezi Direnişi'ne ait afişlerden biri (URL- 17).

Şekil 3.9 : Taksim Gezi Parkı direnişçilerinin açıkladığı beş talebi gösteren afiş (URL-18).

Direnış, yavaş yavaş yaşam tarzı değiştiriliyor hissini taşıyan milyonlarca insanın, ne kendi yaşamlarına, ne yaşadıkları kentlere dair pek çok konuda söz hakkına sahip olamaması (örneğin İstanbul'un ve Türkiye'nin en önemli meydanlarından biri olan Taksim meydanının dönüşüm projesi ile ilgili yeterli bilgilendirmeye ve söz hakkına sahip olamamaları) gibi sebeplerden doğmuş; kamusal alana sahip çıkma, kentin metalaşmasına, ticarileşmeye, sömürüye karşı bir duruş sergileme, sesini duyurma gibi söylemlerle devam etmiştir.

Şekil 3.10 : “Gezi gençliği”ni anlatan bir fotoğraf (URL-19).

Gezi parkındaki dayanışma günleri süresince parkta paranın geçmediği bir düzen kurulması, ihtiyaçların listelenerek sağlayabilecek kişilerin bunları parka hibe etmesi, kimi zaman takas yöntemi, sadece parkın yıkımına ya da polis şiddetine değil, aynı zamanda kapitalizme bir karşı duruş olmuştur. Bu dayanışma örnekleri, biber gazı veya tazyikli suyla yapılan müdahaleler sırasında insanların birbirine limonlu su veya bir takım solüsyonlar vermesinden, yiyecek, giyecek, kitap gibi pek çok gereksinimin alışverişine kadar gözükmekteydi. Binlerce insanın katıldığı bu süreçte farklı grup ve eğilimler de gözüküyor; kimi gruplar barikat kurarak direnirken, tamamen şiddet vb. eylemler karşıtı pasif direnişçiler de bulunuyordu.

Şekil 3.11 : Gezi Parkı kütüphanesi (URL-20).

Gezi sürecine kadar olan dönemde, kendisine çoğu zaman “apolitik olma” eleştirisi getirilen gençliği Yavuz Yıldırım (2013) şöyle tanımlamaktadır; “Gündelik hayatında, çevresinde bazen doğrudan bazen dolaylı deneyimlediği pek çok ufak tefek şey bu yeni nesili sokağa döken nedenleri oluşturuyor. Bu açıdan, bütünle değil parçayla ilgilendikleri için postmodern dönemin özelliklerini taşıyorlar. Politik olup olmadıkları konusunda kararsızlar; aslında bunu pek de umursamıyorlar. Siyasetle aralarına “ironik bir mesafe” koyduklarını söylemek mümkün. Mustafa Kemal’in yerine “Mustafa Keser’in askerleri” olmak onlar için daha cezbedici; çareyi Sarıgül’de değil Drogba’da aramak da öyle!” (URL-21)

Gezi hareketi Türkiye’de her ne kadar bilinen anlamıyla bir devrim başlangıcına sebep olmadıysa da; 1980 sonrasında apolitikleştiği düşünülen gençliğin gücünü, toplumsal dayanışma ve birlikte hareket etme bilincini göstermiş olması açısından Türkiye tarihindeki önemi çok büyüktür. Herhangi bir gruba veya siyasi örgüte ait olmaması; gönüllü ve çoğulcu bir sivil hareket olması, çok çeşitli kişi ve gruplardan oluşan binleri içerisinde barındırması, iktidarın masaya oturacak bir muhatap bulamaması boyutunda tepkisel ve plansız bir doğasının olması bakımından da Türkiye tarihinde görülmemiş bir örnektir. Yalnızlaştığını hisseden ve düşünen kentliye yalnız olmadığını, yaşadığı kente ve yaşam tarzına dair onunla aynı kaygı ve endişeleri duyduğunu hissettiren on binlerce insanın varlığı ise 21. Yy kentlisi açısından önemi idi.

Kent insanının sosyal kutuplaşma ve yalnızlaşma yaşadığı günümüzde, kamusal olanı yeniden değerlendirme ve sorgulama anlamında olumlu gelişmelere sebep olan Gezi Parkı direnişi, İstanbul ve hatta direnişi destekleyen pek çok şehirdeki halkların bir olma, ortak bir amaç uğruna birleşerek beraber hareket etme yetisinin gelişmesine sebep olması açısından çok önemlidir. Halkın hak talep etmek için sokaklara dökülmesinin Türk insanına ait olmayan bir davranış olduğu düşünülmekte iken, kolektif hareket etme bilincindeki Gezi Direnişi bunun aksini ispat etmiştir. Bu direniş, demokrasi bilincinin oturması ve kent hakkı kavramı uğruna mücadele etmeyi öğrenme yolunda insanlara umut kaynağı olmuş; katılım kavramının önemsemeden karar alan iktidar mekanizmasında, kamusal alana dair planlama yaparken önemli ölçüde caydırıcı bir rol üstlenmiştir.

3.4 Bölüm Sonucu

Sanayi devrimi sonrasında hem fiziksel, hem de sosyolojik özelliklerinin hızla değişmeye başladığı; metalaştırıldığı ve anlamlılıktan uzaklaştırıldığı söyleyen kentlerle ilgili kent teorisyenleri çözüm olarak ne öneriyor? Lefebvre, bilimin ve sanatın optimumda buluşmasını, bilimin toplum içerisindeki boşlukları açıklamaya yararken, sanatın “anlam” ve bütünlük getirerek bir tümevarım sağlamasını, yani, çözümün bilim ve sanatın imkanlarının beraber kullanılması ile mümkün olduğunu söyler. Kendi geleceklerine dair her türlü belirsizlikten sakınması en birincil hakkı olan kentli, örgütlenmeli, birlikte hareket etmeli, mekanla yani kendilerine ait olan kentleriyle özdeşleşmeli ve kentleri üzerine söz söyleme haklarını talep etmelidir. Hem kentinin, hem de içinde yaşadığımız kentlerde bulunan yetki ve otorite sahiplerinin, kent hakkı konusunda gerekli bilinç düzeyine erişmesi için bir takım güncel ve teknolojik araçlar da kentsel eylemlilik haline önemli katkılarda bulunmaktadır.

Geride bıraktığımız yüzyıllarda, savaşlar, zorunlu göçler, soykırım gibi önemli insanlık suçları tarihte birer kara leke olarak yerini alırken, bu olayların aynı zamanda insan hakları anlamında pek çok ulusal ve uluslararası belgenin imzalanmasına sebep olması, insan hakları konusunun bir “iç mesele” değil, uluslararası boyutta denetlenen evrensel bir sorunsal olduğu algısının oturmasına yarar sağlamak, bu insanlık “dramlarının” kazanımları olarak görülebilir. Bu bağlamda kentlerden öğrenilecek çok şey vardır. Ticarileşmiş ve metalaşmış olan kente tepki olarak, kendisine dayatılan yaşam tarzına ekonomik ve sosyal anlamda razı olmayan kentli dünyanın pek çok yerinde, örgütlü veya örgütsüz çok çeşitli hareketlerle kendisine biçilen kimliğin ötesinde bir eylemlilik halini yaşamış ve dünya kent tarihindeki bu eylemlerin baş aktörlerini oluşturmuştur. Tüm bu eylemlilik hali, kentleri yönetenler açısından da öğrenilmiş ve oturmuş olan mevcut pratikleri sarsarak, insanlara daha fazla haklar tanıma, yönetime katılmalarını sağlama gibi dersler çıkarmalarına sebep olmuştur. Bir sonraki bölümde incelenecek olan kullanıcı katılımı içeren farklı ölçekteki örnekler bu durumun somut bir göstergesi ve kazanımıdır.

4. BİR KENTSEL HAK OLARAK KULLANICI KATILIMI KAVRAMI VE KENTTE YANSIMALARI

19. yüzyıldan itibaren dünyadaki çeşitli kentlerde görülmeye başlanan kent hakkı mücadeleleri, dünya kentleşme tarihinde artık pek çok açıdan işlemeyen merkezîyetçi yönetim sistemlerine karşı kentlinin duyduğu tepkilerden doğan bir sivil örgütlülük ve eylemlilik halinin göstergesidir. Dünyanın pek çok yerinde, giderek daha fazla insanın katılımcı ve çoğulcu bir yerel demokrasiye yaklaşma amacındaki kent hakkı kavramından haberdar olmasıyla beraber, insanlar bu hakları talep eden bir bilinçle hareket etmektedir. Bu da devletleri, özellikle yerel yönetimlerinde daha fazla katılımcı politikalar yürütme konusunda zorlamaya başlamıştır.

“Katılım” sözcüğü bir yandan da, günümüzde popüler ve trend bir kullanım alanı kazanmaya başlamıştır. Jeremy Till’in de belirttiği gibi “kullanıcı katılımı” kavramı kentlinin hızla yüzyüze geldiği tuzaklardan biri haline gelmektedir: “Katılım sözcüğü son zamanlarda çağdaş politikanın diğer sloganı olan sürdürülebilirlik kadar aşırı kullanılmaya başladı. Katılım çoğunlukla gerçek bir dönüşüm süreci yerine kestirme bir teskin etme yöntemi oluyor” (Miessen, 2013’de atıfta bulunduğu gibi, s. 29). Kentlilerde sadece sorunun değil, çözümün de birer parçası olabilecekleri algısı otumadan yerel katılımı sağlamak, yerel katılım oranını ve kalitesini sağlayamadan da iyi bir yönetişimden bahsetmek mümkün olmayacaktır; “Yerelde yereli, yerelin bir parçası yapmak anlamlı bir örgütlülüğü gerektirir. Yerelin sorunların çözümüne dahil edilebilmesi için bu önemlidir. Pratikte güçlü bir yerel taahhüt olmadan, sürdürülebilir kalkınmada ekonomik, çevresel ve toplumsal bir birliktelik sağlamak zordur” (Littlewood and White, 1997, s. 111). Katılım ve yönetişim kavramlarının pratikte uygulanabilmesinin ilk aşaması halkın bilinçlendirilmesidir, ancak bu adımın sonrasında halktan kente dair sağlıklı geri bildirimler alınabilir.

4.1 Kullanıcı Katılımı Kavramı ve Kapsamı

Kullanıcı katılımı kavramı, en genel kapsamıyla halkın yönetimler üzerinde söz sahibi olması; yönetimler tarafında ise, karar alma gücünün kentliyle paylaşarak merkeziyetçi yönetim anlayışının terk edilmesi demektir (Tekeli, 2011). Günümüz merkeziyetçi ulus devletlerinin cevap veremediği bir takım kentsel ihtiyaçlar karşısında tekrar gündeme gelen “katılım”, “yönetişim” ve “yerellik” kavramları, şeffaflık, hesap verebilirlik, yataylık gibi olgulardan bağımsız olarak tartışılmaz. Kullanıcı katılımının olduğu yerde kentli yönetimlerden hesap sorma hakkına ve bilgi alma, fikir beyan etme gibi haklara sahiptir; hiyerarşidense heterarşi (piramitsel olmayan yönetim anlayışı) kavramı sürece hakimdir.

4.1.1 Yönetişim kavramı

Türk Dil Kurumunca; “Resmî ve özel kuruluşlarda idari, ekonomik, politik otoritenin ortak kullanımı” olarak tanımlanan yönetim kavramı, genel hatlarıyla, otoritelerin ve kamunun ortak iradesini anlatan, ülkemizde ise 1990’lardan itibaren yoğun kullanım kazanmaya başlamış bir kavramdır. Yönetişim olgusu; kentlerde katılımcı yeni modeller oluşturmayı, yeni devlet toplum düzeninde yeniden inşaya yönelik anahtar kavramları içerisinde barındırır.

Yönetişim kavramına dair tanımlamalardan ilki; Dünya Bankası tarafından 1989 yılında Afrika ülkelerinde çıkan krizi açıklama amacıyla yapılmış ve devletin işlevlerini azaltmaya yönelik bir içeriği olmuştur (Güler, 2009). Daha sonra 1994 yılında sivil toplumun öneminin artırılmasına vurgu yapan, 1997’de ise devletin yeniden güçlendirilmesi temeline dayanan bazı raporlar çerçevesinde ilerlemiştir. OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü bazen de İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı) 1995 yılında, iyi yönetişimin gerekliliklerini verimlilik, etkililik, duyarlılık, uzak görüşlülük ve hukuksallık ilkeleri olarak öne sürer (Güler, 2009). Bu raporlarda yer alan diğer ifadeler; şeffaflık, saydamlık, hesap verebilirlik gibi ilkeleri içerisinde barındırır.

4.1.2 Aktif yurttaşlık kavramı

Bireyin kent içinde sosyal bir aktör durumuna gelmesini anlatan “Aktif yurttaşlık” kavramı; en genel tanımıyla kişilerin kendilerini etkileyen tüm kararların alınmasına etkin olarak katılmaları durumuna denilmektedir. Kentsel katılımın gerçekleşmesinde

en önemli gerekliliklerden olan aktif yurttaşlık kavramından bahsedebilmek için, kentlinin kollektif karar almaya katılımı oy vermeyle sınırlı olmamalı, çok çeşitli başka faaliyetleri de kapsamalıdır (Olsen, 1982). Bu da demektir ki; karar almadaki sorumluluk sadece resmî görevlilerle ve/veya yönetimlerle sınırlı olmamalı, bu kararlardan etkilenecek olan kentliyi de içermelidir. Aynı zamanda siyasal sistemle sınırlandırılmamalı, sosyal hayatın tüm alanlarını da kapsamalı ve kentliyi geniş siyasal meselelere katılmaya teşvik edici nitelikte olmalıdır.

Aktif yurttaşlık kavramından bahsedebilmek için, İlhan Tekeli'nin de belirttiği gibi çok kimlikli olmak, devletten hak talep etme dışında bir sorumluluğu olmayan değil, gerçekten katılımı talep eden ve sorumluluklarını bilen kentli olmak gerekmektedir: "Onun için bu eğitim sisteminin, yurttaşlığa bakış açısının değişmesi, ve çok kimlikli bir yurttaş kavramının gelişmesi gerekiyor. ... Çok kimlikli bir dünyanın üyesi olma bilincine sahip olmak ve çok kimlikli olmak sana ne getiriyor? Tek kimlikli yurttaş ilişkisinde sen devletten yalnız hak talep eden, hiçbir sorumluluğu olmayan bir adam olarak ortaya çıkıyorsun. Oysa çok kimlikliler dünyasında senin her kimlik için hakların olduğu kadar, bazı sorumlulukların da var. O sorumlulukları yerine getirdiğin zaman aktif yurttaş oluyorsun" (Tekeli, 2011, s. 114). Devletten ve yönetimlerden kent hakkını talep etmek birey için nasıl en doğal insan haklarından biriye; katılımı talep etme ve kente dair karar alma süreçlerinin içinde bulunma bilinci de o kadar önemli sorumluluklarındandır.

4.2 Tasarımcının Katılım Konusundaki Rolü

Mimarlık ve planlama mesleklerinin tarihine baktığımız zaman; tasarımcıya biçilmiş (veya zaman zaman tasarımcının kendine biçtiği), "toplum için doğru olanı tasarlamak, yaşayış/ yaşam tarzı tasarlamak" gibi bir takım ütopyaların daha fazla geçerli olmadığı bu yüzyılda; kamusal alana dair bir tasarım yaparken; yerel yönetimler ve buna bağlı bir takım otoriteler kadar tasarımcının da önemli rolü ve sorumluluğu vardır. Bu rol; proje sürecinde kullanıcı ile düzenlenecek bir veya birkaç toplantının çok ötesinde; büyük ve kapsamlı stratejiler içermeli; katılımcıyla doğru etkileşim yolları öğrenilmelidir. Tasarımcı ne kadar profesyonel olursa olsun; kullanıcının düşünceleri, öncelikleri, değerleri, zevkleri konusunda açık fikirli olmalı, Favelada ya da Bahamalar'da yaşayan insan için her zaman en doğru olanı onunla paylaşmadan bilemeyeceğini kabul etmelidir (Cabannes, 2004). Bazı

durumlarda tasarımın birincil muhatabı olan kullanıcının haklı, kendisinin haksız olabilme ihtimaline kapalı olmamalıdır.

Katılımın gerçekleşmediği pek çok kamusal projede yüklenici ya da tasarımcının gerekçeleri genellikle; ekstra zaman, ekstra maliyet ve ekstra çaba ihtiyacıdır (Cabannes, 2004). Fakat insan hakları ve kentsel haklar bağlamındaki kazanımların arttığı çağımızda tasarımcının kişisel fikirleri ne olursa olsun; katılımı sağlamak kendisinin bir seçimi veya sunduğu bir ayrıcalık değil, profesyonel ve etik olma adına bir zorunluluğudur. Katılım konusunu içselleştirerek; önemi ve gerekliliği ile ilgili yatırımcıları ikna etme rolü de büyük ölçüde ona aittir. Tasarımcı açısından bakıldığında; çocukların, gençlerin, yaşlıların, azınlıkların karar alma süreçlerine katılımını sağlamak; mesleki tatminini artıran bir başarı ögesi de olacaktır.

Kamuyu ilgilendiren bir proje sürecinde, ilk evre olan *tanıtım sürecinden* itibaren tasarımcılar, kullanıcılar, yatırımcılar ve medya beraber çalışmalıdır. Katılım konusunun örnekleri olan bir takım projelerin dışında, konunun genel anlamda öneminin kavranmasına yönelik daha büyük çaplı organizasyonlar da yapılmalıdır. Projeleri tanıtmak için teknolojik araçlar artık işin büyük bölümünü üstlenen pratik bir yöntem olarak kullanılabilir. Projeye dair bilgiler gerekli durumlarda farklı dillere çevrilerek kapsamı genişlemeli; üç boyutlu çizimler ve görselleştirmelerin sergilenmesi ile de projelerin okunurluğu artırılmalıdır (Faga, 2006). Online galeriler, web tabanlı sistemler; halkın ilgisini çekecek sunuş ve anlatım tekniklerini içermelidir.

Gerekli tanıtımın yapılmasının ardından gelen *değerlendirme süreçlerinde* kararlar; tasarımcının önderliğinde ve liderliğindeki atölye çalışmaları ile alınabilir. Katılımcıyı tek bir kişi veya görüş değil, pek çok sesi barındıran bir koro şeklinde görmesi gereken tasarımcılar süreçte her zaman aktif ve kontrol eden tarafta yer almalıdır. Kullanıcıya ancak anlamlı ve doğru sorular sorarak yararlı cevaplar almak mümkündür. Kullanıcının süreçten beklentisi araştırıldığında pek çok örnek göstermiştir ki, katılımcılar kendilerine dağıtılan bazı anket kağıtlarını işaretleme değil; projelerin kendilerine tanıtılması, anlatılması, öneriler sunulması, tasarımcının kendi fikirlerini söylemesi, tüm bunların ardından son kararı verme beklentisindedir (Faga, 2006).

Kamuoyunun oluştuğu değerlendirme sũrecinin sonrasında *geri bildirim evresinde* de; teknolojik yũntemler ve *online* katılımın; topluluk ẽnũnde konuşma pratiği bulunmayan ve hata bundan kağınacak olan pek çok kullanıcı için iyi bir seçenek olabileceği unutulmamalıdır. Televizyon, telefon, bilgisayar gibi medya araçları sayesinde, herhangi bir bireyin dũrt, beř saatini toplantıda geirmesindense daha pratik yollarla katılım sağlanabilir.

Sũrece hakim olması beklenen tasarımcılar için bu konudaki bir takım ipuçları; doğru hitap teknikleri, her fikri yakalayarak cevaplandırın hızlı kavrama ve kullanıcıyı motive etme becerisi, dinlemeye, ẽnelerile, yeniliğe açık tavrı olacaktır. Sũre ilerlemiyorsa tasarımcı baştan başlamaktan korkmamalıdır. Farklı organizasyonlar (yemekler, toplantılar, paneller) dũzenlenmeli, doğru anlatım ve sunuş teknikleri kullanılmalı; insanlarla daha çok vakit geçirerek projeleri sahiplenmeleri sağlanmalıdır.

4.3 Kullanıcı Katılımı Kavramının Tarihsel Gelişim Sũreci

Kullanıcı katılımı kavramının teorik anlamdaki geçmişi 1950’li yıllara dayanmaktadır (Habraken, 1985). 1960’lı yıllarda ise ilk defa lokal ۆleklerde deneyimlenmeye başlanmıştır. Fakat tam olarak tarihlenebilen bir yerel yũnetim kavramının ۆncesinde de; antik ağ Anadolu’sunda, Yunan ve Roma sitelerinde, kentin ortak meseleleri hakkında konuşmak ۆzere toplanarak gerçekleştirilen bir takım ritũeller olduğu bilinmektedir. Halkın yũnetime katılması fikri, tarihte bilinen ilk ۆrneęi olan Atina demokrasisinde “doğrudan katılım” yũntemiyle deneyimlenen ve ağlar boyunca ۆzerinde tartışılan bir konudur. Efes’te gũnũmũz temsili demokrasilerinin aksine doğrudan demokrasi uygulanmaktaydı ve politik yaşam iki meclisli bir sistemden oluşuyordu. Nũfusu bir dũnem 250.000 kişiye ulaşmış olan Efes’te bu iki meclis, yukarı Agora’da toplanan ve 300 (kimilerine gũre de 450) ۆyenin oluşturduğu danışma meclisi ve tũm Efes halkını oluşturduğu bũyũk tiyatroda toplantılarını yapan “Demos” yani halk meclisidir (Erten, 2004). Efes’te kent içi ya da kent dışı herhangi bir konuda karar alınırken, konu ۆnce meclis ۆyeleri arasında tartışılmakta ve gũrũř oluşmaktaydı. Ancak asıl karar, bũyũk tiyatroda, tũm halkın katıldığı toplantılarda insanların doğrudan katılımı sayesinde alınmaktaydı.

Sonrasında, Ortaçağ dũneminde Avrupa’da kurulmaya başlanan “yerel yũnetim” ve “belediyecilik” sistemleri ise gũnũmũz temsili demokrasilerinin temellerini atarken,

20. yüzyıldan itibaren yönetime katılım, yönetimde söz sahibi olma fikirleri tekrar önem kazanmaya ve gündeme gelmeye başlamaktadır (Ökten ve diğ, 2013). Doğrudan demokrasiden, temsili demokrasiye geçme sürecinde insanlık hak, hukuk, özgürlükler ve insan hakları gibi alanlarda pek çok aşamadan geçmiştir.

4.3.1 Dünya tarihindeki gelişimi

Katılım kavramının, teorik olarak bilinmeden çeşitli yöntemlerle uygulandığı yüzyılların ardından, dünya literatürüne girmesi ilk defa 1912 yılında kent plancısı Patrick Geddes'in, kentsel ölçekteki projelerde halkın (kullanıcının) nerede yer aldığı konusunu tartışmaya açmasıyla olmuştur (Baba, 2009'da atıfta bulunulduğu gibi). Yerel yönetimlerin halk forumları düzenlemesini ve halkın fikrini almasını önermiş, bu önerisi ses getirerek yerel yönetimlerin gündemlerinde tartışmaya açılmıştır. Katılım kavramının doğuşu, o yıllardaki dominant tasarımcı yaklaşımına bir tepki olarak mimarlar ve kentliler tarafından ortaya atılmıştır. İlk defa 1960'lı yılların sonu ile 1970'li yılların başlarında çeşitli uygulama alanlarına yayılmıştır.

Katılımın kent ölçeğinde gözlenebildiği ilk örnek Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1870'lerde gerçekleşmiştir. ABD'de pek çok kent yeni kurulduğu veya büyümekte olduğu için, bu süreçlerde kentlinin görüş bildirmesi talep edilmiştir (Wulz, 1985).

1909 yılında, Londra Belediyesi'nin katılım adı altında olmaksızın, konutları ve kentlilerin yaşam kalitesini iyileştirilmek amacındaki bir proje kapsamında kentlilere sorduğu bir takım sorular ve aldığı geri bildirimler olmuştur. Projede, kentlilerin sağlıklı yaşamlarına olanak veren fiziki koşullara dair maddeler ve moral, mutluluk, tatmin olabilme gibi sosyal unsurları içeren kararlar yer almaktadır. Tarihi alanın yeniden değerlendirilmesi, hızlı gelişmeye paralel yanlış alınmış kentsel kararların düzeltilmesi, kentleşme güçlerinin kontrol altına alınması gibi kararlar bu planlama süreci ile Avrupa'da ilk olma niteliği taşımaktadır (Baba, 2009). Avrupa'da "kullanıcı katılımı" kavramı olarak ise 1960'lı yıllarda İngiltere'de fikir bazında gelişmeye başlamıştır. 1971 yılında İngiltere'de düzenlenen Manchester Konferansında, "Tasarımda Katılım" konusu ele alınmış, ilk defa bu konuda teorik bir yayın olarak basılmış ve dünyaya aktarılmıştır (Baba, 2009, s. 58).

1992 yılındaki UN Konferanslarında, "The Agenda 21" isimli dünyaca ünlü bildiri ile sürdürülebilir toplumun yerellik kavramı ve yerel yönetimler ile sağlanabileceği kararına varılmıştır. Bu bildiri ile beraber demokratik yaklaşımların hızla

benimsendiği İskandinav ülkeleri başta olmak üzere; yerellik, kullanıcı katılımı ve yerel yönetimlerin önemine dair bazı kararlar dünyada pek çok ülkenin yerel yönetimlerine yasalarla girmeye başlamıştır (Maze, 2007, s. 142).

1990'lı yılların sonundan itibaren ise, katılım konusu İngiltere ve bazı Avrupa ülkeleri (Danimarka, Hollanda, İsveç gibi) başta olmak üzere, yeni kent yönetimleri tarafından yasalaştırılarak zorunlu hale getirilmeye başlanmıştır. Günümüzde ise katılım kavramı çağdaş kent politikalarının olmazsa olmaz unsurları olarak giderek daha fazla ulusal ve uluslar arası yasalarla desteklenmektedir.

Avrupa'daki ve Amerika'daki yerel yönetim yapıları birbirinden farklıdır (Banfield, 1960). Kullanıcı katılımı modellerinin bel kemiği olan yerel yönetimler Amerika'da Avrupa'daki kadar kentli bazlı çalışmamaktadır. Katılımı sağlama çalışmaları, San Fransisco'da ve Amerika'daki pek çok metropolde yerel yönetimlere bağlı kuruluşlar tarafından sağlamaktadır. Kentli, katılımcı girişimlere ilgili kurumlar ile dâhil olmakta, son kararlar için yerel yönetimler ile bir araya gelmektedir.

Metropol alanda, “genel kanı oluşması” amacı ile kentsel düzeydeki projelerden önce kentlinin görüşü alınmaktadır. Planlamada, zaman yönetimi ve bütçe açılarından San Fransisco yönetimlerine yük oluşturan bu durum, uzun vadede hem yönetimler, hem sürdürülen projelerin sorumluluğunun paylaşılması, hem de halkın memnuniyeti açısından büyük faydalar sağladığı gözlenebilmektedir (Baba, 2009). San Fransisco kenti de katılımcı yaklaşımlarıyla tüm dünya için örnek niteliğindeki kentlerden biridir.

Dünyada kent hakkı mücadelesinde önemli sayılabilecek diğer katılım pratikleri; Japonya'da, özellikle Tokyo kentinde konut tasarımı ve kullanımı alanlarından daha çok benimsenen katılımcı yaklaşımlar (open building veya evini seç gibi bazı kampanyalar) (Baba, 2009); dünyada gecekondulaşma oranlarının en yüksek olduğu ülke olan Hindistan'da gece kondu sahiplerinin ortak ekonomik örgütlenmelerle birbirlerine kredi verecek kadar organize çalışmaları (Adanalı, 2012); katılımcı bütçe ve genel olarak kullanıcı katılımı yaklaşımları ve forumlarıyla dünyaya örnek nitelikte çalışan Brezilya kentleri Sao Paolo, Porto Alegre gibi örnekler katılım konusunda önemli ve umut vaad edici deneyimlerdir.

4.3.2 Türkiye tarihindeki gelişimi

Osmanlı yerleşkelerinde, imparatorluk tarafından görevlendirilen mimarlar, saray, hamam, han, ya da bazı önemli devlet adamlarının evlerini tasarlar, bu yapıların inşası, öncesinde Kadı tarafından da onaylanırken, halka ait konutlar yapı ustaları tarafından inşa edilirdi. Ne kişilerin, ne de grupların, kentlerin planlamasına dair bir katkıları, sözlü ya da yazılı bir katılımları olmuyordu. Günümüzden farklı olarak, insanlar, kendi evinin tasarımında aktif rol oynuyor, bu da onlarda aidiyet hissinin gelişmesine sebep oluyordu (Karasözen ve Koca, 2011). Osmanlı ve İslam kültüründe, pazar yeri ve dini merkezler dışında kamusal alan kültürünün olmayışı, mahalleleri kendi içerisinde ve birbirlerinden ayırık planlanmaları, bir kentsel planlama kültüründen veya kullanıcı katılımından bahsedilememesine yol açan en önemli sebeptir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yerel yönetimlerde katılım konusunu incelediğimizde ise; kullanıcı katılımının yerleşik bir demokrasi geleneği ile birebir ilişkili olmasından ötürü; bir yandan demokrasi tarihimizi anlamak gerekliliğini görüyoruz. Batılı bir bakış açısıyla, toplumsal talep ve sivil örgütlenmelerin demokrasiyi geliştirdiği, aynı zamanda bu durumun tersinin de geçerli olduğu düşünülürse, Türkiye’de uzun yıllar boyu sivil hareketlerin kurumsal siyaseti zorlayamadığı ve birbirleriyle ilişki kuramadığı söylenebilir (Yıldırım, 2012, s. 15). Bu durumda herhangi bir sivil örgütlenmeden, katılımcı yerel yönetim anlayışı veya bunun talebinden bahsetmek on yıllar boyu mümkün olmamıştır. Cumhuriyet’in kurulması sonrasında, çok partili geçiş sürecine de alışma evresiyle beraber, ilk defa 1961 anayasasında bir sivil örgütlülük haline izin veren özgürlükçü bazı düzenlemeler görülmektedir. Bu dönemde meslek odalarında, öğrenci gruplarında, sendikalarda bazı artışlar olmuştur (Yıldırım, 2012). 1980 ve sonrasında ise, 80 darbesinin ülke tarihinde son derece etkin olduğu zamanlar olması itibariyle, kuruluşu ve bazı faaliyetleri gerçekleşen Sivil Toplum Kuruluşları dışında herhangi bir sivil hareket gene gözlenememektedir. 1990’lardaki ülke gündemleri ise daha çok Avrupa Birliği süreci, demokratikleşme ve derin devlet tartışmalarına odaklanmaktadır (Yıldırım, 2012, s. 20).

2000’li yılların başı ile beraber dünyada etkisini gösteren 1968 ruhunun talepkar yansımaları tekrar canlanmaya başlamıştır. Buna sebep olan, dünya çapında Amerika hegemonyasının ve ekonomik düzeninin sorgulanması, her geçen gün sayısı artan ve

yaşam koşulları değişen kentlinin yaşadığı hayat üzerinde daha fazla söz sahibi olmak istemesi gösterilebilir (Yıldırım, 2012). Avrupa’da yükselen sokak hareketlerinin Türkiye’yi de etkilemeye başladığı söylenebilir. Munzur Vadisi’nde baraj yapılmasına karşı bazı gösteriler, Bergamalıların siyanür karşıındaki mücadelesi, Ankara’da Dikmen Vadisi üzerinde yürütülen kentsel dönüşüm projesi karşıtı direniş, nükleer santral karşıtı faaliyetler, daha yakın dönemde Hes karşıtı gösteriler, Tekel İşçilerinin aileleriyle birlikte Ankara direnişi, en son süreçte de başka bir kent hakkı ihlalinden doğan Gezi parkı direnişi bu durumun somut örneklerindendir.

Türkiye’de katılımcı bir “yatay hiyerarşi” olgusunun gelişmemesinde, Türkiye kurumlarında görülen dikey hiyerarşi baskınlığının da sebep olduğu söylenebilir. Demokrasi tarihinin yaşadığı zorluklarla dolu bu gelişim evresine rağmen, karar alma mekanizmasına katılım sürecini Türkiye’de bazı yerel yönetimlerde, mimari veya kentsel denemeyecek bazı ölçeklerde de olsa görüyoruz. Fatsa’da kurulan mahalle komiteleri her mahallenin kendi sorunlarını tespit ederek belediyelere iletmış ve yaptırım sağlamıştı, en büyük projeleri de “çamura son” kampanyası ile sokakları çamurdan kurtarmaya yönelikti.

Urla’da kent senatosu adıyla bir oluşum kurulmuş ve evlilik öncesi yapılacak testler, başta zeytincilik olmak üzere ilçede yapılabilecek ekonomik faaliyetler, kent içi imar düzenlemeleri, sera üreticiliği ve turizm alanlarında çalışmıştır. Aliğa’da ise benzer bir örgütlenme “kent parlamentosu” adıyla kurulmuş ve daha çok ilçenin ekonomik durumunu şeffaf bir şekilde Aliğa’lılarla aktif olarak paylaşmaya yönelik çalışmışlar, ilçeye dair çok aktif projelere imza atamamışlardır. Çanakkale’de ise belediye tarafından meclis gündemi önceden halka dağıtılarak gündemle ilgili herkesin toplantılara katılımı beklenmiş fakat fazla katılımcı deneyimler sağlanamamıştır (Erten, 2004, s. 51). Tüm bu örnekler, Türkiye yakın geçmişinde katılım konusunun deneyimlendiği başarılı uygulamalardır.

4.4 Kullanıcı Katılımını Sağlayan Organizasyonlar

Kullanıcı katılımını sağlamak için bireylerin anlamlı bir örgütlülük hali içerisinde olması gerektiği; dünya ve Türkiye örneklerinden gözlenebilmektedir. Katılımı sağlamanın ancak yerleşik bir demokrasi anlayışıyla gerçekleşebildiğini gösteren geçmiş deneyimlerde; “yatay hiyerarşi” kavramının ne denli önemli olduğu savıyla,

Governing the Commons (Ortak Alanların Yönetimi) kitabında Elinor Ostrom, kamusal alanın hem bireysel hem de kolektif fayda sağlayacak şekilde kullanmanın yollarını araştırmıştır. Çoğu örnekte yaklaşık yüz kadar kullanıcıyı içermesi bakımından eleştirilen Ostrom'un çalışmasının, daha üst ölçekte konunun nasıl çözümlenebileceğine dair ipucu vermesi konusunda sınıfta kaldığı söylenmektedir (Harvey, 2012). Katılımı ve kullanıcıyı çokça önemseyen sol görüşün büyük kesiminde kullanılmaktan son derece kaçınılan “hiyerarşi” bazı durumlarda kaçınılmaz özelliktedir. Harvey bu noktada konuyu özetleyen şu tespiti yapmaktadır: “Bir ölçeğin sorunlarını çözmek iyi bir yol gibi görünen şey, başka bir ölçekte geçerliliğini yitirir. Daha da kötüsü, belli bir ölçek (diyelim “mahalli” ölçek) için kati surette iyi olan çözümleri üst üste koymakla bir üst ölçek (diyelim ki küresel) için iyi sonuçlar üretilmiş olmaz” (Harvey, 2012, s. 120). Katılım konusunda kullanıcılar, kentlinin ve yönetimlerin tavrı kadar, çalışılan ölçek ve ölçeğin gerekleri de katılım yöntemlerini belirleyebilmek için son derece önemlidir.

Bu organizasyonlardan olan; *yerel yönetimlerin* resmi bir tanımı; “Bir devletin ya da bölgesel yönetimin alt birimi olan, göreceli olarak küçük bir alanda, sınırlı sayıdaki kurumsal politikaların belirlenmesi ve uygulanmasıyla görevli ve yetkili kılınmış bir kamu kuruluşu” iken, “yerel halkın kendi seçtiği organlarla yönetilmesi” biçiminde daha basit tanımları da vardır (Erten, 2004, s. 21). Yerel yönetim denilince halk arasındaki genel algı belediyeleri içerir; fakat yerel yönetimlerin içinde il özel idareleri ve köy yönetimleri de bulunmaktadır.

Bugünkü anlama yakın olan ilk yerel yönetimler İngiltere'deki Parish'lerdir (kiliseye bağlı köyler), ancak onların da yerel kimi gereksinimleri karşılamamanın ötesinde bir etkinlikleri olmamıştır. Yerel yönetimler gerçek anlamda ilk kez Fransa'da 1789 devriminden sonraki yıllarda ortaya çıkmış, İngiltere'de ise 1835 yılından sonra görülmeye başlanır. Yerel yönetimleri yalnızca hizmet sunan kurumlar olarak görmemek gerekir, bu kuruluşlar aynı zamanda “belli bir alanda yerleşik bir insan topluluğunun kendi kendisini yerel düzlemde yönetmesinin aracı olan demokratik mekanizmalardır” (Sancton, 2000, s. 167). Bu anlamda kentlinin kendilerini ilgilendirilen konularda yönetime katılmalarını sağlayacak olan araçlar da yerel yönetimlerdir.

Bir başka katılım organizasyonu olan *kent konseylerine* baktığımızda ise; 2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun “Kent Konseyi” başlıklı 76. Maddesi şu

şekildedir; “Kent konseyi, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşerilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır” (URL-22). Kent konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilir. Kent konseyinin çalışma usul ve esasları İçişleri Bakanlığı’nca hazırlanacak yönetmeliklerle belirlenir.

Kent konseyi kavramı içerisinde yerel yönetimlere katılım, kentli olma bilincine sahip olma, kente dair sorunlar ve bunların çözümünde aktif rol oynama, fikir beyan etme, “aktif yurttaşlık” gibi pek çok anlamı barındırır. Tüm bu kavramlar; üçüncü nesil insan hakları açısından büyük öneme sahiptir çünkü artık temel hak ve özgürlüklerimizin ötesinde, kentlinin kente dair bir takım haklar talep etme seviyesini göstermektedir. Kavramsal çerçeve ve uygulama her zaman aynı paralellikte gitmemektedir; ki kent konseyi olgusuna eleştirel yaklaşan “kötümser”lerin bazı yadsınamaz karşı fikirleri, kent konseylerinin deneyimleme sürecinde pek çok kez doğrulanmıştır. Kent Konseyi fikrine ve kavramına karşı geliştirilmiş eleştiriler arasında genellikle tanımlarının ve görev dağılımlarının belirsizliği, kurumun belediyeler ve belediye başkanı, belediye meclis üyelerinden bağımsız olmaması, aksine baskın kurucu ve katılımcıların bu kişiler olması, konsey kavramının siyasi kimliklerden bağımsız veya tamamen halkın içerisinde, sivil bir örgütlenme olamadığına dair görüşler bulunur (Erten, 2004). Konseylerin önemini kabul etmekle beraber, bu karşı fikirleri de tamamen gerçekten bağımsız addetmek mümkün değildir.

Kent konseyi kavramının batıda ve ülkemiz arasındaki temel farkı, sistemin batıda tamamen aktif yurttaşlık temeli üzerine inşa edilirken, ülkemizde hala etkin bir aktif yurttaşlık inşa edilmeye çalışılmasıdır. Dolayısıyla “yönetişim” kavramını, birdenbire kente dair tüm sorunların üstesinden gelebilecek kurtarıcı bir kavram gibi görmeden önce “katılım” “iyi yönetim”, “çok aktörlü yönetim”, “demokratik yönetim” kavramları ile beraber karşılaşılabilecek sorunlar, eksik ve oturmamış bilinçler gibi pek çok alt başlığı da aynı anda tartışarak ilerleyen bir süreç hedeflenmelidir.

Bir toplumda demokrasinin oturmuşluğu ve halkın devlet karşısındaki gücünden bahsedebilmek için, *sivil toplum kuruluşları* ve *sivil örgütlenmelerin* etkinliğine

bakmak gerekir. Ancak bu organizasyonların güçlü olduğu toplumlarda, katılım, yönetim ve kent hakkı gibi kavramların etkinliklerinden bahsetmek mümkün olabilir.

Türkiye’de, 1990’larda az miktarda da olsa yer alan kentle ilgili oluşumlar, 90’lar boyunca kentsel yönetim içerisinde yer almaya çalıştıkça ve bu girişimleri etkin sonuçlar alamadıkça, 2000’lerde büyük ölçüde güç ve prestij kaybetmiş durumdadırlar (Çavuşoğlu ve Yalçınan, 2013). Özellikle halk arasındaki yaygın inanış (kimi durumlarda bunun doğru olmadığı iddia etmek mümkün olmayabilir), sivil toplum kuruluşlarının belli bir gruba, ideolojiye, yönlendirilmiş/ ait, belirlenmiş hareketler olduğu şeklindedir.

Motivasyonları daha çok kentlerine sahip çıkmak, yanlış uygulamaları durdurmak ve mağdurlarına yardımcı olmak, öğrenmek, paylaşmak olan sivil örgütlenmeler ise, genellikle akademisyenler, öğrenciler vb. gibi üniversite bünyesinden doğmaktadır. IMECE, Direnistanbul, Sulukule Platformu, Nextİstanbul, Tasarım Atölyesi Kadıköy, Haydarpaşa İnisiyatifi gibi ilk akla gelen örnekleri mevcuttur. En önemli problemleri arasında; meşruiyet, tanınırlık, zaman, para ve örgütlenme sorunu, organize ve koordine olamamak yer alabilir. Özellikle sivil toplum kuruluşlarıyla, siyasi partilerle (hatta aynı inisiyatif için belki birden fazla partiyle), mahalli örgütlenmelerle bir aradalığın ihtimali, bu inisiyatiflerin güçlenmesinin çözümü olabilir.

Şekil 4.1 : Tasarım Atölyesi Kadıköy’den bir görüntü, (URL-23).

4.5 Kullanıcı Katılımına Örnekler

“Yönetişim”, “aktif yurttaşlık”, “kullanıcı katılımı” gibi kavramların pratiklerinin 20. Yüzyılda görölmeye başlandığını düşünerek olursak, kavramların net ve oturmuş birer tanımlarını yapabilmek her zaman mümkün olmayabilir. Her coğrafyada ve ölçekte farklı yansımaları gözlenmiş olan bu kavramları ulusal ve uluslararası ölçekte tartışacak ve yaşanmış deneyimler üzerinden inceleyecek olursak daha somut bir takım çıkarımlar yapabiliriz.

4.5.1 Porto Alegre

1,3 milyonluk (yakındaki kentsel alanlarla 3,3 milyonu bulan nüfuslu) Brezilya’nın sahil kenti Porto Alegre’de 1989’da deneyimlenmeye başlanan katılımcı belediyeçilik anlayışı, kendine has bir coğrafyası ve tarihi bulunan kentte uygulandığı şekliyle tüm dünya için önemli bir örnek niteliğindedir. Porto Alegre’nin özel durumu; Brezilya içinde en yüksek eğitim oranlarına, en az toplumsal ve sınıfsal farklılıklara sahip olan güneyli bir liman kenti olması ve nüfusun büyük çoğunluğunu Avrupa’dan gelen göçmenlerin oluşturmasıdır (Yıldırım, 2008). Demokrasiyi geliştirmek ve tabana yaymak fikrinden doğan Porto Alegre deneyimi büyük ölçüde 1983’te kurulan Porto Alegre Mahalle Dernekleri Birliğinin çalışmalarıyla şekillenmiştir. 1989 yerel seçimlerinde başarılı olan Emekçiler Partisi, bu tarihten 13 yıl sonra iktidara gelerek etkinliklerini artırma fırsatı bulmuştur. Parti’nin kentte yarattığı deneyimin komün kültüründen farkı; devletin varlığını reddetmeyen, şiddet içeren eylemleri savunmayan, kapitalizmin faaliyet sürdürmesine kökten karşı olmayan özgün bir deneyim olmasıdır (Mısır, 2004). Birleşmiş Milletler kriterlerine göre, şu anda dünyada yaşanabilecek en iyi ikinci kent olan Porto Alegre’de Brezilya’lı sosyalistlerin deneyimlediği katılımcı bütçe uygulaması, 1989’da yüzde iki oranlarındayken bugün yüzde yirmilere ulaşmış durumdadır (Mısır, 2004).

Kentin geçmişini irdelleyecek olursak, Brezilya demokrasisi ile Türkiye’ninki arasında pek çok benzerlik görebiliriz. Toplumsal yapıya baktığımızda, Brezilya’da da benzer feodal ve kırsal kültürün bulunması, demokrasinin yerleşik denebilecek uzunlukta bir tarihe sahip olmaması ve oturmuş bir burjuva sınıfının olmaması da Türkiye ile benzer bir örnek olarak değerlendirilebilir. Brezilya’da 1988’de kabul edilen yeni anayasa ile beraber, yerel yönetimlerde katılımcı bütçe uygulamasının ilk temelleri de atılmıştı (Yıldırım, 2008). Belediyelerde büyük oranda kendi yerel vergi

oranlarını belirleme, ekonomik anlamda yerel planlamayı ve katılımı teşvik eden bu bütçe uygulamaları; 1988 anayasasıyla birlikte dünyaya pek çok kez örnek olacak Porto Alegre deneyiminin de doğmasına sebep olmuştur.

Porto Alegre’de bütçenin oluşturulması sürecinde periyodik hale getirilen mahalle ve semt bazlı toplantılarda tartışılan konular, seçilen temsilciler aracılığıyla Belediye Bütçe Konseyi’ne sunulmuştur. Bunun dışında şehir ölçeğinde tematik toplantılar da düzenlenmiştir. Katılımcı Bütçe Konseyi, Porto Alegre’deki sürecin son halkasını oluşturur. Buraya, on altı bölge ve altı tematik meclis, Mahalleler Birliği, Belediye Çalışanları Sendikası ve belediye yönetimi Planlama Komisyonu ve Toplumsal İlişkiler Koordinasyonu temsilciler gönderir. Periyodik olarak toplanan bu konseyin işlevi, alt birimlerde toplanan verilerin belediye yönetimine sunulması, bir önceki dönem bütçesinin tartışılması ve gelecek yılın bütçesinin ana hatlarının belirlenmesidir (Yıldırım, 2008’de atıfta bulunulduğu gibi).

Şekil 4.2 : Porto Alegre / Yönetişim kongresi (URL-24).

Porto Alegre’de katılımcı bütçe çalışmaları; halkı yönetime katma ve demokrasinin içselleştirilmesi sürecinin “yukarıdan- kurumsal” bir şekilde değil, “tabandan-mücadele ile” olması gerektiği düşüncesinden doğar. Süreç boyunca gözlenen; yerel yöneticilerle halkın birebir temas içinde olduğu bir demokrasi tecrübesinde, halkın kendi bütçesini belirlerken önceliklerine kendi karar verdiğinde, sonrasında kararının arkasında durmak için mücadele ettiğiydi. Bu sayede örgütlü bir şekilde çalışıyor ve aktif olarak yönetime katılabiliyordu.

4.5.2 Dominik Cumhuriyeti

Karayiplerdeki Hispanyola adasında yer alan Dominik Cumhuriyeti (İspanyolca República Dominicana), Avrupalıların Amerika kıtasında oluşturduğu ilk yerleşim, Başkenti Santo Domingo da ilk sömürge başkenti idi. Haiti tarafından işgal altında olan adanın özgürlük mücadelesi de 1961 yılında ülkeyi yöneten diktatör Rafael Leonidas Trujillo Molina'nın ölümüyle sona ermiş, ve temsili demokrasiye geçiş gerçekleşmişti (Ramos, 2005, URL-25).

Türkiye ile coğrafya, kültürel veya etnik kavramlar, ya da dini konularda hiçbir benzerlik kurulamayacak Dominik Cumhuriyeti'nin siyasi geçmişinde ise Türkiye'ninkine benzer pek çok yan bulunmaktadır. Yerleşik bir demokrasinin olmayışı, 1980 sonrası hızlı kentleşme ve kentsel yenileme projelerinin gözlenmesi, sadece tek partili siyasi gelenekte değil, toplumsal ve kentsel süreçlerde de benzerlikler taşındığının göstergesidir. 1980'lerden itibaren kırdan kente hızlı göç ile beraber mahalle yıkımları ve gecekondu tarzı yeni yerleşimlerin artışında yüksek bir oran gözlenmiştir. Mahalle yıkımları esnasında doğan mahalli örgütlenmeler bu yıkımlar karşısında ciddi bir direnç oluşturmuştur. Ardından bu örgütlenmeler mahalle ölçeğinde kalmayıp birbirleriyle de organize olmaları gerektiğini kavramış ve kendilerine dışarıdan destek veren sivil toplum kuruluşlarının da yardımıyla bir üst ölçeğe taşınarak ulusal bir örgütlenme oluşturmaya ve iletişim, koordinasyon, halkla ilişkiler, eğitim gibi pek çok alt başlıkta birlikte çalışmaya başlamışlardır. STK'lardan ilki "Ciudad Alternativa" yani Alternatif Kent, ikincisi sosyal politika üzerine çalışan Sosyal Çalışmalar Merkezi, üçüncüsü avukatlardan oluşan bir insan hakları derneği olan "CEDAIL", ve dördüncüsü Uluslararası Yerleşimciler Koalisyonu'dur (Adanalı, 2012, s. 23). Ciudad Alternativa'nın önemi devlet eliyle organize edilen, rant kaynağı soylulaştırma projelerine ciddi alternatif tasarımlar üreten teknik bilgisi kuvvetli bir organizasyon olmasıdır.

Kentsel katılım, kullanıcı katılımı gibi konuların akademik tartışmalarında her zaman vurgulanan yatay hiyerarşinin Dominik Cumhuriyet'inde; teknik bilgilerin kaynağı olan STK'lar ile sokak hareketinin öncüleri olan mahalli örgütlenmelerin arasında gerçek manada uygulanabildiği görülmektedir.

Şekil 4.3 : Santo Domingo’da mahalle dernekleri, (URL-26).

Şekil 4.4 : Santo Domingo/ Barınma hakkı protestoları (URL-27).

Önceleri odak noktaları daha çok “konut hakkı”, “barınma hakkı” olan Dominik Cumhuriyeti kentsel hareketleri, organizasyonları güçlendikçe ve büyüdükçe ülke genelinde eğitim bütçelerinin artırılması, depremde evsiz kalan Haiti’lilere yardım, topraksız kalan köylüler gibi pek çok konu ile ilgili organize olmaya ve seslerini dünyaya duyurma çabalarına devam etmişlerdir (Adanalı, 2011). Dominik Cumhuriyeti’nde deneyimlenen katılım örneği, dünya için örnek niteliğinde bir başka uygulama pratiğini oluşturmaktadır.

4.5.3 Fatsa

Ordu’nun ikinci büyük ilçesi olan Fatsa’da yıllar boyu, dünyada ders niteliğinde okutulan bir yerel yönetim deneyimi yaşanmıştır. 1960’lardan itibaren sol görüşün taban bulduğu bu Karadeniz ilçesinde, 1979 tarihinde dönemin belediye başkanının ani ölümü sebebiyle ara seçim yapılması gerekmiştir. Seçim sonucunda bağımsız

aday Fikri Sönmez (nam-ı değer Terzi Fikri) yüksek bir oy farkıyla, Fatsa’da yeni bir belediyeçilik anlayışının doğmasına sebep olan başkanlık dönemine başlamıştır.

Şekil 4.5 : Fatsa’da “Çamura Son” kampanyası (URL-28).

Belediye Başkanı’nın ilk icraatlerinden biri, seçim öncesi söz verdiği gibi katılımcı demokrasiyi sağlamak adına Mahalle Komiteleri kurmak olmuştur. Toplam 11 adet olan bu komiteler en az 3 en fazla 7 kişiden oluşuyor; komitelerde tüm görüşlerden temsilciler bulunuyordu (Yıldırım, 2008). Ayrıca her komitede en az 1 kadın üye bulunması şart koşulmuştu (Erten, 2004, s. 48). Mahalle komitelerinden çıkan gündem konuları ve kararlar, belediye meclislerinin gündemlerine taşınıyor, ve böylece halkın gerçek sorunlarının bizzat halk eliyle dile getirildiği ve çözüme taşındığı bir süreç geliştiriliyordu. Mahalle komitelerinin gündeme getirdiği problemlerin tartışıldığı belediye meclisleri de hoparlörle halka dinletiliyor, böylece “şeffaflık ve hesap verebilirlik” ilkelerinin uygulanmadığı bir aşama kalmamış oluyordu.

O dönem Fatsa’nın en büyük sorunu, bir şantiye alanı haline gelmiş ilçenin çamurlu sokaklarıydı ve pek çok mühendisten oluşan bir ekibin, yıllar içinde çözülebilir dediği problem, tüm Fatsalılarla el ele, 4 gün gibi çok kısa bir sürede tamamen çamurdan temizlenmişti. Aynı zamanda, Fatsa kültür şenliği süresince, nüfusu 20.000 olan ilçenin nüfusu 30.000’lere ulaşmaktaydı.

Fatsa’daki katılımcı yerel yönetim ile ilgili bir başka bilgi de, bu süreçte suç oranlarının yok denecek kadar azalmasıdır ki bu da bize kolektif çalışmanın insanlar

üzerindeki olumlu etkilerine dair pek çok ipucu vermektedir. Bu dokuz aylık dönemde kadına şiddet, öncesinde yörede son derece yaygın olan tefecilik ve kumar oynama oranları da hızla azalmıştır.

Fatsa'daki yerel yönetim deneyiminin bir diğer önemi de; kent yönetmenin yıllardır süregelen, “teknik” bir mesele olduğuna dair yaygın inanın aksini ispatlamış, halkla doğrudan ilişki içerisinde de başarıyla yapılabileceğini dünyaya göstermiş olmasıdır (Ulusoy, 2009). 1980 öncesinde Fatsa'da yaşanan deneyim, yerleşik belediyeçilikten farklı, özgün bir yerel yönetimi Türkiye'ye tanıtan önemli bir örnektir.

4.5.4 Karşıyaka

Karşıyaka Kent Meclisi, 2000 yılında, Belediye Başkanı'nın önderliğinde, daha önce benzer sivil örgütlenmelere kafa yormuş insanlarla birlikte, kentlinin konuyu kanıksamasına olanak verecek kadar uzun ön çalışmalar sonrasında resmen kurulmuştur (Erten, 2004). Kent Meclisi, Karşıyaka'lıların ilçelerine dair kendilerini ilgilendiren güncel sorunlar hakkında aktif olarak bilgilendirmelerini ve ortak kararlar alarak yönetimde rol oynamayı amaçlıyordu.

İlk adımlar, katılımcıların ve tüzüğün belirlenmesiydi. Meclis ilk kurulduğunda katılımcılar; Belediye Başkanı, kent meclisi sekreteri, eski belediye başkanları, belediye başkan adayları, il genel meclisi üyeleri, muhtarlar, uzmanlar (eski valiler, yöneticiler, psikolog veya mimarlar gibi özel uzmanlık gerektiren alanlardan birer temsilci olmak üzere), partiler, spor klübü, dernek ve vakıflar, sendikalar, odalar, mahalle temsilcilerinin toplamı olan 270 kişiden oluşuyordu (Erten, 2004).

Şekil 4.6 : Karşıyaka Kent Konseyi, (URL-29).

Mecliste gündemin hazırlanmasından yürütme kurulu sorumlu idi. Kent meclisine isteyen herkes gönüllü olarak katılabiliyor, fakat sadece üyelere söz önceliği veriliyor, kararlar da yalnızca üyeler tarafından alınabiliyordu. Yalnızca bilgilendirmeye dönük olan toplantılar panel adını almakla birlikte; kent meclisi toplantıları esasen karar almaya yönelikti. Meclis, kurulduğu andan itibaren kente dair önemli ve güncel sorunları gündemine alarak, umut verici bir şekilde pek çok yaptırımın da baş aktörü olmuştur. Bu gündemlerden bazılarında, kıyı şeridindeki çay bahçelerinin kente kazandırılması ve kentlinin kıyıyla bütünleştirilmesi, engelli vatandaşların günlük kent yaşamında karşılaştıkları sorunlar ve kent olanaklarının bu vatandaşlara göre dönüştürülmesi, semtte bir devlet hastanesinin eksikliği, semtte inşası durdurulan huzurevinin gerekliliğine dair çalışmalar, kadın danışma ve sığınma evi eksikliği, bu birimlerin kurulabileceği, elverişli arazi parçalarının tespiti (uzman kadrosundaki plancı ve mimarların önderliğinde), Karşıyaka çarşısındaki tarihi binaların tahribi, çarşıya ulaşım sorunu, tabela kirliliği, bina dış cephelerindeki dil ayrılığı, kent ormanı kurma, Nazım Hikmet'i anma, Aşık Mahsuni Şerif'i anma, kitap fuarına katılım, dünya barış günü etkinlikleri, geziler, söyleşiler, okuma yazma kursları, baz istasyonlarının değerlendirilmesi, Alaybey tersanesi projesinin değerlendirilmesi (mimarlar odası önderliğinde), kent meclisi parkının oluşturulması (şehir plancıları odası önderliğinde), Alaybey sahiline çay bahçesi kurulması, Karşıyaka katlı otoparkının değerlendirilmesi, Aliğa- Basmane demiryolu banliyö sisteminin geliştirilmesi projesini değerlendirilmesi, kentteki binaların dış cephelerinin değerlendirilmesi (mimarlar odası), Karşıyaka yeşil kuşak projesinin değerlendirilmesi (Ege Üniv. Çevre araştırma merkezi), Karşıyaka'da hastane ve sağlık tesisi gereksinimlerinin değerlendirilmesi, Karşıyaka Belediyesi Parklar müdürlüğünün çalışmalarının değerlendirilmesi, Karşıyaka'da hava kirliliğinin değerlendirilmesi, sahil düzenleme çalışmalarının değerlendirilmesi, Pazar yerleri ve sorunlarının değerlendirilmesi, otopark sorunu, sokak şenlikleri ve yazlık sinema kültürünü geri getirme gibi ciddi kampanyalar yürütülmüş, organizasyonun kuvveti sayesinde tamamına yakınında başarılı olunmuştur. Alınan kararların uygulandığını görmek noktası bu konuda çok önemlidir çünkü işlerini bırakıp, dükkanlarını kapatıp toplantılara gelen pek çok insanın, sosyal hayatlarına ayırabilecekleri bu vakti ayırdıkları bu “örgütlenmenin” neye yaradığını görmeleri kent konseyinin başarıya ulaşmasının birinci ve en önemli sebebidir.

Benzer faaliyetler yürütmek adına, Karşıyaka Kent Meclisi'nin deneyimlerinden faydalanmak isteyerek kendilerine çağrı yapan bazı belediyeler olmuştur. Datça, Mardin-Derik, Bodrum, Kars, Rize-Fındıklı, Ankara gibi kentlerle de bu bilgi ve deneyimler paylaşılmıştır (Erten, 2004). Karşıyaka örneğinin özgünlüğü, uzman katılımcılar ve örgütlü bir organizasyon şemasının avantajları sayesinde, çok çeşitli ve farklı ölçeklerde projeler yürüterek çoğunda yaptırım gücüne erişmiş olmalarıdır.

4.6 Bölüm Sonucu

Kullanıcı katılımı konusu; kentsel hizmetlere erişim ve karar alma mekanizmalarına katılımın ötesinde, kenti değiştirerek kendimizi değiştirme arzusuyla da ilişkilidir. Kenti değiştirmek yoluyla kendimizi ve yaşantımızı değiştirme hakkı da bir kent hakkıdır. Lefebvre'in ünlü Şehir Hakkı (The Right to the City) makalesinde kullanıcı katılımı kavramının iki önemli gerekliliğinden bahsedilir: Kenti yaşamak, kentsel hizmetlerden faydalanmak; ve karar alma süreçlerinde aktif rol oynamak (Harvey, 2008, s. 23). Demokratik bir metropol yaşamı için zorunlu bir etken olan katılımcı politikalar, kentlinin yaşadığı yere olan bağını da güçlendirmekte; yönetimler açısından bakıldığında ise, kentli tarafından oluşabilecek tepkilere önceden önlem alınmaktadır.

Yerel düzeyden demokratik idealleri gerçekleştirmeye çabalayan örneklerin sayısı dünya çapında gittikçe artmaktadır. Geleneksel olan, tasarımcının kendisini “problem çözen, doğru tasarım kararlarını veren” kişi gören veya yönetimlerin kendisini seçilmiş karar mekanizmaları addeden anlayışlarındansa, İlhan Tekeli'nin de belirttiği gibi “mimar da plancı da kolektif olmak zorundadır, yani bir mimarın, bir plancının bütün dünya meselelerini kavrayıp da kendini gerçekten bir bilge, problemleri mutlaka çözecek bir insan zannetmemesi gerekir. Bilginin de kolektif, örgütlü olması gerekiyor” (Tekeli, 2011, s. 113). Katılım yöntemi konusunda Harvey'in önerisi ise; katılımı gerçek anlamda sağlamak için “çift koldan taarruz” yapılması gerektiği şeklindedir: Hem devleti daha fazla kamu hizmeti yapmak için zorlamak, diğer yandan kentli nüfuslar olarak kendi kendine örgütlenerek bu hizmetleri sahiplenmek, onlardan faydalanmak, bu hizmetlere katkı yapmak. Tüm bunların da, ortak alanların kullanımına dair mevcut teorilerin sunduğundan çok daha fazla “hayalgücü ve derinlik” ile gerçekleştirilebileceğini savunur ve ekler: “Henüz yapılması gereken çok iş var, fakat dünya çapında cereyan eden kentsel toplumsal

hareketler bunları başarmak için çok sayıda insanın ve kritik politik enerji eşiğinin var olduğuna dair pek çok ipucu veriyor” (Harvey, 2012, s. 142). Bu bağlamda, bir önceki bölümde incelenmiş olan kent hakkı eylemlerinin, kullanıcı katılımını sağlayacak altyapıyı oluşturma sürecinde önemi büyüktür.

Bu bölümde incelenmiş olan katılım örnekleri ise, tüm dünya kentleri için ortak bir model oluşturma yolunda bize kentsel ve toplumsal pek çok ipucu vermekte, başarılı katılımın bileşenleri konusunda geçmiş deneyimlerden önemli çıkarımlar yapılmasını sağlamaktadır.

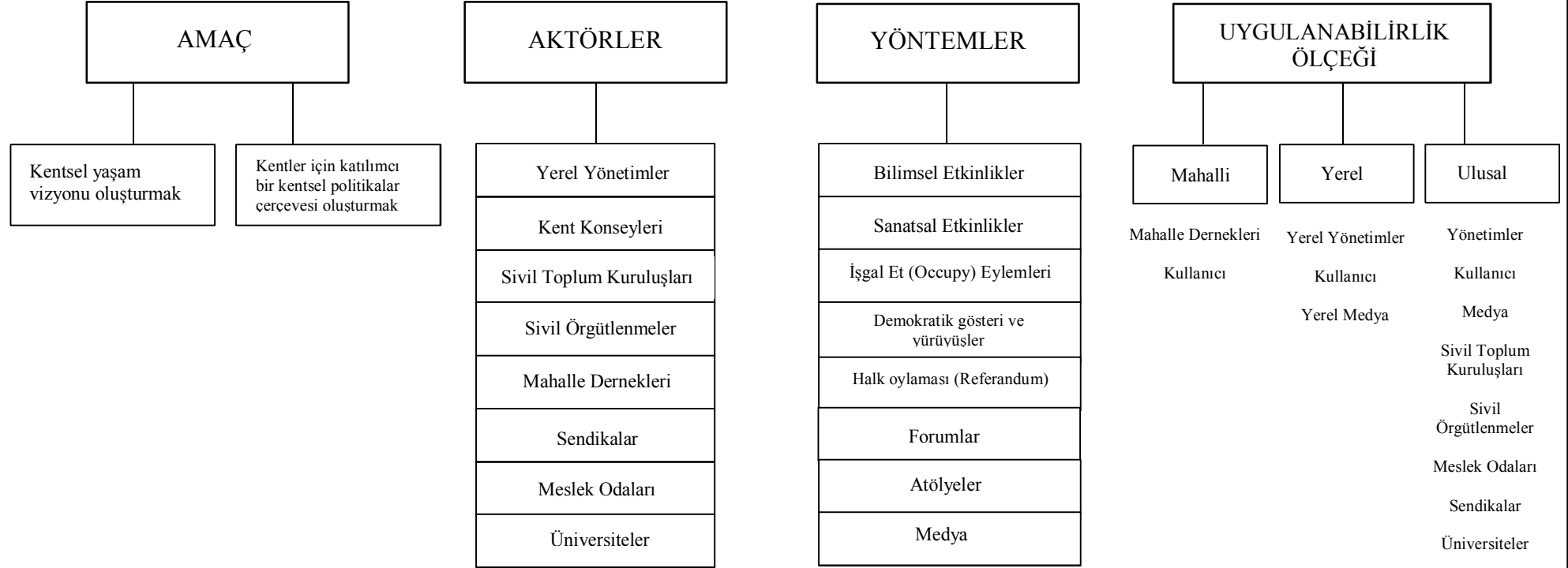
5. KENTLER İÇİN KATILIMCI BİR MODEL ÖNERİSİ

Henri Lefebvre; kent hakkı kavramını tanımlarken “kenti değiştirmek suretiyle kendimizi değiştirmek, kendi geleceğimizi belirlemek” savını da dünyaya tanıtmıştı. Bu da insanın kentle olan direkt ve güçlü ilişkisini tek bir cümlede özetleyen kuvvetli bir tanım olarak kent literatüründe yerini aldı. İşte kent üzerinde sahip olduğumuz 3. Nesil bu haklar; nasıl mekanlarda yaşadığımızın, çalıştığımızın, gezindiğimizin ötesinde; nasıl bireyler olduğumuzu ve nasıl hayatlar yaşadığımızı belirlemesi açısından bu denli önemlidir. Bu bağlamda, bireyin kentle olan ilişkisinde, kent hakkı kavramını toplumda oturtmaya yönelik bir model oluşturma amacındaki bu çalışmada, kent hakkını talep etmeyi ve kullanabilmeyi bir yaşam tarzı haline getirmenin gerekliliği savunulmaktadır.

5.1 Modelin Amacı

Kent hakkı kavramından habersiz bir şekilde kentlerde yaşayan milyonlarca insanın kavramı tanıması, yaşamına uyarlayabilmesi, otoritelerden bunu talep edebilecek bilince erişmesi yolunda yeni motivasyonlar, hedefler, söylemler ve yeni yöntemler geliştirmek gerekmektedir. Kent hakkı kavramı üzerinden sürekli bir mücadele alanı açan ve bu alanı genişleten yeni bir dönem başlamalıdır. Toplumla kentsel muhalefet arasında sağlam bağlar kurmak gerekmektedir. Katılım deneyiminin yere özgü ve biricik olduğu düşüncesiyle, katılımın deneyimleneceği farklı yerlerdeki kentli profiline incelenmesi ve bilgilendirme ve geri bildirim talep etme süreçlerinde bu araştırmanın göz önünde bulundurulması önemlidir. Mevcutta kentlerde muhalefet yapan grupların birbirinden bağımsız, dayanışma içinde olma durumunda sahip olabileceği güçten uzak, parçalanmış, kitleselleşememiş bir geçmişe sahip olduğu kabulü, kentlerin günümüzdeki durumuna, yürütülen projelerle geldiği noktaya bakılarak rahatlıkla söylenebilir.

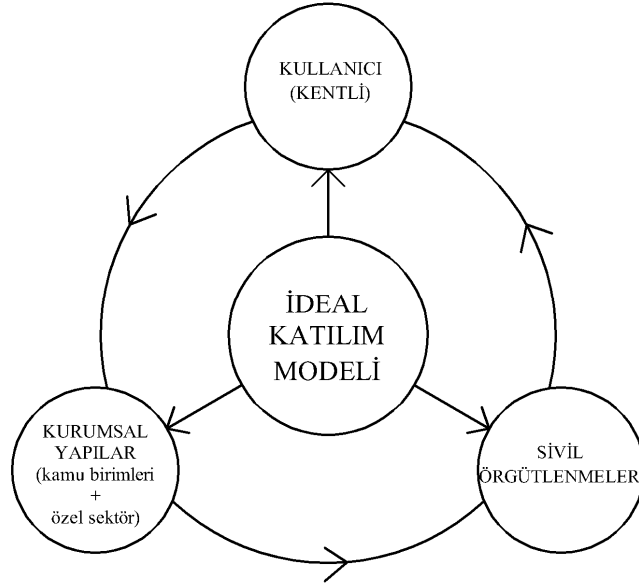
KATILIMCI KENTSEL POLİTİKALARIN BİLEŞENLERİ

Şekil 5.1 : Katılımcı kentsel politikaların bileşenleri.

5.2 Katılımın ve Kentsel Muhalefetin Aktörleri

Katılımı gerçekleştirmek ve kentsel muhalefet yapabilmeyi toplumsal ölçekte başarabilmek çok yönlü ve uzun soluklu bir süreçtir. Bu süreçte gerekli kentsel kazanımları elde edebilmek için; kamusal yapıların ve özel sektörün işbirliği içinde olduğu kurumsal yapılar, sivil örgütlenmeler ve kentli birlikte hareket etmelidir.

Şekil 5.2 : İdeal katılım modelinde işbirliği.

Bu yapılardan sivil olanların dayanışma açısından; kurumsal olanları ise otoriteler üzerinde baskı kurabilmek, hak talep edebilmek ve elde edebilmek açısından önemi büyüktür.

Dünya ve Türkiye’deki incelenmiş örneklerinden de görülebildiği gibi, kentsel muhalefetin içinde olmak, örgütlülüğü gerektirir. Ve bu durum, pek çok farklı grup ve alt katılımcıyla beraber oluşturulmuş bazı “karşı durma biçimleri” ve “kesimler arası bir muhalefet örgütlenmesi” olmalıdır. Kentleri daha yaşanabilir kılma yolunda hiçbir yapı tek başına kentsel muhalefette güçlü veya yeterli değildir. Kentleşme, demokratikleşme, yerelleşme kavramlarının birbirine karıştığı ve iç içe geçtiği çağımızda, kent hakkını geliştirebilmek için kurum ve kuruluşlar, kentli ile işbirliği ve dayanışma içerisinde birlikte hareket etmelidir.

Yerel yönetimler: 20. yüzyıla damga vurmuş en önemli kavramlardan olan küreselleşme kavramı ve sonrasında ortaya çıkan dünya ekonomik krizi ile beraber, demokrasinin yeniden tanımlanması, yerellik konusuna odaklanmak tekrardan önem

kazanmaya başlamıştır. Küreselleşme kavramıyla ilgili; “bir aldatmaca olduğu; amacının uluslararası korporasyonların ve finans kuruluşlarıyla, güçlü devletlerin güçsüz devletlerde pazar bulma veya onlar üzerinde hegemonik baskılar kurmak için ortaya atılan bir kavram olduğunu söyleyenler olduğu gibi; ülkeler arası ekonomik, toplumsal ve politik bariyerlerin kalktığı Global Köy (Global Village) şeklinde ifade edilebilecek bir düzeni anlattığı yönünde görüşler de söz konusudur” (Kutlu, 2013, s. 166). Dünyanın içinde bulunduğu ekonomik ve sınıfsal pek çok krize alternatif bir çıkış noktası olarak görülen yerellik kavramı; çoğulculuk, çok renklilik, çok seslilik gibi bazı söylemlerle desteklenmektedir: “küreselleşmeyle beraber bir kendini tanımlama ve konum oluşturma gereksiniminin etkisiyle ve tepki olarak yerelleşme, küreselleşen dünyada tek başınalığın olumsuzluklarını giderebilmek ve daha güçlü ve etkili olabilmek için bölgeselleşme eğilimleri ortaya çıkmıştır” (Ökmen, 2013, S. 21-22). Yerelliğin; “küreselliğin tersi değil, doğal bir sonucu” olduğunu söyleyen Ökmen, kavramın tekrar gündeme gelmesinin esas sebebini de “insanların küçülen dünyada kendi köklerine ihtiyaç duymasıdır” diye tanımlar (Ökmen, 2013, s. 22).

Bugün artık sanayi toplumunun merkeziyetçi yapısı; yerelliğe ve katılımcı-çoğulcu demokrasiye doğru evrilmelidir. Günümüzde dünya ölçeğinde esen bazı değişim rüzgarları; insan hakları, kentli hakları, katılım, yerellik, desentralizasyon, özgürlük, eşitlik, şeffaflık, hesap verebilirlik, yaşam kalitesi, insani yönetim, çevre hakları, kentli hakları gibi kavramların ve terimlerin ülkelerin gündemlerinde baş sıralarda yer almaya başlamasını sağlamıştır. Bu bağlamda yerel yönetimler, demokratik bir yönetim birimi olarak etkin kentsel hizmetler sunma ve kentliye ulaşma konusunda en verimli hizmet birimleri olmalıdır.

Yerel yönetimlerin ve yerel hakların neler olduğu, neler yapabileceği konusunda bilincin artırılması, bu hakların öğrenilmesi, sahiplenilmesi ve geliştirilmesi için çaba gösterilmesi, kentsel katılımın niteliğinin artırılması için atılabilecek en önemli adımlardandır.

Kentsel haklar; yerel yönetimlerin etkin hizmetlerinden ve yerel yönetimler de kullanıcı katılımı kavramından bağımsız olarak düşünülemez. Dayanışma hakkı olarak kabul edilen kentsel haklar, toplumda ilişki içinde olan insanları esas almaktadır. Gerçek bir yerel yönetim olmaksızın kentsel hakların, ve tabii dolayısıyla da insan haklarının gelişiminden söz edilemez. Neden yerel yönetim katılım konusunda kilit noktadır? Çünkü insana, halka en yakın yönetim birimi ve ölçeği

oluşturur. Yoksul, ayrıcalıksız ve azınlık kesimlerin etkin bir şekilde eşitliklerinin sağlanabilmesi, demokrasi, bilgi alma, anlatım ve kendini ifade özgürlüğü gibi önemli katkıları vardır. İşte bu yüzden ki; yerel yönetimler, partiler üstü kuruluşlar olarak çalışmalıdır.

Yerel katılım hakkı; yerel topluluk üyelerinin, yerel yönetim için seçmeye, seçilmeye, yönetime katılmaya ve işbirliğine, yerel girişimlerde bulunmaya, seçilmiş yerel yöneticileri geri çağırma, halk oylamalarına katılmaya, yerel işlerle ilgili bilgi edinmeye, denetime, dava ve şikayette bulunmaya ve her türlü aşırı düzenlemecilik ve kırtasiyeciliği reddetmesine olanak tanıyan bir hak (IULA-EMME, 1994: 207) olarak ele alınmaktadır (Ökmen, 2013). Bilgi çağının bu dinamik yöntemi olan yerel kavramı ve yerel yönetimlerin etkinliği, teknolojik araçlar yardımıyla da nicelik ve nitelik olarak artırılmalıdır.

Katılım konusunda yerel yönetimlerin üzerine düşen görevler; kentliyi katılım konusunda bilinçlendirmek, farklı proje alternatifleri geliştirmek ve bunları kentli ile paylaşmak; kentlinin çeşitli yöntemlerle geri bildirimini talep etmek ve kentlinin görüşlerini objektif bir şekilde değerlendirmek olmalıdır.

Kent konseyleri: Tezin bir önceki bölümünde de detaylı bir şekilde incelenen kent konseylerinin, katılımı sağlama ve kente dair yaptırımlar elde etme konusunda rolü büyüktür. Kentsel muhalefeti yapabilecek gruplar içerisinde en kurumsallardan biri olması, belediye başkanı ile birebir çalışma durumunda yerel yönetimlerin gücünü arkasına alabilmesi gibi artıları, kazanımlar elde etme yolunda büyük önem taşımaktadır. Çünkü belediyeler kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasi partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar. Kent konseylerinin doğasında ve organizasyon şemalarında olan çok seslilik, yerel yönetimler ve diğer aktörlerce de talep edilmeli, desteklenmeli ve etkinliği artırılmalıdır.

Sivil toplum kuruluşları: Sivil toplum kuruluşlarına dair yaygın yanlış inanış; örgütlenmelerin genellikle bir politik, ideolojik sınıfa ait olduğunun düşünülmesidir (Çavuşoğlu ve Yalçın, 2013). Bu durumu, sivil toplum kuruluşlarını partiler ve siyaset üstü yapılandırma çabası ile çözüme kavuşturmak gerekmektedir çünkü

ideolojiler ve siyasi safları öncelikli olarak politik örgütlenmeler dahilinde yer almalıdır. Aktif olarak siyasetle iç içe olmak istemeyen insanın da bir nevi politize olmasının yöntemi olarak sivil toplum kuruluşları bir çözüm haline getirilmelidir.

Sivil örgütlenmeler: Motivasyonlarını daha çok kentlerine sahip çıkmak, yanlış uygulamaları durdurmak ve bu uygulamaların mağdurlarına yardımcı olmak, öğrenmek, paylaşmak ve değiştirmekten alan bu inisiyatifler genellikle akademisyenler, öğrenciler vb. gibi üniversiteler bünyesinden doğmaktadır. Günümüzde aktif olan, IMECE, Direnistanbul, Sulukule Platformu, Next İstanbul, Tasarım Atölyesi Kadıköy, Haydarpaşa İnisiyatifi gibi ilk akla gelen örnekleri mevcuttur. En önemli problemleri; meşruiyet, tanınırlık, zaman, para ve örgütlenme sorunu, organize ve koordine olamamak yer alabilir. Özellikle sivil toplum kuruluşlarıyla, siyasi partilerle (hatta aynı inisiyatif için belki birden fazla partiyle), mahalli örgütlenmelerle bir aradalığın ihtimali bu inisiyatiflerin güçlenmesinin çözümü olabilir.

Mahalle dernekleri: Sürecin en gerçek, aktif, birebir katılımcılarıdır. Özellikle 2000'lerin başından itibaren, dönüşüm alanlarında ve yıkım süreçlerinde akut bir şekilde organize olan ve barikat kurarak karşı koyma, tepki gösterme şeklinde ortaya çıkmıştır. En önemli problemleri, sadece kendi mahallelerindeki olaylar karşısında anlık tepkiler verebilmeleridir. Kentsel muhalefetin diğer ayakları ile birlikte hareket edilebilmesi, organize olabilmesi halinde, esas meselenin sırf kendi mahallelerinde yaşananlar değil, tüm bir kent politikası, bir başka arkadaşlarının, komşularının, akrabalarının da aynı dönüşüm süreci ve anti-demokratik kentsel süreçlerin parçası olduğu bilinciyle hareket etmeleri durumunda önemli ve aktif birer grup olacaklardır.

Sendikalar: Günümüzde kapitalist düzen tarafından etkinlikten düşürülmek üzere son derece yıpratılmış olmakla beraber, kentsel muhalefet yöntemlerinin en önemli araçlarından biri olduğu (ya da olabileceği) gerçeği göz ardı edilemez. Sendikalarla ilgili kentsel haklar bağlamında söylenebilecek en önemli söz; ucuz emek karşıtı ve çalışanı korumaya yönelik mücadelelerinin, diğer önerilen organizasyonlarla da koordinasyon içerisinde olarak, kentsel mevzularla daha fazla ilişki içerisinde olmaları gerektiğidir. Meslek odalarında görünen kendi içlerinde (yani diğer sendikalar ile) güç birliği yaparak beraber yol alma avantajı burada da eksik olan ve yoğunlaşılması gereken özellikleridir.

Meslek odaları: Türkiye’de meslek odaları, özellikle 1980’lerin sonundan itibaren hukuki süreçlerle de paralel olarak aktif kentsel muhalefetin baş aktörlerindendir (Çavuşoğlu ve Yalçın, 2013). Özellikle Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odasının faaliyetleri göz ardı edilemez. Genel olarak en büyük motivasyonları tarih boyunca dünya görüşü olan bir meslek grubuna dahil olmaları, kaliteli mesleki uygulamalar talep etmeleridir denilebilir. Meslek odalarının işleyişindeki en büyük eksiklik, beraber daha güçlü bir şekilde yürütülebilecek süreçlerin zaman zaman ayrı ayrı ele alınması ve ilerletilmeye çalışılmasıdır. Zaman zaman meslek şovenizmlerinden kaynaklanabilen kendi aralarındaki bu koordinasyon eksiklikleri meslek odalarının katılım yolunda en büyük zafiyeti sayılabilir (Çavuşoğlu ve Yalçın, 2013). Zaman, insan gücü ve para eksikliği de diğer önemli sorunlar arasındadır. Kendi içlerinde daha kuvvetli bağlar kurulması, diğer odalarla da etkileşim içerisinde olunması öncelikli odakları arasında yer almalıdır.

Üniversiteler: Bilimsel olarak kabul edilemeyecek kentsel müdahalelere muhalefet etmek, genel olarak akılcı ve insan haklarına aykırı her türlü uygulamaya, etkinliğe, söyleme karşı durmak, özgür düşünce ve bilimin üretilmesi gereken, toplumların nefes alma alanı olan üniversiteler tarafından her zaman toplumsal bir sorumluluk meselesi olmalıdır. Yazılan bilirkişi raporları, metin ve makaleler, akademik yayınlar, tezler ve araştırmalar ile bu muhalefet yapılabilirken, bu donelerin medya ve teknolojik araçlar sayesinde etkinliğini ve duyurululuğunu artırmaya gayret edilebilir.

5.3 Katılımın ve Kentsel Muhalefetin Yöntemleri

Önceki bölümlerde de detaylı bir şekilde tanımlanan kullanıcı katılımı kavramı, kenti deneyimleyen kentlinin yaşamsal birikimlerinin, tasarımcının profesyonel donanımı ile birleştirilmesidir (Baba, 2009). Yani kentsel katılımı gerçekleştirebilmek için öncelikle kentli harekete geçirilmek zorundadır. Kentlinin eylemli olma halini öğrenmesi, ve bunu kent için kullanması gerekmektedir. Bu örgütlü eylemlilik halini oluşturmada; genç nüfus için bilişim araçları daha baskın olabileceken, orta ve üst yaş grubu için yerel yönetimlerin düzenlediği bilgilendirme, anket ve analizler daha teşvik edici olabilir.

Türkiye kentleşme tarihinin incelendiği bölümlerde de değinildiği gibi, 1990’lı ve 2000’li yıllarda hız kazanan dönüşüm süreçlerinde, kentlerin tarihlerinden ve

yaşayanlarından kopuk projelerle doldurulmuş olmasının kentli üzerindeki yansıması çaresizlik ve seçeneksizlik şeklinde gözlemlenmekteydi. Büyük ölçüde kent arazilerinin değerinin artışına yönelik olan bu kentsel dönüşüm projeleri ile birlikte, daha farklı ve katılımcı bir kent politikası izlemenin önündeki engeller de günümüzde sıkça görülmektedir.

Adaletsizlik, eşitsizlik, mağduriyet, çıkar ilişkileri, göstermelik katılım süreçleri, şeffaflıktan uzak proje süreçleri, günümüz kentlerinin en önemli rahatsızlıkları arasındadır. Buna karşı çıkması gereken de bizzat kentlinin kendisidir; çünkü egemen güçler veya bu projeleri yürüten star mimarların, büyük gayrimenkul, inşaat şirketlerinin, ihale sahiplerinin ve kazananlarının kente ve kentliye dair böyle bir çabasının olmayacağı ortadadır.

Bilimsel Etkinlikler: Kente dair harekete geçilmesi gereken bir sürecin bilgilendirme aşamasında; kongre, sempozyum, seminer ve konferanslar gibi bilimsel etkinliklerin, kentlinin net ve doğru bir şekilde bilgi alması, sürece dair fikir geliştirilmesi açısından önemi büyüktür. Kentlinin yaşayabileceği en büyük problemlerden birinin projeleri okuyamamak veya anlayamamak olabileceği savıyla; bu tarz etkinliklerin kentliye konuyu, verileri, artıları ve eksileri net bir şekilde kavratılabilmesi açısından önemli rolü vardır.

Sanatsal etkinlikler : Kente dair fikir beyan etmesi gereken bir takım projeleri okumakta zorluk çekmesi olası olan kentli için, bu süreci daha cazip hale getirmek amacıyla sanat kollarını kullanma fikri, özellikle sergileme, belgesel yöntemleriyle beraber çok daha etkili olabilir.

İşgal et eylemleri; dünyada onlarca yıllık bir tarihi bulunan işgal evlerinin devlet tarafından legal mekanlar olduğunu söylemek zor olsa da, “geçiciliği” kullananlarca da bilinen bu evlere belli bir süre anlayış göstermektedirler.

İşgal evleri, öncesinde genellikle iyi araştırılıp, sahibi olmayan ve uzun süredir kullanılmayan boş evlerden seçilir; sonra da dayanışma içerisinde bu evleri yaşanabilir hale getirmek için çalışma, tamir ve onarım süreci başlar. Genel katılımcılar, evsizler, azınlıklar, dışlanmışlar, göçmen kimseler, feministler, öğrenci kolektifleri, eşcinseller olabileceği gibi, dayanışmayı, doğrudan demokrasiyi, mahalle kültürünü yeniden canlandırmak, özgürlüklerin yaşanabildiği ve genişletildiği yeni bir alan yaratma gayesinde olan herkese açık evlerdir.

Kentte zaman zaman, kimsenin özel mülkü olmayan alanlarda, alana zarar vermeyerek hatta onararak ve güzelleştirerek, doğrudan demokrasinin, dayanışmanın, birlikte hareket etmenin mahalle ölçeğinde yaşanabilecek en güzel pratik alanı olan işgal evlerinin kurulması mahalleli açısından son derece önemlidir. Bu evlerde; film gösterimleri, dayanışma konserleri, insanlara birlik ruhunu gösterebilecek şekilde beraber yemek pişirme, yeme gibi aktivitelerin, toplantıların yapıldığı, Kadıköy Don Kişot işgal evindeki gibi çocuklar için bir oyun odasının bulunduğu, mahallelinin istediği her türlü zararsız, kültürel, eğlence, dayanışmacı aktivitelerin gerçekleştiği, küreselleşen dünyada ihtiyacımız olan yerelliğe ve mahalle ölçeğine geri dönebilmemize fırsat veren deneyimlerin doğduğu ve paylaşıldığı mekanlar olarak kullanılmalıdır. Yabancılaşma ile dolu bir dünyada, insanların artık aileleri, eşleriyle beraber yaşarken dahi zaman zaman deneyimleyemediği anları, mahalle ile birlikte gerçekleştirebilmek, Kadıköy örneğindeki gibi bazı evlerde, yerel yönetimler tarafından da anlayışla karşılanmalı ve desteklenmelidir.

Demokratik gösteri ve yürüyüşler; özellikle herhangi bir politik veya siyasi oluşumun içerisinde yer almayan bireyin kente dair tepki göstermek istediği durumlarda yalnız olmadığını hissetmesi, sesini duyurma ve eylemlilik içinde olma haklarını kullanabilmesi açısından önemlidir. Yönetimler tarafından nasıl bir tepki ile karşılandıkları, o ülkedeki demokrasinin oturmuşluğu açısından önemli bir göstergedir.

Halk oylaması (referandum); temsili demokraside, belirlediğimiz adayların bizim yerimize karar aldığı, kimi zaman problemlili ve karmaşalı süreçlere neden olan durumun aksine, doğrudan demokrasinin güzel bir örneği olan referandum, yani halk oylamalarında genelde sadece tek bir konuyla ilgili, halka cevabı “evet” ya da “hayır” olan sorular yöneltilir. Genellikle de anayasa veya önemli yasa değişiklikleri sebebiyle yapılır. Kentsel muhalefet için kullanılabilecek yöntemlerden biri olması düşüncesi, yerel ölçekte de kullanılabilir olmasından doğar. Lokal bir problemde tüm ülkenin dahil olması veya saf belirlemesi anlamsız ve imkansız olmakla beraber; mahalleler, beldeler, kentler ölçeğinde, sadece o kentliyi ilgilendiren konularda da etkin bir yöntem olarak başvurulmalıdır.

Forumlar; tarihte doğrudan demokrasinin en önemli alanı olan forumlar, Türkiye’de özellikle Gezi Parkı süreci sonrasında canlanmış ve takip eden aylarda etkin bir

şekilde devam etmiştir. Forumlarda günümüz pratiklerinden farklı olarak, halk akşam saatlerinde semtlerindeki büyük parklarda bir araya gelerek, seçilmiş bazı moderatörler eşliğinde, bir önceki gün belirlenmiş olarak gündem sorunlarını sıra ile tartışmaktaydı. Bu yöntem, kente dair gündemler için de gerçekleştirilerek, insanların “mahalleli, komşu” gibi kolektif duyguları harekete geçirilebilir.

Atölyeler; mimarlar ve plancıların önderliğinde ve yönlendirmeleriyle, kente dair, kentte yaşayan insanların yabancılaşmasına neden olan süreçlere karşı bir duruş geliştirmek amaçlı düzenlenebilirler. Profesyonel yönlendirmenin bu noktada kentlinin projeleri okuyabilme ve değerlendirebilme, sonrasında da kente dair bir gündemde kendini ifade edebilme yetisini kazanmasında büyük yardımı olacaktır.

Medya; çağımızın en önemli iletişim araçlarından biridir. Toplumsal muhalefeti kurma anlamında en etkin aktörler bu gruptadır; televizyon, gazete ve dergiler, radyolar ve tabii internet... Medya kente dair konularda ne kadar aktif olursa bilgilenden, örgütlenmekten ve kentsel süreçlere dahil olmaktan o derece bahsedilebilir. Medyanın bağımsızlığından bahsetmenin imkansızlığı bu araçları gerekli şekilde kullanamamayı beraberinde getirmektedir. Bu anlamda en büyük görev medya patronlarına, çalışanlarına düşmekle beraber, halkın da bu konuda bilinçlenerek farklı kaynaklardan haber almaları, tek bir kurum, kuruluş veya yayına bağlı kalmamaları, daha fazla ve objektif bilgi talep edebilmeleri gerekmektedir.

5.4 Kullanıcı Katılımı Örneklerinin Model Bağlamında Değerlendirilmesi

İncelenen katılım örnekleri; coğrafi, tarihsel, kültürel ve sosyo-ekonomik özellikleri itibarıyla birbirinden çok farklı gibi gözükseler de, belli çıkış noktaları ve kentlinin verdiği ortak tepkiler ile, deneyimlenen sonuçlar bazında ortak bir takım özelliklere sahiptir. Katılımcı örnekler; kentler için oluşturulmuş model bağlamında incelenerek; başarılı olmuş ya da eksik kalmış yönleri daha iyi görülebilecektir. Kente dair nasıl bir odakla hareketin doğduğu, hangi aktörlerin başarıya ulaşmada kilit rol oynadığı, hangi yöntemlerin önemsenmesi ve en aktif şekilde kullanılması gerektiği, hareketin ölçeğinin duyurulruk ve başarı gibi konularda ne denli önemli olduğu; hedeflenen katılımcı yol haritalarını oluşturmak için üzerinde durulması gereken maddelerdir.

Katılım Örneklerinin Model Bağlamında Değerlendirilmesi	Porto Alegre / BREZİLYA	Santo Domingo / DOMİNİK CUMHURİYETİ	Fatsa / ORDU	Karşıyaka / İZMİR
AMAÇ	Katılımcı bütçe çalıştırması oluşturmak	“Barınma Hakkı”nı korumak	Çevre hakkını korumak Sürdürülebilir bir yerel ekonomi oluşturmak	Çevre hakkını korumak Sosyal hakları korumak Kadın, çocuk, engelli haklarını korumak
AKTÖRLER	Yerel yönetim STK’lar Sendikalar Meslek odaları Mahalli Örgütlenmeler Sivil örgütlenmeler	Yerel yönetim STK’lar Mahalli Örgütlenmeler Sivil örgütlenmeler	Yerel yönetim STK’lar Mahalli Örgütlenmeler	Yerel yönetim Kent konseyi STK’lar Sendikalar Meslek odaları Mahalli/Sivil Örgütlenmeler
YÖNTEMLER	Bilimsel etkinlikler Demokratik gösteri ve yürüyüşler Atölyeler Medya	Bilimsel etkinlikler Demokratik gösteri ve yürüyüşler Medya	Halk oylaması (referandum) Bilimsel etkinlikler Medya	Bilimsel etkinlikler Sanatsal etkinlikler Forumlar Atölyeler Medya
ÖLÇEK	Kent ölçeği	Kent ölçeği	Yerel yönetim (belediye) ölçeği	Yerel yönetim (belediye) ölçeği

Şekil 5.3 : Katılım örneklerinin model bağlamında incelenmesi.

Porto Alegre; katılımın yerel bütçe düzenlenmesi konusunda doğmuş olması bakımından ekonomik odaklı bir geçmişe sahiptir. Zaman içinde Brezilya'da düzenlenen katılım konulu uluslararası bir takım kongrelerle de bu kapsam genişlemiş, tüm dünyanın ilgisini çekmesi ve medya sayesinde bilinirliğinin artması, örneğin pek çok diğer kent ve yönetime de emsal haline gelmesi açısından son derece başarılı olmuştur.

Önceleri sadece yerel vergi oranlarını belirleme niyetiyle yola çıkan küçük örgütlenmeler mahalle derneklerinin bir başarısı sonucunda yaygınlaşmış, bu sayede etki oranları artmış, çalışma konuları kapsamlanmıştır. Modelde önerilen farklı aktör ve örgütlenmelerin beraber çalışması unsuru bu örnekte gözlemlenmektedir. Mahalle dernekleri, sivil toplum kuruluşları, sivil örgütlenmeler, meslek odalarının öncülüğünde büyüyen katılımcı örnekte; hareketin ölçeğinin de yerelden ulusala, hatta etkileri incelendiğinde global ölçeğe kadar büyüdüğünü gözlemleyebiliriz. Katılımcının; parçası olduğu hareketin başarıya ulaştıkça onu daha da sahiplendiği ve mücadele etmeye devam ettiği gerçeği de modelde önerilen başka bir hipotezdir. 1988'de başlayan hareketin 2000'lerde katlanan ve dünyanın dikkatini çeken başarısı ile; katılım konusunun yüz akı örneklerinden biri olması bakımından son derece önemlidir.

Dominik Cumhuriyeti'nin başkenti Santo Domingo'da yerel halkın barınma haklarını savunmak için başlattıkları eylemler zamanla mahalli örgütlenmeler ve STK'ların başarılı bir işbirliğine dönüşmüş, sonrasında medya sayesinde bilinirlikleri ve hareket alanlarının da genişlemesiyle, ülke genelindeki pek çok soruna karşı aktivist bir duruş sergilemişlerdir.

Mahalle yıkımları esnasında kısmen anlık birer tepki ile doğan mahalle dernekleri, barınma haklarını korumak için başlattıkları mücadeleyi elden bırakmayıp, sivil toplum kuruluşlarının gücü ve desteği ile beraber büyüyerek halkı ilgilendiren değişik konularda da çalışmaya devam etmiştir. Modeldeki aktörler arasında bu örnek özelinde en pasif katılımcının medya olması; hareketin duyulurluğu açısından büyük sıkıntı yaratmış, fakat kazanımlar elde edilmesinin önüne geçememiştir. Hareket kendi içinde organizasyonel anlamda da büyümüş; halkla ilişkiler, iletişim, koordinasyon alanlarında gelişerek, barınma hakkından sonra en çok da eğitim konusunda çalışmıştır.

Fatsa'daki; mahalli örgütlenmeler, yerel yönetim ve kentli işbirliğini çok iyi kuran örnekte, 9 ay gibi bir sürede pek çok somut kazanımlı proje başarıyla yürütülmüş, sonrasında siyasi sebeplerle Türkiye'nin yerel yönetimleri açısından bir ilk olan örnek maalesef çok kısa ömürlü olmuştur.

Katılımın halk cephesinde aktif bir şekilde gerçekleştiği dokuz ayın sonunda, ilçede suç oranlarının büyük ölçüde azalması; çalışmada yer alan "kenti değiştirmek üzerinden kendimizi değiştirmek" savını en çok doğrulayan örnektir. Belediye başkanının, mahalle derneklerinin, sivil örgütlenmeler ve medyanın bir arada çalıştığında kentte ve insanların hayatlarında kısa sürelerde ne kadar çok değişiklikler yaşanabileceğinin (*Fatsa* sokaklarının çamurdan arınması, kolektif çalışma ve işbirliğinin gözlemlenmesi, ortak bir fayda etrafında bir araya gelmiş insanların yaşadığı manevi huzur ve tatmin) sadece Türkiye'de değil, dünyadaki en önemli örneklerindendir.

İzmir'in en büyük ilçelerinden *Karşıyaka*'da 2000 yılından beri aktif olarak çalışan kent konseyinin de etkisiyle, yerel yönetim, konsey, yerel medya, sivil örgütlenmeler, mahalli örgütlenmeler ve kentli ilişkisi çok iyi kurulmuş, uzun süreli ve pek çok farklı faaliyet alanı bulunan katılımcı bir belediyecilik anlayışı halen süregelmektedir. Demokratik ifade özgürlüklerinin hemen her yolunu etkin olarak kullanan ilçeliler, kongre, sempozyum, atölye ve sergiler düzenlemekte, medya araçlarını aktif olarak kullanmaktadırlar.

Kentin ve kentlinin siyasal, sosyal, kültürel geçmişi ve eğilimlerinin de etkisiyle, daha demokratik bir çerçevede, modelde sözü edilen hemen hemen tüm aktörlerin beraber ve aktif olarak çalıştığı bir örnektir. Elde edilen kazanımlar, kente dair hayata geçen çalışmaların da motivasyonu ile aktif katılımcı çalışmanın sürekliliği sağlanmış, yerel ölçekten kentsel ölçeğe taşınmış; ve Türkiye'deki bazı başka yerel belediyelere de ilham verici olmuştur.

5.5 Modelin Değerlendirilmesi

Modelin kentliler ve yönetimlerce karşılaşılabilecek olası problemlerini de hesaba katmak; bu durumlar ortaya çıktığında hızlı bir şekilde çözüm alternatifleri üretebilmek açısından önemlidir. Kentli tarafından yaşanabilecek sorunlar genel olarak; projeleri okuyamama, yanlış/eksik okuma, katılım konusunda bilgi ve bilinç

eksiklikleri olarak öngörülebilir; bu durum da; geri bildirim istenecek konudaki projeleri kentliye, modelin yöntemleri bölümündeki farklı alt yöntemleri bir arada kullanarak tanıtmakla çözülebilir. Katılımın gerekliliği ve yaşadığı kent üzerinde söz söyleme hakkına sahip olduğu bilincinin yerleştirilmesi konusunda ise; etik ve organize bir çalışma; katılımı sağlayabilecek tüm aktörler tarafından beraberce yürütülmelidir. Yönetimlerin katılım konusuna önem vermemelerine neden olabilecek durumlar ise; çeşitli disiplinler arasında koordinasyon, işbirliği sağlamanın ciddi bir zaman ve maliyete sebep olabileceği, bu esnada tasarım/planlama süreçlerinin uzayabileceği, projelerde çeşitli rant/ çıkar hesapları gibi gerekçelerden doğabilir. Ulusal ve uluslararası düzeyde, insan haklarını ve kentsel hakları, bu hakların uygulanırılığını denetleyebilecek kurum, kuruluşlar ve çeşitli denetim mekanizmaları, en çok da kentlinin bilinci ve eylemliliği ile bu durumlara da uzun vadede çözümler üretilmesi modelin en önemli amacıdır.

5.6 Bölüm Sonucu

İktidar veya egemen güçler tarafından organize edilmiş herhangi bir katılım sürecinin odağında yalnızca kentlinin olması imkansızdır. Dolayısıyla başarılı katılım sürecini talep eden, yaratan, takip eden ve gündeminde tutan birincil özne daima kentli olmalıdır. Her ne kadar entelektüel kimliği ve sosyal meselelere duyarlı bir duruşu olsa da (veya olması gerekse de); tarih boyunca egemen güçlere hizmet etmek durumunda kalmış mimarlık ve planlama meslekleri, tek başına böylesi bir kentsel muhalefetin tamamını oluşturamaz; fakat söz konusu anlamlı örgütlülüğün vazgeçilmez bir ayağı ve dayanağı olma gücüne sahiptir.

Doğru katılım modeli; ancak kentin gerçek sahibi olan kentli ile profesyonel donanımların birleşebildiği ve tasarımın bu ortaklaşa sürecin sonucunda doğmasıyla gerçekleşebilir. Bu katılım süreci, kente ve kentliye özgüdür, genelleme yapılmasındansa uyarlanabilir, büyüeyebilen veya küçülebilen organik bir model olmalıdır. Her tasarım ve tabii her kent için kentleşme süreci, mekan ve kentli profili farklı olduğu için kendine has bir model içermelidir. Bu süreçte hem geçmiş kentsel deneyimler, hem de kente dair güncel veriler göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle metropollerde hızla değişen çağın koşullarına göre kentli ile etkileşim içerisinde ve yaşayan süreçler olmalıdır. Diğer tüm birimlerin yanında, yerel yönetimlere en fazla pay düşmektedir. Sahip olduğu merkezi gücün avantajlarını da

kullanarak kentli ile profesyonel disiplinleri bir araya getirmeli ve ortak paylaşımların doğmasını sağlamalıdır. Kullanıcı katılımı sonucu doğmuş olan projelerle beraber kentsel yaşam kalitesinde ve kentlinin memnuniyet düzeyinde önemli ölçüde gelişmeler gözlemlenebilecektir.

Türkiye’de pasif veya aktif bir şekilde politika içerisinde yer almanın en büyük zorluklarından biri, çok partili demokratik düzenin pratikleri daha tam olarak içselleştirilememişken, özellikle 1980 darbesi sonrasında halkın siyasallaşmaktan ürkmesiyle birlikte anti-demokratik ve apolitik kuşakların gelmeye başlaması idi. “Örgütlülük”, “örgütlü olma” gibi kavramlar aktif politik bir yapılanma ile eşdeğer görülmekteydi. Halbuki bireylerin yaşam tarz ve kalitelerini ilgilendiren her konuda diğer kentlilerle de iletişim ve etkileşim halinde olması ve düşünceleriyle yönetime katılması; 21. Yüzyıl aktif yurttaşlarının hayatlarında vazgeçilemez birer kavram olarak yer almaktadır.

6. SONUÇLAR

Mimarlık mesleğinin tarih boyunca her zaman dünya görüşü ve sosyal meselelere duyarlı bir duruşu olmuştur. Bu sav doğrultusunda, günümüz kent problemlerine ve gerekliliklerine de kayıtsız kalamaz. 21. Yüzyılda insan hakları; yaşama, sağlık, barınma, çalışma, insani muamele hakları gibi temel hak ve özgürlüklerin çok ötesine ulaşmış, kentsel hakları da birey için vazgeçilmez olmuştur. Kentsel haklar en genel kapsamıyla; sağlıklı doğal çevrelere ve yeşil alanlara sahip kentlerde yaşama, yeterli büyüklük ve nitelikli fiziksel özelliklerdeki evlerde oturma, kentsel hizmetler arası bağlantılar ve iyi bir ulaşım ağından faydalanma, bireyin yalnız kalacağı ya da yeni ilişkiler kuracağı sosyal mekanlara sahip olma derecesinde özelleşmiş bazı haklardır. Her geçen gün daha fazla ülke, kent politikalarına bu hakları ve bu hakların korunmasını dahil etmektedir.

Kentsel hakların özü; yönetimlerin, kentlinin fikir ve görüşlerini almadan kentsel kararlar verme özgürlüğü olmamalı söylemine sahiptir. Bu da içinde bulunduğumuz çağın en temel demokrasi gereklerinden olan kullanıcı katılımı kavramının doğuşuna neden olmuştur. Kullanıcı katılımı; kentlinin kendisini ilgilendiren her konuda görüşüne başvurulması, bu sayede yerel ölçeklerden başlayarak yönetime katılması ve “aktif bir yurttaş” olması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda tez çalışması, kent ve kamusal alan tanımları ile başlayıp, dünyada ve Türkiye’de kentleşme süreçlerini inceleyerek devam etmektedir. Kent ve kentli arasındaki organik ve birebir ilişkiyi anladıktan sonra, dünyada insan hakları kavramının geçirdiği tarihsel gelişime odaklanmakta ve bu sayede kent hakkı kavramına ulaşılmaktadır. Bireyin sahip olduğu kentsel haklar konusu da incelenerek, 21. Yüzyıl kentlerinin geldiği noktalarda kent hakkı ihlallerinde neler gözlendiği araştırılmış, dünya ve Türkiye ölçeğinde seçilmiş örneklerdeki kentsel mücadelelerin sebeplerine, yükselme şekillerine ve sonuçlarına odaklanılmıştır. Kentsel hakların içinde yer alan ve bir demokrasi gereği olarak görülen kullanıcı katılımı kavramı da okuyucuya tanıtıldıktan sonra, kentler için bir yol haritası oluşturabilecek nitelikteki bazı örnekler detaylı olarak incelenmiştir.

Günümüz kentlerinde, kentsel hak ihlallerinin görüldüğü noktada, 21. Yüzyılda tekrar canlanmış olan 68 kuşağının isyankar ruhu her geçen gün dünyanın farklı bir noktasında gözlenmekte, teknolojik araçlar sayesinde bir anda tüm dünya o noktadaki gelişmeleri yakın olarak izleyebilmektedir. Bu da dünya üzerindeki diğer kentler ve kentliler üzerinde benzer durumlar oluştuğu takdirde aynı hareketi başlatmak üzere ilham verici bir noktaya ulaşmıştır. Dünya çapında en meşhur örneklerinden ve isyan ruhunun atası denilebilecek Paris Komünü ve sonrasında pek çok komün, işgal, direniş veya kentsel eylemlilik örnekleri görülmektedir. 1990’lardan itibaren, dünyada tarihi daha eski olan kentsel dönüşüm fenomenini kentlerindeki büyük projelerle hayata geçiren Türkiye’de, yürütülen kentsel yenileme adı altındaki soylulaştırma politikaları sonucu doğan mücadeleler de tezin kentsel mücadeleler bölümünde incelenmiştir. Örneklerde varılan sonuçların biri; günümüzde, çağın önemli bir gerçeği olan sosyal medya ve internet kullanımı sayesinde, bir anda birbirini tanımayan binlerin, hatta milyonların organize olarak sivil bir şekilde tepki verebildiğidir. İncelenmiş olan tüm kentsel mücadele ve direnişlerin sebepleri, gelişim süreçleri, hem kentli hem de otoriteler açısından sonuçlarının iyi anlaşılması, oluşturulması hedeflenen model açısından büyük önem taşımaktadır.

Kullanıcı katılımının incelendiği bölümde ayrıca görülmektedir ki; katılımın uygulanabildiği durumlardaki bir diğer ortak nokta; kendisini ilgilendiren meselelerde fikrine başvurulmuş kentlinin, bu durumun bir sonucu olarak kentte yaşadığı hayatta memnuniyet düzeyi ve yaşam kalitesi artmış, bazı durumlarda ise, kolektif çalışma dönemlerinde suç oranlarında önemli miktarda düşüş gibi somut ve olumlu sonuçlar da gözlenmiştir. Bu sonuç, Henri Lefebvre’nin “kenti değiştirmek üzerinden kendini değiştirmek” savını da doğrulamaktadır.

Örnek analizleri ile beraber dünya literatüründe taranan kentli hakları ve kullanıcı katılımına dair teorik bilgiler somut birer veri niteliği kazanmış, kentler için yol haritası niteliğinde olması hedeflenen modelin içeriğini oluşturmuştur. Katılımcı model önerisinde; kentsel politikalara dahil edilmesi gereken aktörler (katılımcılar), kentlinin bilgilendirilme yöntemleri, sonrasında geri bildirim yöntemleri, kentlinin nasıl muhalefet yapabileceğine dair geçmiş deneyimlerin ışığında bazı yol haritaları oluşturulmaya çalışılmıştır.

21. yüzyıl kentlerinin hem yerel hem de ulusal yönetim politikalarında katılım konusuna yer vermemesi kabul edilemez. Kenti değiştirmeyi kendimizi değiştirmekle eşdeğer gören Lefebvre de bu savıyla yaşadığı kentin birey üzerindeki etkisini anlatmaktaydı. 21. Yüzyıl kentlerinde, ulusal ve uluslararası, yazılı ve pratik bazı denetim mekanizmaları ile de güvence altına alınması gereken kentsel haklar ve kullanıcı katılımı konuları bireyler için yaşamsal önem taşımaktadır. Bu bağlamda yerel yönetimler, ilgili devlet organları, sivil örgütlenmeler ve kentli için kentsel hakların bilincinde olmak, bunları talep etmek, demokratik ifade özgürlüklerini kullanmak, örgütlü ve talepkar olmak; 21. Yüzyıl kentleri için bir gereklilik, hatta bir zorunluluktur.

Katılımı sağlamak amacıyla kentli ve otoriteler arasındaki köprüyü oluşturması gereken esas aktörler ise tasarımcılardır. Kullanıcı katılımının gerçekleşmediği pek çok kamusal projede yüklenici ya da tasarımcının gerekçeleri genellikle; ekstra zaman, ekstra maliyet ve ekstra çaba gibi sebepler iken, insan hakları ve kentsel haklar bağlamındaki kazanımların arttığı çağımızda katılımı sağlamak artık bir seçim ya da bir ayrıcalık değil, etik olmak adına bir zorunluluktur. Tasarımcı açısından bakıldığında; çocukların, gençlerin, yaşlıların, azınlıkların, kısacası tüm kentlinin karar alma süreçlerine katılımını sağlamak; hem kendi mesleki başarısı, hem de toplumsal ve kentsel haklar bağlamındaki kazanımlara katkısı olacaktır. Bu sayede, kullanıcı katılımının gerçekleştiği projelerle beraber hem kentsel yaşam kalitesinde, hem de kentlinin memnuniyet düzeyinde önemli ölçüde gelişmeler gözlemlenebilecektir.

KAYNAKLAR

- Aksümer, G. ve Yücel, H.** (2011). Kentsel Dönüşüme Karşı Kent Hakkı Mücadelesi: Kazım Karabekir Mahallesi'nde Mekansal Kimlik ve Dayanışma Örüntüleri, *Eğitim Bilim Toplum*, 9/36, s. 117-139.
- Alkan, E.** (1996). Paris Komünü ve Komün Şairleri, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul.
- Adanalı, Y. A.** (2011). Dünyadan “Kent Hakkı” İçin Kentsel Mücadele Örnekleri: Hindistan, Dominik Cumhuriyeti, Brezilya, Venezüella ve ABD, *Eğitim Bilim Toplum*, 9/36, s. 14- 30.
- Aral, B.** (2006). Uluslararası ilişkiler ve insan hakları: Kazançlar ve kayıplar. *Sivil Toplum*, 4 (13-14), s. 97-106.
- Baba, E. C.** (2009). Küreselleşme Sürecinde Yüksek Yapılaşmanın Kullanıcı- Çevre İlişkisi Bağlamında İrdelenmesi, Doktora Tezi, MSGSÜ, Mimarlık Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Banfield, E.C.** (1960). The Political Implications of Metropolitan Growth, in The Future Metropolis, pp. 80-102, Ed. Rodwin, L., George Braziller Inc., New York, s. 90.
- Batuman, B.** (2013). Kentsel Dönüşüme Karşı Kentsel Dinamizm, *KONTRAST Fotoğraf Dergisi* 37, Ekim- Kasım 2013, s. 35-7.
- Baysal, C. U.** (2011). Kent Hakkı Yeniden Hayat Bulurken, *Eğitim Bilim Toplum*, 9/36, s. 14- 30.
- Beşirli, H.** (2004). Küreselleşme Karşıtları ya da Aşağıdan Küreselleşmeciler Kimler? Ne istiyorlar? *Hacettepe Üniv. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1, s. 123-134.
- Beyazıt, E. ve Güneş, M.** Türkiye’de Yerelde Yönetişim Olanakları: Kent Konseyleri, ss 801-819.
- Cabannes, Y.** (2004). Personal Communication to EDAW, Designing Public Consensus, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, pp. 181 - 187.
- Cangızbay, K.** (2003). Sosyalizm ve Özyönetim: Reel Sosyalizmden Sosyalist Realiteye, İstanbul: Ütopya Yayıncılık.
- Çavuşoğlu, E. ve Strutz, J.** (2011). Enformelliğin Sınırları Değişirken Kent Hakkı, *Eğitim Bilim Toplum*, 9/36, s. 56-73.
- Çavuşoğlu, E.** (2011). Türkiye’de Kent Marjinalliğini Getto ve Banliyö Karşılaştırması Aracılığıyla Yeniden Düşünmek, *Eğitim Bilim Toplum*, 9/36, s. 208-216.

- Der, V.** (2005). Konut Uygulamalarında Kaliteyi Arttırıcı Bir Yöntem Olarak Tasarımda Kullanıcı Katılımı: Düzce- Beyciler Evleri Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Engels, F.** (1974). İngiltere’de Emekçi Sınıfların Durumu. Oktay Emre (çev.). Gözlem Yayınları, s. 89.
- Erkek, S.** (2013). UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) Tarafından Yürütülen Yerel ve Bölgesel Kalkınma Çalışmaları ve Bu Kapsamda Ön Plana Çıkan Demokratik Yönetişim İlkeleri, *Yerel ve Bölgesel Kalkınma: Küresel ve Yerel Bakış Açıları*, s. 9-24.
- Ertan, K. A. ve Ertan, B.** (2013). Kentli Hakları: Kent ve İnsan Hakları Bağlamında Kentsel Hizmetlere Erişim Hakkı, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, *Bilgi Üniv. Yayınları*, s. 47-70.
- Erten, M.** (2004). Karşıyaka Kent Meclisi. İstanbul: Anahtar.
- Faga, B.** (2006). Designing Public Consensus, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.
- Habermas, J.** (2012). Kamusallığın Yapısal Dönüşümü. (çev.Tanıl Bora, Mithat Sancar). İstanbul: İletişim.
- Harvey, D.** (2008) The Right To The City, *New Left Review*, 53, s 23-40.
- Harvey, D.** (2012). Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devinime Doğru. Ayşe Deniz Temiz (Çev.). İstanbul: Metis.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M.** (2011). Nöbetleşe Yoksulluk. İstanbul: İletişim
- Işık, Ş.** (2005). Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri, *Ege Coğrafya Dergisi*, 14, s 57-71.
- Johnson, C.** (2011). Toplumsal Hareketler, Afet İyileştirme ve Risk Azaltma: Kent Hakkını Yerleştirmek, Erbatır Çavuşoğlu ve Julia Strutz (çev.). *Eğitim Bilim Toplum*, 9/36, 74-95.
- Karasözen, R. ve Koca, G.** (2011). Participation of Users in Traditional and Modern Turkish Settlements. *Journal of Civil Engineering and Architecture*, 5 (10) 937-942.
- Keleş, R.** (1998); Kentleşme Politikası, Ankara, İmge Kitabevi, s. 19.
- Keleş, R.** (2012). Kamusal Alan, Kentleşme ve Kentlilik Bilinci, *Güney Mimarlık*, 10, s 9-12.
- Köroğlu, T., Jewell, H., Lall, S., Gracia, N. L., ve Wang, H. G.,** (2012). Türkiye’de Kentleşme Analizi, Şehirlerin Rekabet Gücü: Tartışma Serisi 2. (sunuş-internet)
- Kuymulu, M. B.** (2013). From “Urban Renewal” to Urban Uprising and Back Again: The Gezi Protests amid “Economic Growth”. (internet kaynağı)
- Kuymulu, M. B.** (2011). From US with Love: Community Participation, Stakeholder Partnership, and the Exacerbation of Inequality in Rural Jamaica. *Proposals: New Journal of Marxism and Interdisciplinary Inquiry*, 4/2, s. 7-20.

- Kutlu, Ö.** (2003). Kamu Yönetiminde Globalleşme, *Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim ve Ekonomi*, s 165-186.
- Lefebvre, H.** (1968). The Right To the City, Writings on Cities. 146-159.
- Lefebvre, H.** (2011). Kent Hakkı, Erbatur Çavuşoğlu ve Julia Strutz (çev.). *Eğitim Bilim Toplum*, 9/36, s. 140- 152.
- Maze, R.** (2007). Occupying Time: Design, Technology, and The Form of Interaction. PhD Thesis, School of Arts and Communication, Malmö University, Sweden, s.14
- Miessen, M.** (2013). Katılım Kabusu. İstanbul: Metis.
- Mısır, M. B.** (2003). Gerçek Demokrasi Onalağı: Paris Komünü, *Praksis* (10): s. 105-122.
- Mayer, M.** (2011).Kentsel Toplumsal Hareketlerde “Kent Hakkı”, Aytaç Demirci (çev.) Erbatur Çavuşoğlu (düz.). *Eğitim Bilim Toplum*, 9/36, s. 153-182.
- Olsen, M. E.** (1982) Participatory Pluralism, Chicago, p. 23-24.
- Ökmen, M.** (2013) Bir İnsan Hakkı Olarak Kentli Haklarının Geliştirilmesi ve Yerel Yönetimler, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, Bilgi Üniv. Yayınları, s. 17-40.
- Ökten, A. N., Kurtarır, E., Çekiç, T. İ.** (2013). Katılımın Yokluğunda Gezi’de Direniş, *Planlama Dergisi*, 23 (1), s. 45-51.
- Özgür, E. M. Ve Yüceşahin, M. M.** (2008). Türkiye Kentlerinin Kentleşme Düzeylerinin Demografik, Ekonomik ve Sosyal Değişkenlerle Belirlenmesi, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 6 (2), 115-139.
- Özgür, Ö. Ve Uluocak, G. P.** (2011). Kentleşme-Kentlileşme Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: Ankara’da Bir Semt Derneği ve gecekondulu mahallesi örneğinde bir değerlendirme, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8/36, s. 230-247.
- Park, R.** (1967). On Social Control and Collective Behaviour, Chicago: Chicago University Press, 3.
- Purcell, M.** (2002). Excavating Lefebvre: The right to the city and it urban politics of the inhabitant, *Geojournal*, 58, s. 99-108.
- Rousseau, J. J.** (1990). İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma, Rasih Nuri İleri (çev.). İstanbul.
- Sağlam, S.** (2006). Türkiye’de İç göç Olgusu ve Kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, sf. 32-44.
- Sakınç, S.** (2013). Yerel Kalkınma Politikalarında Yerellik ve Katılımcılık. *Yerel ve Bölgesel Kalkınma: Küresel ve Yerel Bakış Açıları*, s. 25- 36.
- Sancton, A.** (2000). The Assault on Local Government, Montreal: McGill-Queen’s University Press, s. 167.
- Souza, M. L.** (2011). Hangi Kentte Hangi Hak?: Politik-Stratejik Netliğin Müdafaası, Aytaç Demirci (çev.), Erbatur Çavuşoğlu (düz.), *Eğitim Bilim Toplum*, 9/36, s. 183- 207.

- Sönmez, N. Ö.** (2006). Düzensiz Konut Alanlarında Kentsel Dönüşüm Modelleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Planlama Dergisi*, 2006 (2).
- Şakacı, B. K.** (2009). Unutulan bir sosyalist deneyim: Paris Komünü. *Toplum ve Hekim*, 24- 4/5, s.245-250.
- Tekeli, İ.** (2011). Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Turan, Ö.** (2013). Gezi Parkı Direnişi ve Armağan Dünyası, *Toplumsal tarih* 238, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 62-74.
- Thomas, A. R.** (?). Kentler öncesi Kentleşme: Kentlerin Evrimi Üzerinden Sosyal Teori Dersleri, Erdal Balsak (çev.). *SUNY College*, 115-139.
- Tezcan, D., Erdem, M., Sancakdar, O., ve Önok, R.** (2011). İnsan Hakları El Kitabı. Ankara: Seçkin.
- Ulusoy, H. A.** (2009). Yerel Yönetimler, Demokrasi ve Katılım. *Politeknik Dergisi*, sf. 26-28.
- Wulz, F.** (1985). The Concept of Participation, Proceedings of the International Design Participation Conference – Design Coalition Team, TU/e, Eindhoven, 22-24 Nisan 1985, V:1, pp.216-229.
- Yoldaş, Ö. K.** (2012). Dar Gelirliler İçin Konut Üretiminde Bir Yöntem Olarak “Mimari Tasarımda Kullanıcı Katılımı”, Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ, Mimarlık Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Yıldırım, Y.** (2008). Porto Alegre-Fatsa: Yerel Düzeyde “Demokrasiyi Demokratikleştirmek” Çabaları Üzerine Bir Karşılaştırma / Porto Alegre-Fatsa: A Comparative Study About Democratizing Democracy Approach, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 63-1, 273-287.
- Yükselbaba, Ü.** (2012). Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusalılık İlkesinden, İletişimsel Kamusalığa Geçiş. İstanbul: On İki Levha.
- Url-1**<http://www.yildiz.edu.tr/~ealtinok/altinok_yl_tez.pdf>, alındığı tarih: 02.04.2014.
- Url-2**< http://www.urbanknowledge.org/ur/docs/Turkey_UR_Presentation_TR.pdf>, alındığı tarih: 17.03.2014.
- Url-3**<<http://www.tdk.gov.tr/>>, alındığı tarih: 11.02.2014.
- Url-4**<http://v3.arkitera.com/haber_21487_kamusal-alan-nedir-kamusal-mekan-nedir.html>, alındığı tarih: 27.02.2014.
- Url-5**<http://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html>, alındığı tarih: 10.04.2014.
- Url-6**< <http://it.squat.net/2010/08/page/2/>>, alındığı tarih: 16.03.2014.
- Url-7**< http://tr.wikipedia.org/wiki/Paris_Kom%C3%BCn%C3%BC>, alındığı tarih: 17.04.2014.
- Url-8**<http://www.yildiz.edu.tr/~ealtinok/altinok_yl_tez.pdf>, alındığı tarih: 13.03.2014.
- Url-9**<<http://www.itusozluk.com/gorseller/paris+kom%FCn%FC/560033>>,alındığı tarih: 20.04.2014.

- Url-10**<http://marksist.net/diger_yazarlar/paris_komunu_uzerine.htm> alındığı tarih: 25.02.2014.
- Url-11**<<http://www.e-skop.com/skopbulten/paris-komunu-uzerine-tezler/1341>> alındığı tarih: 26.03.2014.
- Url-12**<<http://articles.latimes.com/2013/jun/13/world/la-fg-wn-brazil-police-hit-protesters-20130613>> alındığı tarih: 01.05.2014.
- Url-13**<<http://mutlukent.wordpress.com/2013/11/04/sao-paulonun-ulasim-devrimi/>> alındığı tarih: 28.04.2014.
- Url-14**<<http://haber.sol.org.tr/dunyadan/brezilya-direnisinden-kareler-haberi-75179>> alındığı tarih: 27.04.2014.
- Url-15**<<http://www.tfsf.org.tr/indir/bultenler/KONTRAST-Ankara%20%C3%B6zel%20say%C4%B1s%C4%B1.pdf>> alındığı tarih: 14.04.2014.
- Url-16**<http://www.yeni-sentez.net/index.php?option=com_content&task=view&id=3501&Itemid=188> alındığı tarih: 11.04.2014.
- Url-17**<<http://www.milliyet.com.tr/editorler-platformu-ndan-gezi-kadin-1719814/>> alındığı tarih: 02.05.2014.
- Url-18**<<https://www.flickr.com/photos/mutlukent/>> alındığı tarih: 21.05.2014.
- Url-19**<<http://www.haberself.com/h/1471/>> alındığı tarih: 07.03.2014.
- Url-20**<<http://www.edebiyathaber.net/category/gezi-parki/>> alındığı tarih: 07.03.2014.
- Url-21**<<http://www.insanokur.org/?p=49178>> alındığı tarih: 15.01.2014.
- Url-22**<<http://www.izmirkentkonseyi.org.tr/>> alındığı tarih: 16.03.2014.
- Url-23**<<http://www.kadikoy.bel.tr/haberDetay.aspx?haberID=609>> alındığı tarih: 21.03.2014.
- Url-24**<<http://www.flickr.com/photos/sgmetropolis/4839786707/>> alındığı tarih: 03.05.2014.
- Url-25**<http://www.visiting-the-dominican-republic.com/dominican_republic_history.html> alındığı tarih: 11.02.2014.
- Url-26**<<http://t24.com.tr/haber/gezi-parkinin-direnis-sarkilari,231924>> alındığı tarih: 24.04.2014.
- Url-27**<<http://mutlukent.wordpress.com/2012/01/24/soylesi-dunyanin-en-mutlu-ulkesinde-kentsel-mucadele/>> alındığı tarih: 18.04.2014.
- Url-28**<<http://www.bodrumgundem.com/2014/02/04/fatsanin-efsane-baskani-terzi-fikrini-oglu-bodrumda/>> alındığı tarih: 25.04.2014.
- Url-29**<<http://www.bizimizmir.net/?page=haberkategori&cat=40&offset=3278/>> alındığı tarih: 03.05.2014.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Ezgi Arslan

Doğum Yeri ve Tarihi: İzmir 13.06.1987

Adres: Vişnezade mah. Şenlikdede dere sok. 12/5 Beşiktaş İSTANBUL

E-Posta: ezgiarslan1@gmail.com

Lisans: Orta Doğu Teknik Üniversitesi/ Mimarlık Fakültesi